GOD. X. ▪ BROJ 2.

HRVATSKA STRAŽA

ZA KRŠĆANSKU PROSVJETU

ANTEMURALE CHRISTIANITATIS

ČASOPIS

NAMIJENJEN

FILOSOFIJI I DRUGIM ZNANOSTIMA

(Glasilo „Leonova Društva“ u Senju).

Urednik: Dr. FRAN BINIČKI.

Cijena 7 Kr. na god. — Redoviti i podupirući članovi „L. D.“, sveučilištarci, đaci viših razreda i pučki učitelji plaćaju 3 Kr.

IZLAZI SVAKOGA DRUGOGA MJESECA.

Rijeka, 1912.
Tisk. umjet. zavod „Miriam“

Mladim našim suradnicima.

1. Piši *samo na jednoj strani* papira, kad pišeš za tisak.
2. Piši *čitljivo*, ne stiskuj redaka, sa strane ostavi nešto prostora za eventualni koji popravak.
3. Gledaj, da temu, o kojoj ćeš pisati, *skroz* dobro upoznaš, da je sa svih krajeva ogledaš. Onda ćeš je i tačnije i jasnije predati.
4. Ne budimo slobodoumnici ni *pogledom na jezik i stil.* Tko hoće da piše, nek se potrudi, da dobro upozna književni jezik. Na mnoge se Hrvate mrgodi lijepi i jedri naš hrvatski jezik: jedni ga muče njemu nemilim teutonskim duhom, drugi mu navlače na glavu ćozotsku kapicu.
5. Ako citiraš iz kojeg tuđeg iezika, citiraj u *prijevodu*, a dolje u opasci navedi **tačno** original.

Uredništvo.

Poruke uredništva.

Molimo gg. suradnike, da pošalju svoje članke što prije, najzad do 31. siječnja.

Pravašu u Z. Vidjet ćeš naskoro, da se ne prevarismo. Pročitaj u božićnjem prilogu „Hrvatske“ pjesmu mladohrvata Galovića „Missa solemnis“. To je poruga i profanacija katoličke svetinje i to baš u najsvečanijem času. Ni po čuda, da je ta blezgarija izašla u „Obzoru“, u „Pokretu“ ili u „Mladoj Hrvatskoj“. Nu ne znamo. gdje je glava svećenicima stranke prava, kad dopuštaju, da se njihovo glasilo ruga s njihovim i narodnim svetinjama.

A. B. u Z. „Gdje Vam je dosljednost?“ pitate nas. A mi pitamo Vas: Gdje Vam je dosljednosti gdje načela? Mi bijasmo i ostadosmo nepopustljivi radikalni pravaši i katolici, a vi se titrate s Bogom i radi časimičnog problematičnog uspjeha okrećete leđa vjeri svojih otaca. Mi bismo dosudili vješala svakome, tko muti slogu pravih narodnih boraca; nu vjerujte, sadašnja je sloga crvljiva. Bez Božjeg blagoslova nema sloge ni uspješna rada. A hoće li Bog blagosloviti onoga, koji pali sviječu Njemu i Belialu? Ne opsjenjujte sami sebe ni naroda: indiferentizam je samo oblik liberalizma, to beznačajniji i pogubniji, što očito ne ustaje proti Bogu i proti vjeri, pa uspavljuje borce za vjerske svetinje. Dali se sad razumijemo?

Hrvatska škola. U Istri se, hvala Bogu, luče duhovi dosta brzo. Razlučiše se i učitelji katolici od liberalaca. Katolički učitelji i učiteljice osnovaše svoje društvo „Hrvatska Skola“, a izdaju i svoje glasilo, koje ureduje poznati već trudbenik Josip Bačić.

„H. S.“ izlazi u Pazinu, a zapada 6 K. Preporučujemo i društvo i društveno glasilo; a živo želimo, da istarsko katoličko učiteljstvo slijede i ostali učitelji po svim hrvatskim zemljama. Nek se luči pjeva od pšenice!

Nepopustljivost u načelu.

„Bolja mršava nagodba nego debela parnica.“

1.) Tko prati događaje po svijetu, navlastito u hrvatskim stranama bit će opazio čudno vrtoglavanje. Otkad je liberalizam zarazio i naše strane, javljaju se razne struje, a hrvatski svijet spopada neka trzavica. S jedne ga strane potiče zamamljiva želja za novotarijama, s druge ga srce privlači k starini. I u dušama nastaje borba, nered. Sklapaju se koalicije, kompromisi, suspendiraju se programi, kalupe se stranke, da se rasprsnu poput oblaka na stotine kusića. Za volju se blažene sloge žrtvuju najsvetija načela.

2.) Hrvatski je svijet od vajkada povodljiv. Prima rado od svakoga sve. Ne, kano da bi bio željan tudega vlasništva, pohlepan za tuđim dobrom. U tom je i odviše altruist, pa će dati i košulju sa sebe. Nego se rado ugleda u drugoga, oponaša svakoga. Rekao bi čovjek da prevladuje ženska ćud u čitavom narodu hrvatskom. Eto: neka zadnja puštenica pariška navali na glavu krošnju, kablinu, ćup, čerkesku kapu — slijedit će je najodličnije gospodične i gospoje. Takvi su bili vazda Hrvati. Imali smo lijepih narodnih običaja, imali smo krasnu narodnu nošnju, imali smo mnogo toga, pa gdje je sve to? Tudi običaji istisnuli domaće, tuđa nošnja zatrla narodnu. Klobuk je istisnuo kalpak i crvenkapu, frak se izrugava narodnoj surci; pa se već priča, da

je surka madžarsko odijelo, kanda je nisu nosili Hrvati, dok su Mađari grijali na kobili prijesno meso. Odjeven tuđim ruhom diše danas Hrvat i tuđim duhom.

3.) Tome mnogo pomaže i srce Hrvatovo, mekano ko vosak, koji samo zgriješ, pa ga mijesiš, kako ti drago. Stari pisci, što nam javljaju prve vijesti o predima našim, kite njihovo gostoljublje i prijegornu ljubav. Ta je ljubav značajka Hrvata kroz vijekove. Vazda bijasmo tuđe sluge i poluge, vazda na poslu, nikad na plaći. Tuđinac je derao kožu s naših pređa, a oni su mu još pomagali, da ne bi što ostalo. Ludo je hrvatsko srce odlučivalo u najkobnijim časovima, pa je naivni Hrvat izvukao svagda tanji kraj. To srce odlučuje i danas u politici, u javnom i osebnom životu. Hladni razum djeluje vrlo malo. A i gdje djeluje, srce ga prevlada.

4.) Najviše svojom krivnjom, rascjepkani smo na kusiće. Imademo istina jaki zalog, imamo sjajnu prošlost, imamo svoje državno pravo, koje sila može gnjaviti, al ga ne može uništiti. Nu da se to pravo ostvari, treba sloge, treba zajedničkog rada. Hladni bi razum jasno pokazao, da sloga može biti među dobrima i u dobru; al srce, čuvstvo ne pazi na to, već za slogu žrtvuje sve, a slaže se sa svakim, ne pazeć, hoće li i drugi biti spreman na žrtve. Ne misli se pri tom puno na onu duboku narodnu: «Sloga od Boga, nesloga od zloga».

5.) K tomu svemu pridolazi još gorko dugotrajno iskustvo. Stoljeća se Hrvat borio i krvario, a od svih mu boraba ostade — pusto ognjište i «plaća svieta — nezahvalnost kleta» (Stafić.) Iskustvo ga naučilo, da najbolje prolazi onaj, koji se s lijepa naredi sa svojim protivnikom; jer duga parnica puni džepove odvjetnicima, a ubija parce. Iz toga je iskustva i niknula ona narodna: «Bolja mršava nagodba nego debela parnica». Prem očevidno pokazuje poznata zloglasna nagodba, a ta poslovica ima i u običnom životu i te kako gorkih iznimaka, čini se, da je naš svijet prenosi i na umno polje, pa se radije nagađa i popušta od svojih načela, nego da se bori i s protivničkim nazorima.

6.) Pa eto! Kako je ono nekada Rim bio galerija svih mogućih bogova i božurina (osim jednoga pravog Boga), tako je danas hrvatsko javno mnijenje galerija, skladište najoprečnijih, najprotuslovnijih nazora.

Od starca «Obzora» do najmlađe «Hrvatske» razna glasila, pa i dobra katolička, uz vječne, neprelazne istine hrane hrvatske duše najludim zabludama. I stoga ovo bezglavlje, trzavica, mahnitanje, beznačelnost, beznačajnost u javnom i osebnom životu. Stoga bi trebala ne Diogenova već jaka električna svjetiljka, da nađeš u Hrvatskoj ljude — značajeve. S toga i graja sa svih strana, kad se nađe značajnika, koje ćeš prije smlaviti nego saviti.

7.) U najzadnje se doba to jasno pokazalo. Prigodom izbora u akademsko potporno društvo u hrvatskom sveučilištu zagrebačkom borahu se o prevlast dvije čete jednake po kulturnim načelima, različne, protivne po političkim težnjama. Pobjeda jedne bijaše zator druge. Naprednjaci pokretaši stajahu proti naprednjacima pravašima. Treća četa, brojem još razmjerno malena, u politici složna s pravašima, al u kulturnim načelima izrazito kršćanska, ne mogaše dosljedna sama sebi, pristati ni uz pokretaše ni uz pravaše, vam da žrtvuje svoja načela kulturna. Istina, pravaštvo je izražaj volje hrvatskoga naroda, al ne pravaštvo razvodnjeno, liberalno. Tako pravaštvo nema oslona u samome narodu, jer je liberalizam nametnica biljka. Liberalizam ne može uzgajati značajeva, bez značaja nema rodoljublja. Beznačajni je pravaš i u politici pogibeljniji od očitog odmetnika.

I naši vrijedni «Domagojci» stupiše samostalno na bojno polje. A evo: graknuše mladohrvati, a priskoči im u pomoć «Hrvatska», glasilo stranke prava. Ta je stranka, nedosljedna u svojim nazorima, u velikoj većini lanjske godine prihvatila kršćansko socijalni program, koji je ove godine objesila na klin, navodno, da ne odbije od sebe muslimana. Tko ima pravo: dosljedni «Domagojci» ili nestalni svepravaši? Jesu li *Domagojci* radili razložno, kad ne htjedoše napuštati svojih načela? Ili su pametnije radili svepravaši, kad su se u javnosti kao stranka odrekli kršćanstva? (Ne diramo u njihovu osobnu vjeru, al stoji, da stranka kao takva nije vjerska, dosljedno nije kršćanska).

Čovječje dostojanstvo.

8.) Čovjek je pravi μικροκόσμος, najsavršeniji stvor, kruna stvorenja na vidljivom svijetu. U njemu su sabrane prednosti svih stvorova. Nu on je i mnogo viši od svih stvorova. Bog ga je stvorio na svoju sliku i priliku. Učinio ga je malo manjim od anđela. Dao mu je svijetli razum i slobodnu volju.

Andeoski naučitelj sv. Toma lijepo, jezgrovito ističe dostojanstvo ljudskoga razuma. Razum je «učešće nestvorenog svijetla, utisak Božjega svijetla u nama» (participatio luminis increati, impressio divini luminis in nobis). Samo svijetlo našega razuma nije drugo van neki utisak prve istine». (Sumna theol. qu. 88. a. 3. ad 1.) «Razumni se duh uobličuje (formatur) izravno od Boga; ili kao slika od uzorka, jer nije stvoren na drugačiju priliku, van na priliku Božju; ili kao podmet od zadnjega dopunidbenog oblika, jer se vazda stvoreni duh drži bezobličnim, ako se ne priljubi uz prvu istinu». (Ib. 106. a. 1. ad 3.)

Nestvoreno svijetlo obuhvata sve, što jest, pa mu se ništa ne može sakriti. A ljudski razum? Razum «spoznaje prema istome razlogu predmeta, t. j. prema razlogu bića i istinitoga». (Ib. qu. 87. a. 4. ad 1.) «Predmet je razuma nešto zajedničko, t. j. biće i istinito». «Razum spoznaje sva bića» (S. c. gentes l. 3. d. 14. a. 1. qu. 2.) «Vlastiti bo je predmet razuma biće razumljivo; a to obuhvata sve moguće razlike i vrsti bića; jer što može biti, može se i razumjeti». (Ib. l. 2. c. 98.)

Umni Fenelon zanosno veliča ljudski duh: «Veličina je njegova zbiljska: Sjedinjuje bez zbrke prošast i sadašnjost, a svojim umnim doumcima zahvata i u budućnost. Posjeduje ideju tjelesa i duhova, a i ideju beskonačnog; jer tvrdi o njemu sve, što mu pripada, a niječe, što mu ne pripada ... Kako je velik duh ljudski! Ima nešto u sebi, čemu se moraš diviti i čime beskonačno nadvisuje sam sebe. Ideje su općenite, vječne, nepromjenljive; pa se ne mogu nigda promijeniti, pomiješati, preinačiti. One sačinjavaju podlogu razuma». U Gonzaleza.

A ne samo to! Ljudski duh imade u neku ruku i stvaralačku snagu. Ne samo da spoznaje objektivnu istinu, kojoj su osnovka vječne ideje Božjega uma, već i sam proizvađa nove ideje i prema njima tvori nova djela.

Nu znano je, da je razum u spoznaji ovisan o sjetilima. Nil in intellectu, quod non fuerit prius in sensu. Apstrakcijom i drugim djelatnostima razum tvori ideje. pa sudove i t. d. Već iz najopćenitijega pojma bića tvori općenite sudove, s pomoću kojih dobiva nove spoznaje. To su prva načela (prima principia).

«Načelo je, veli Aristotel, ono, od česa nešto jest, biva ili se spoznaje». (Metaph. 5. c. 1.)

Logičko načelo nije sam razum, već ono, po čemu razum spoznaje, a to može biti spoznaja, spoznata istina. Istina ta nije

izvor spoznaje, već je pravilo, norma novih spoznaja. Prva su načela nužne istine, baš onako nužne kao i Božje ideje, u kojima učestvuju. Osnovka je i razlog njihovoj istini sam Bog. Načela su ta vječna. Nu vječna su i drugotna načela, izvedena iz tih prvotnih. Neovisna su o mjestu i o vremenu, a prvotna im je realna osnovka prva Istina.

S pomoću načela stječe razum sve više spoznaja, sve se više obogaćuje i usavršuje. Počne li zanemarivati načelo, zanemaruje neposredno jednu istinu, koja je odraz Božje ideje. Osim toga zakrčuje put do spoznaje drugih istina, a k tome otvara vrata zabludama, koje potamnjuju sjaj njegov, odvraćaju ga od njegove svrhe. slabe njegovu stvaralačku snagu ili je izopačuju, pa konačno razumno biće izjednačuju nerazložnoj živini. Isporedite primjerice sv. Augustina i sv. Tomu sa Schopenhauerom, Nietzchejem i s drugim modernim filosofima. Dok ona dva velika crkvena naučitelja proniru duboko u carstvo istine i zahvataju u najdublje tajne, ovi posljednji žrtvovavši osnovna načela zapadaju u očajni pesimizam, nedostojan razumnoga bića, pa beznadno kliču: «Ignoramus et ignorabimus».

Dostojanstvo ljudskoga razuma traži, da se načelo poštuje, a ne napušta; jer je načelo istina, a istina je sklad stvari s Božjim razumom; jer je načelo poluga, s pomoću koje se pronire u druge istine.

9.) Čovjek je Bogu sličan i slobodnom voljom. Objekat (predmet) je Božje volje svako biće, u prvom redu sam On. On bo ljubi svako biće, jer je svako biće dobro transcendentnom dobrotom; a najviše ljubi sebe, jer je najviše dobro. I ljudskoj je volji objekat dobro. Na zlo kao takovo ne može volja težiti, već ako i teži, teži na zlo pod prilikom dobra. Najveće je dobro Bog. On je sam izjednačni objekat volje. Lijepo sv. Augustin: «Fecisti nos ad te et inquietum cor nostrum, donec requiescat in te». (Confess. 1, 1.)

Ko što je slobodna Božja volja, i ljudska je. Živina radi po nagonu, pa ne može izbirati. Čovjek može birati izmed djelatnosti i nedjelatnosti, može se odlučiti za ovu ili onu djelatnost. No volja je slijepa moć. Mora je voditi razum. Dok razum može postići svoj objekat bez sudjelovanja volje (može i nehotice nešto spoznati), ne može volja bez prethodne spoznaje. Nil volitum, nisi praecognitum. Da neki čin zbilja bude ljudski (actus humanus), mora biti promišljen i slobodan. Dobrota je ljudskih čina tro-

struka: transcendentna (u koliko su bića) fisička (u koliko ti čini potječu od volje promišljeno i slobodno) i moralna ili ćudoredna (u koliko se čini slažu sa zadnjom svrhom). Razum mora svijetliti volji, mora je voditi, da sve čine udešava prema svrsi; a to može razum samo s pomoću načela, vječnih istina, kojima je izvor u Bogu.

Ne drži li se razum čvrsto vječnih načela, lako će volja izabrati zlo pod vidom dobra, odvrnut će se od svoje prave svrhe, prevrnut će pravi red, pa će u sredstvu tražiti svrhu. A kako je volja slobodna, razum je može navesti na stranputicu, gdje će čovjek pasti ispod živine i početi robovat svojim strastima. Da što, i razum će potamnjeti, pa će djelovanje volje nastojati teoretski opravdati i mjesto vječnih načela izmišljati posve oprečne nazore. Dosta je zaviriti u svagdanji život, osobito mlađega naraštaja, kojemu je život put — «od ludnice do b- la».

Kao što je razum isprvice prazan, tabula rasa, tako je i volja slaba. Treba je usavršiti. A savršena je ona volja, koja teži na pravu svrhu i uporabljuje prava sredstva i to stalno, razborito, ustrajno bez obzira na vanjske i unutarnje zapreke i promjene, bez obzira na strasti i druge im pomoćnike. Ta se savršenost volje može postići samo uz pomoć trajnih načela. Bez načela volja mora kolebati, okretat se prema vjetru, pa nikada do prave svrhe. Sjetite se samo sv. Polikarpa, koji je na sve prijetnje i nagovore, neka se odreče vjere kršćanske i pogrdi Spasitelja, odsjekao odrješito: «Služim Isusu 86 godina, pa mi nije ništa na žao uradio. Kako bih mogao pogrditi svoga kralja, koji me je otkupio!» (Martyr. s. Polyc.) Sv. Vasilija nastojaše car Konstancij predobiti za arijevstvo. Posla k njemu prefekta Modesta, koji ga uze strašiti progonstvom. «Sav mi je svijet domovina» odvrati Vasilij. Straši ga, da će mu oteti imanje. «Nemam ništa, pa ne mogu ni izgubiti». Plaši ga mukama. «Ne će mi nauditi muke ni smrt».

«Nikad mi nije biskup tako govorio» — kliknu zadivljen Modest; a svetac će: «Nisi ti još s biskupom ni govorio!»

A tko ne zna, kako su se junački pronijeli naši junaci: Zrinjski u Sigetu, Jurišić u Kiseku! A gdje su nam danas svijetli značaji!?

10.) Dostojanstvo ljudske volje zahtijeva nepopustljivost u načelu. A to zahtijeva i dostojanstvo ljudskoga tijela. Nije tijelo tamnica, nije neprijatelj duše; već je stan duše i najbolji joj prija-

telj. Samo treba odsjeći čvrsto međaše, treba i duši i tijelu dati, što ih ide. A to je moguće samo po nekim stalnim pravilima, načelima. Zanemare li se načela, tijelo će se dizati nad duh, živinska će strast prevladivati i čovjek će zlorabiti svoje tijelo i sve sposobnosti svoje, a proti svojoj svrsi.

Istina. Znanost. Moralni i pravni red.

11.) Objektivna je istina sklad stvari s Božjim umom. Bog je apsolutna, nepromjenljiva, osobna, po sebi živa Istina, osnovka, uzrok i norma svih istina. Sve istine dobivaju realnost od te prve, apsolutne Istine. Božji je um tvorni uzrok i uzorak svih konačnih bića, a i mjerilo njihove istine. Stoga su sva bića istinita nutarnjom, nedjeljivom, vječnom, nepromjenljivom istinom. Bog je prvotna norma i realni uzrok i spoznajne subjektivne istine, koja je sklad razuma sa stvarju. Bez ljudskoga bi razuma ipak stvari po sebi bile istinite. Stoga istina ne ovisi o ljudskome razumu. Dužnost je razuma objektivnu istinu poznavati i priznavati. Tko napušta načelo, napušta objektivnu istinu, ogrješuje se dakle o istinu. Ili neizravno poriče načelu nepromjenljivost ili trajnost ili nutarnju istinitost, koja se osniva na prvotnoj istini, na Bogu, jednako se ogrješuje i diže se nad istinu. A time vrijeđa i ontološki i logički red. Ontološki je istina vječna, dok je razum s obzirom na terminus a quo — vremenit; istina je nepromjenljiva, razum promjenljiv; istina je ovisna o Bogu, a razum je čini ovisnom o sebi. A logički je apsurd općenito podlagati djelomičnomu. Još i više! Razum ne staje na po puta. Zanijekavši objektivnu istinu, na mjesto njezino stavlja zablude. Dok se napuštajuć načelo neizravno ogrješuje o Boga, osnovku objektivne istine, skrećuć stranputice i upadajuć u zabludu niječe Ga izravno. Pa to je i sila logike. Ako se razum jednom digne proti vječnoj istini, u neku je čini ovisnom o sebi. A ako je o ljudskom razumu ovisna pojedina istina, ovisne su sve zajedno. Nu jer je Bog prva osnovna Istina, ovisan je i On. Solipsizam je logička posljedica popuštanja u načelu.

Jednake su posljedice, ili tko priznato načelo naprosto nijekao ili ga samo polovio. Istina je nepromjenljiva i nedjeljiva. Tko samo polovično priznaje načelo, miješa ga sa zabludom, a zabluda je opreka istine. K tome svak, tko popušta u načelu, uvađa

relativizam. Svaka je istina po tome relativna. Vječne istine i nema .....

12.) Ako je sve promjenljivo i relativno, ne može biti govora o znanosti. Znanost je sustav izvjesnih spoznaja, koje se logički izvađaju iz izvjesnih načela. Pada li stalnost načela, pada i znanost. U matematici ne mora biti $2 + 2 = 4$, u geometriji sve tačke obodnice jednako odaljene od središta itd. Poreče li se trajnu vrijednost prvotnim načelima, pada svaka izvjesna spoznaja. Ili potpuni skepticizam ili absolutni agnosticizam rezultat je popustljivosti i šaranja.

13.) Čovjek je svrha svega stvorenja na zemlji. Sv. Toma lijepo ističe: «Sama je razumna narav u svemiru tražena radi sebe, a sve drugo radi nje». (S. c. gent. 3, 112.) A sv. Isidor hisp.: «Sve je pod nebom stvoreno radi čovjeka, a čovjek radi sebe». (De summo bono c. 11. sent. 1. Razumije se, da svetac ne misli, e je čovjek sam sebi apsolutna zadnja svrha). Nego stoji stavno, da je i čovjek stvoren, dakle nije od sebe ni po sebi. Dobio je biće od svoga Početnika i to biće ima uzdržavati i svoju bit usavršivati, pa prema tome i djelovati. Svaki čovjek ima svoju posebnu bit, ali svi ljudi imaju istu bit specifičnu, različnu od biti svih ostalih bića. Što pripada nekoj vrsti ili rodu, općenito je i nužno, nepromjenljivo i neovisno o volji pojedinaca. Bit je ljudska svrha i mjerilo ljudskog djelovanja. Agere sequitur esse. Pojedinac mora uzdržavati i usavršivati svoju individualnu bit, ali se ne smije dignuti proti specifičnoj biti.

Kao što sve vrsti po stalnom zakonu djeluju prema svojoj svrsi, tako moraju i dionici ljudske biti. Samo nerazumni stvorovi djeluju po prirodnom zakonu nužno, dok ljudi djeluju slobodno po zakonu moralnom. Moralni je zakon po sv. Tomi: «udezba razuma za zajedničko dobro, proglašena od onoga, koji se stara za zajednicu». (S. th. 1. 2. qu. 90. a. 4.) Prirodni je zakon: «svijetlo razuma uređeno nam od Boga, kojim spoznajemo, što nam je raditi, što izbjegavati». (Op. 3. In duo praec. carit.) U svome je osnovu prirodni zakon «udio (učešće) vječnoga zakona u razumnom stvoru». (S. th. 1. 2. qu. 91. a. 2.) A vječni je zakon u najširem smislu: «razlog Božje mudrosti, u koliko je upraviteljica svih čina i kretnja» (Ib. qu. 93. a. 1.), a u užem značenju u koliko upravlja činima razumnih bića. Ili kako veli sv. Augustin: «razum Božji ili Božja volja, koja zapovjeda, da se čuva prirodni red, a zabranjuje da se poremeti». (Contra

Faust. l. 22. c. 27.) Bog je dakle sam kao početnik sve prirode i čovjeka dao zakon, po kojem treba raditi, ako hoće čovjek da postigne svrhu. Prirodni taj zakon može svak upoznati zdravim razumom. Tko se diže proti tome zakonu, u neku se diže proti svojoj biti, diže se proti Bogu. A jer su pozitivni zakoni sazdani na prirodnim zakonima, ogrješuje se posredno o prirodne zakone svaki, tko zanemaruje praktična načela.

A ne staje ni tu na po puta, već hrli nizbrdice i prevrće sav moralni i pravni red.

Uzmimo samo jedno načelo: «Čovjek je ovisan o Bogu». Zaniječe li se to načelo, prihvatit će se nazor: «Čovjek je autonoman». Tim je nazorom uzdrman prirodni zakon i sav moralni i pravni red, a uvedena užasna zbrka najstrašnijih moralnih zabluda. Svjedoči to jasno liberalizam, kojemu je osnovka autonomija čovječje volje i razuma.

Ljubav. Sloga. Sreća.

14.) Dostojanstvo čovječjeg razuma i volje, svijetlo nepromjenljive istine, znanost, moralni i pravni red zahtijevaju stalnost, nepopustljivost u načelu. Nu veli se, da pravilo potvrđuju iznimke, a nužda zakon mnijenja. Ne može li nastati nužda, da se kadgod popusti i u načelu? Bog je sama ljubav, a Spasitelj također preporučuje ljubav svojim učenicima. Iz ljubavi je on došao na svijet, iz ljubavi je podnio najteže muke i najsramotniju smrt. Iz ljubavi je dakle žrtvovao sam sebe, izvor sve istine. Jest, ali nikad i nigdje nije popustio ni črknje od načela. On, vječna Istina dode, da svjedoči za istinu. On nam dade primjer, da sami založimo, žrtvujemo sebe, ali od istine ne odstupamo.

U Boga nema i ne može biti opreke ni protuslovlja, a bilo bi, kad bi se za ljubav mogla i morala žrtvovati istina. Istina je bit stvari, a bit je nepromjenljiva. Promjenom biti prestaje stvar biti ono, što jest. Kad bi se zanijekala istina, zanijekala bi se i bit stvari, koja se u drugu tvrdi, a to je protuslovlje. Istina je vječna. Žrtvuje li se istina, poriče joj se vječnost. A to je opet protuslovlje. Nu apsurdno je i pomisliti u Boga na kakvu opreku i protuslovlje.

Ljubav je krepost, dakle dio moralnog reda. Nu moralni je red ustanovio sam Bog stalnim nepromjenljivim zakonima, prema kojima se imaju ravnati djela ljudska. Dakle se i ljubav ima

ravnati prema tim zakonima. A među tim je zakonima i osma zapovijed dekaloga: «Ne reci kriva svjedočanstva». Tom se zapovijedu negativno zabranjuje sve, što se protivi istini; a positivno se zapovijeda, da se vazda tvrdi istina.

Osim toga je istina i vez ljudskoga društva. Bez nje nema skladu, nema povjerenja, a gdje nema povjerenja, ne može biti ni prave ljubavi.

Prava pak ljubav stoji ne u pukome čuvstvu ili u simpatiji. Ljubav je krepost, koja zapovijeda, da čovjek Boga ljubi nada sve, a sebe i iskrnjega radi Boga. Nu tko radi Boga radi, čuvat će red, što ga je Bog odredio, a dosljedno ne će ni napuštati vječnih istina. Dapače tko istinski ljubi drugoga (a ne majmunskom ljubavi), taj će mu dobro željeti i činiti; a prvo je dobro, da ga izbavi iz zabluda, koje samo uništuju ljudsko dostojanstvo.

A konačno ljubav mora biti i stalna, a stalnosti nema bez čvrstoga pravila, norme, po kojoj se djeluje. Bez načela je ljubav mušičava, nestalna, promjenljiva.

15.) Ne traži li narodna sloga, da se sa svake strane nešto popusti, da se žrtvuju načela? Zbilja bi rekao na prvi mah. Gdje se dva prepiru, ako hoće da se slože, moraju popustiti oba. Dakle...

Tko dobro luči, dobro uči. Predmet prepirke može biti istina ili pravo. Ako se radi o pravu, objektivno mora pretegnuti jače pravo, al subjektivno može popustiti također i onaj, koji ima zbilja pravo.

Druga je, kada se radi o istini. Ako su po srijedi samo dva vjerojatna mnijenja, bez stalnih dokaza, mogu se nekako nagađati. Nu ako je jedno mnijenje očevidna istina, a drugo očevidna neistina, tu nema pogodbe ni nagodbe, jer sama istina ima pravo na opstanak. Suprotna se mnijenja mogu nekako snaći, ali protuslovna nikada, jer nema posretka. Stoga je logički apsurd tražiti, da se istina žrtvuje za volju zabludi. Prava se sloga može osnivati samo na čvrstoj osnovci, a zabluda ne može biti nikako osnovka; dapače je zabluda negacija svake osnovke. Sloga mora biti trajna, a trajnosti nema bez stalnoga načela. Sloga mora biti razumna, a načelo je ures i potpora razuma. Sloga mora biti moralna, a bez načela nema morala. Sloga se mora osnivati na Bogu, koji je početnik i svrha svega dobra, a bez načela nema ni vjere u Boga; jer je Bog osnovka načela.

Samo jedan primjer! Očito je, da je potrebna sloga Hrvatima raznih vjera. Nu je li potrebno, da katolik zataji svoje katoličtvo, musliman svoj islam itd. Nipošto! Svi imademo jednu dodirnu tačku: narodnu hrvatsku težnju za jedinstvom za slobodom.

Kako se katolik i musliman mogu složiti zajedno u trgovini, u obrtu itd., tako i u politici. Kako katolik trgovac ostaje katolikom, tako i u drugom svome djelovanju. Što vrijedi za fizičku osobu, vrijedi i za moralnu. Lijepo bi pogledao musliman katolika, kad bi ovaj tražio, da za volju trgovačke zajednice zataji Muhameda, jede svinjetinu itd. Neka svak sudi mogu li muslimani tražiti, da katolici zataje svoju vjeru u javnosti, ako hoće s njima zajednički djelovati. Što slijedi iz te zajednice? Ne mogu li nakon kratkog vremena tražiti, da se moraju posve odreći vjere, pa hrvatskog imena i dr.? Hvala na takoj slozi!

K tome i ovo: Umom se dade razlučiti Hrvat od čovjeka, apstraktno hrvatstvo od apstraktnog čovještva. Nu u zbilji je u svakom pojedincu konkretno udruženo hrvatstvo i čovještvo. Svaki Hrvat mora djelovati po zakonima, što vrijede za čovječju narav. Hrvata katolika te zakone uči etika i katolička moralka. Jer su ti zakoni vječni, ne može im se pojedinac protiviti niti oteti. Nu ti se zakoni osnivaju na katoličkoj religiji. I za njene istine vrijedi isto, što i za moralne zakone. Dakle ne tajenje i popuštanje već dosljednost i nepopustljivost.

16.) Ali «salus patriae suprema lex». Traži li sreća naroda, treba se odreći svega, što smeta toj sreći. Pojedinac je manji od cjeline, pa se mora žrtvovati za cjelinu.

Sve je to lijepo i istinito. Načelo se: «Salus patriae...» mora dobro razumjeti. Mora biti pravi spas, prava sreća. K tome «suprema lex» ne može značiti apsolutno najviši zakon, nego relativno najviši za djelatnost državljana. U ostalom, ako se «salus» uzme u izjednačnom značenju, može se i «suprema lex» uzeti u običnom smislu. Sreća je «punina svih poželjnih stvari». (Aug., De civ. Dei, V.) A ta se «punina» ne može izjednačno postići, dok svi članovi zajednice ne dostignu, što žele.

Nego uzmimo pojam sreće samo u nepotpunom smislu. Uzmimo sreću, dobrobit na zemlji. Istina je, da treba ukloniti sve, što smeta pravoj narodnoj sreći. Istina je, da se pojedinac kadgod mora i žrtvovati. Vojnik mora primjerice na bojnom polju i glavu založiti za spas domovine. Drugi moraju pregorjeti svoj

posjed, svoje časti itd. Nu može li domovina tražiti, da za nju žrtvuje, recimo, djevojka svoje djevojaštvo, da čovjek prekrši svoju prisegu, da se krade itd.? Ne, nipošto.

Vječni zakoni, općenita načela traže, da se djevojaštvo čuva i uz cijenu života: da se prisege mora čovjek držati, da ne smije krasti itd. A domovina bila kolika mu drago i kakva mu drago, ne može se dići nad te zakone. Svaki je narod kao i pojedinac samo privremeno na svijetu; a načela vrijede za sva vremena. Vječna su, nepromjenljiva. Nu apsurdno je djelomično dizati nad općenito. Kako pojedinac ne može promijeniti svoje biti, svoje naravi, tako ne može promijeniti ni onih zakona, koji su u savezu s tom biti, po kojima se mora ravnati svaka bit. Nego je apsurdno i misliti, da bi prava sreća naroda mogla tražiti, da se zbog nje gaze, taje načela. Srećan može biti samo onaj narod, u kojem svaki pojedinac i sva cjelina zajedno imade puninu dobara, što se slažu sa zahtjevima njegova razuma, volje i tijela. Nu i razum i volja i tijelo traže, da se načela poštuju, da se prema njima udešava sve djelovanje.

Suviše popuštanje u načelu vuče za sobom strašnu poharu na polju religijskom, umnom, moralnom — svuda: dakle uzrokuje narodu nesreću, a ne sreću.

Zaglavimo!

17.) Bez načela pada dostojanstvo čovječjega razuma, slabi se i gubi cijenu slobodna volja. Bez načela iščezava značaj, istina podliježe zabludi, poremećuje se moralni i pravni red. Bez načela nema ljubavi, nema kreposti, nema sloge, nema napretka ni sreće. Čovjek je bez načela jadna razumna živina, koja «udio Božjega svijetla», svoj razum i slobodnu volju zlorabi sebi na propast, a na poruzu Iskoniku svome. Nu jer je načelo nedjeljiva, nepromjenljiva istina, jednako je, ili načelo nijekao ili ga tajio, polovio ili privremeno s njime pazario. Ljudi smo i hoćemo da živimo kao ljudi. Hoćemo i želimo, da sav narod hrvatski živi pravim ljudskim životom, a da Hrvatska ne bude bijedno gnijezdo prevrtljivosti, plazavosti, beznačajnosti i živinskih strasti. Želimo, da se Hrvat otrese nedostojnih onih privjesaka, koji se protive čovječjemu i narodnomu dostojanstvu. Neka srce uživa svoja prava, ali neka i razumu dade, što ga ide. Da je

naše pređe vodio vazda hladni razum, ne bi nas uništavao kroz vjekove stari hrvatski jal; ne bismo za zdjelu leće prodavali svoje očinstvo; ne bismo se tako lako odricali narodnih običaja, narodne nošnje, narodnih svetinja; ne bismo bili svačije oruđe; a ne bi ni danas ovaka vrtoglavica zahvatila u hrvatsko društvo.

Gdje je stare Hrvate vodila velika misao, gdje su radili za načela, smijala im se slava i sreća: i na bojnom polju i u lijepoj knjizi i u umjetnosti. Svijet je znao za Hrvate. Strepio je Mlečić pred Domagojem, *najgorim* banom. Drhtao je Madžar pred silnim Tomislavom. Slavio je Zapad hrvatskoga Leonidu Zrinjskoga i Skenderbega, drugoga Zrinjskog. Dubrovnika «svuda jes' puna slava, svud on slove — Hrvatskijeh ter kruna gradov svih se zove». A tko znade, tko mari za današnje beznačajne Hrvate, koji se odriču svih narodnih svetinja, pa i svoga imena?!

Hrvatska je starija inteligenca više manje zadojena obzoraškom zduhom, pa je pojmljivo, da ne shvaća vrijednosti načela. Nu katolički se hrvatski podmladak ne smije ugledati u starije vrtikape. Ne smije se dati zablještiti praznim frazama ni radi časomičnog uspjeha tajiti, pazariti s načelima. Mi se od srca veselimo srčanosti naših «Domagojaca». Neka samo ustraju oni i drugi na utrtoj stazi. Neka prednjače i starijima, osobito službenicima Božjega oltara. Galama će se i graja sleći, a pobijedit će velika misao, što im sokoli srca i jači mladenačke grudi. Bog je izvor istine, izvor načela, stoga: ni za dlaku od načela.

Sve za načelo, a načela za ništa!

□□□
□□

Materializam.

Piše: **O. T. Zubac.**

Uvod.

Glasoviti Goethe reče, da je svijet ispunjen borbom među istinom i laži, neistinom. Nu zavirimo li malo dublje u ljudski duh i njegove tečevine tijekom vijekova na polju znanosti, umjetnosti, ljudskoga svagdanjega socijalnog, političkog i individualnog života, opazit ćemo, da život čitava čovječanstva nije drugo van «*borba među duhom i tijelom*». Ta borba traje u raznim fazama od početka svijeta, pa će trajati, dok bude ljudi. Ona je doduše mijenjala svoje obilježje, ali je u sebi bitno ostala ista. Tijelo se podiglo proti duhu i hoće da njime gospodari; a duh opet hoće da tijelo pod svoju vlast skuči, njime upravlja i na svoju ruku vodi.

Šta su drugo tolike tečevine duha u znanosti i umjetnosti; ako ne proizvod te borbe? Šta je drugo filosofija — pa makar ju mi smatrali dugim nizom ljudskih zabluda — ako ne čedo toga boja? Tko toga ne vjeruje, neka se sam promatra u svome privatnome i javnome životu, pa će opaziti, da ga i tu ta borba prati neprestano kao sjena. Pjesnici opjevaše u zanosnim pjesmama, umjetnici ju okitiše lovor-vjencima — filosofi ju proučiše u najmanjim sitnicama; ali ni jedni nam ne dadoše način, da možemo stati na kraj toj neprestanoj pratilici-mučilici; da, još nam ne nađoše načina, da je se oslobodimo. Sad tijelo nad-

vlada duh, sad opet duh ugnjetava tijelo; a rijetko kada da se nađe pravi njihov odnošaj!...

Nemojmo okolišati, nego očito iznesimo cijelu stvar! Ta borba u nama, koju nitko zanijekati ne može i koja nas prati u svim djelima jest posljedica *istočnoga grijeha.* I bez istočnoga grijeha bio bi ljudski život nerješiva sfinga neprestanih patnja u realnosti okušanih, ali ih se nikada izbaviti ne bi mogli. Bez istočnog bi nam grijeha život, kakav je danas, davao žalosnu sliku svega što opstoji, još žalosniju, nego ju pesimiste rišu. Nu istočni grijeh rješava nam gordijski čvor ljudskih patnja i borba; rješava nam boli i nesreću u fizičnome i moralnome životu. On nam rješava i postanak zla, ko i borbu među duhom i tijelom.

Prvi ljudi, kad su zapovijed svoga Stvoritelja pod noge bacili, zametnuli su borbu među dva principa, koji sačinjavaju čovjeka. Ta se pako svađa prenosi redom na sve njihove potomke. Pravi bi red stajao u tome, da tijelo obnaša svoju službu, a duša opet svoju; te pošto je duh uzvišeniji i savršeniji, razumije se, da prirodni zakon zahtijeva, da tijelo bude podložno duhu.

Nauka, koja hegemoniju daje tijelu nad duhom, ili sam opstanak duha niječe, poznata je pod imenom: *materijalizam,* to u formi mehanizma ili monizma.

Značenje i vrste materijalizma.

Kamo se god krenemo svaka stvar proizvađa neki dojam, neku djelatnost na nas, na naša sjetila i pred nama. Prema raznim moćima i bitnostima stvari imaju i razne djelatnosti. Nu poredivanjem te razne djelatnosti možemo ih svrstati u neki red i neke kategorije. Tako dijelimo prema sličnosti i razlici njihove djelatnosti sva opstojeća bića, koja su pristupna našemu spoznanju, u dva razreda ili carstva: *neustrojna-anorganična; ustrojna-organična* bića — ili bolje *živuća* i *neživuća.* U prvi razred spadaju sva ona bića, koja za svoj opstanak i svoje djelovanje ne trebaju kakvih komplikacija i organa. To su prosto složena bića, kao rude, kovine, jednom riječju: sva bića, koja nemaju nutarnje sile, da se sobom sama mijenjaju; na njima se promjene događaju jedino pod uplivom i pritiskom vanjskih sila.

U drugi razred spadaju sva živuća bića: bilje, životinje i ljudi. Živuća bića potrebuju za svoj opstanak posebne ustroje i

organizaciju. Ona imaju nutarnju moć s pomoću koje se mijenjaju, umnožavaju, raplođuju, hrane, te proizvađaju djelatnosti imanentne naravi.

Razne djelatnosti moraju neophodno imati i dostatan uzrok te razlike; moraju imati razne principe, koji ih proizvađaju. U oznaci toga principa filosofi se dijele u dva tabora: *monizam* drži, da je dostatan princip *jedne naravi* za sve djelatnosti u prirodi; razlika bi bila ne bitna, nego sporedna. *Dualizam* misli i dokazuje, da oprečne djelatnosti ne mogu proistjecati iz principa iste naravi; stoga da se protumači djelatnost u prirodi nužna su nam dva principa razne naravi.

Svaki od ta dva sistema može se podijeliti opet na dvoje: *duhovni monizam — animizam.* Stari narodi, kao i današnji divljaci misle, da u svakoj stvari ima duh, koji djeluje. S manjom, većom iznimkom ta je teorija temelj filosofiji, teogoniji, kosmogoniji i religiji istočnih naroda: Egipćana, Asiraca, Babilonaca, Indijanaca, Kineza i susjednih im naroda. Jedino kod *Grka* jasno izbija *dualizam;* ali kod prostoga naroda ne, nego kod mudraca i filosofa.

Bilo je i u novije vrijeme, a ima ih i danas kod kulturnih naroda, sad u jednoj, sada opet u drugoj formi, koji proponiraju monizam, gdje duh jedino ulogu igra i opstanak ima. Taj monizam ne može nikada imati velika upliva, jer se je teško boriti proti vlastitome iskustvu i svojim sjetilima.

Istom se je kod Grka pokazala prepirka među dva dualistična nazora. Prvi njihovi mudraci više su naginjali k monizmu, i iz jednoga principa tumačili prirodne pojave. Nu kasnije je monizam bio potisnut sasvijem u zaborav. Glavna borba nastaje pojavom *atomizma,* koji mehaničkim gibanjem atoma (nedjeljivih čestica) tumači svijet. Time je bio udaren temelj *teoretičnome materijalizmu.* I današnji materijalisti opetuju glavne ideje — više puta doslovce — starih materijalista. Jedino je razlika u tome, što je stari materijalizam bio ipak dualističan; dok je moderni materijalizam monističan.

Materijalizam svojom osnovom riječi znači filosofijsku nauku, koja sve pojave i djelatnosti prirode svodi na jedan materijalni princip, a niječe duhovni princip. Sve, što jest, jest tvar (materia); koje vrste djelatnosti bile, njih proizvađa materija (tvar) i materijalna sila. Po materijalističkoj nauci jedini elemenat svemira jest tvar; ona je podloga svemu.

Materijalizam se dijeli u *praktični* i *teoretični.* Praktični materijalizam nije drugo nego življenje od materije i za materiju; življenje kao da nema duha, nema neumrlosti, nema Boga, nema vjere, nema vječnosti. Tu jedino ulogu igra tijelo i tjelesno uživanje. — Daj ugodi tijelu i opet tijelu.

Teoretični materijalizam jest nauka, koja nastoji protumačiti vas svemir materijalnim principom i materijalnim silama. — I jednom je i drugome materijalizmu temelj postavljen grijehom prvih ljudi...

Praktični materijalizam u prošlosti i sadašnjosti.

Praktični se materijalizam ne obzire na tumačenje svijeta. Njemu je glavno život za tijelo. Njegovi sljedbenici žive kao da jedino tijelo opstoji. Za njih nema ni Boga, ni duše, ni zakona, ni slobodne volje. Njihov je princip: *ede, bibe, post mortem nulla voluptas!* Jedi, pij, poslije smrti uživanja nema! Glavni cilj jest postignuće tjelesnog uživanja i materijalnoga dobra.

Kad znamo, da je izvor praktičnoga materijalizma u tijelu svakoga pojedinog čovjeka, nije se čuditi, da ga ima kod sviju naroda; kod kulturnih i nekulturnih, kod starovječnih i modernih. Ne samo kod sviju naroda, nego i kod sviju plemena i staleža — kod učenih i neučenih. U narodnome je životu igrao veliku ulogu, njegova je prevlast bila narodu propast. Grčki, rimski narod — da ne idemo dalje — propade onda, kad je zavladao u javnome i privatnome životu praktični materijalizam.

I danas, gdje je materijalizam zavladao i praktično i teoretično opažaju se njegove kobne posljedice. Pitajmo Francusku: zašto tako nazaduje i pada? Jer se je veći dio pučanstva dao na praktični materijalizam! Zašto toliko komešanje kod sviju kulturnih naroda? Osobito među radništvom? Jer se je praktični materijalizam udomio kod sviju slojeva, i tu se duboko udomio. Kako ne će radnik galamiti, kad se cijeli dan znoji i muči, a opet tijelu ne može da ugodi, ne može da postigne svoj jedini ideal? To ga još više raspali, gledajući oko sebe, gdje drugi uživaju svega u izobilju, a bez ikakove muke!

Pa ni moderne države nemaju drugog ideala do praktičnog materijalizma. Svi gramze za zemaljskim dobitkom, i povladuju onima, koji materijalizam praktični provode u sve institucije privatnog i javnog života. Eno materijalizam vlada u naj-

nižim kao u najvišim školama. Tamo se o duševnome ništa i ne govori! Materijalizovaše ne samo školu, nego i obitelj, tu temeljnu stanicu ljudskog društva. A materijalizam se privatnoga življenja očituje u luksusnome trošenju alkohola i drugih ćeifa; u prekomjernim svakdanjim samoubojstvima, otrovanjima, duelima, kradama, čedomorstvima i drugim grdnim opačinama. Kriminalistika nam pokazuje žalosne plodove modernog praktičnog materijalizma. On svoj prst pokazuje i u propadanju zdravstvenome ljudskoga roda: jer prekomjerno tjelesno uživanje kvari čitavi organizam. Posljedica će biti propast, ako se na vrijeme na put ne stane!

Teoretični materijalizam u povijesti.

Materijalizam možemo promatrati s raznih gledišta; nu glavno promatranje jest njegov povjesnički razvitak bez sustavnog veza i njegova teorija kao filosofski sistem. Praktični materijalizam može reći, da i nema svoje povjesti; dočim teoretični materijalizam ostaje u svojoj negativnoj strani isti, dok se je njegova pozitivna strana — pokušaji, da se protumače prirodne pojave — razvijala i mijenjala — ima svoju čitavu povjest. Mi ćemo ga u kratko promatrati sa oba njegova gledišta: u povjesti i kao filosofski sistem ili nazor o svemiru.

Fakat je, da se spoznanje stvari počinje sa sjetilima, prema tome se je materijalizam pokazao odmah u počecima filosofije. Dakako da filosofija nije na jedanput nastala. Ljudi su se iz početka, kao i danas prirodeno držali stare riječi: *prius vivere, deinde philosophare.* Dok nijesu uredili svoj život i postali udobniji i bogatiji kulturnim obrađivanjem i usavršivanjem, nijesu se mnogo ni filosofijom bavili. Malo po malo su se počeli i znanošću baviti. Prvi su se pokušaji odnosili na vanjske stvari i moralne zakone. Kod naroda, koji nemaju izrazite filosofije, nema ni teoretičnog materijalizma. Jedino kod Indijanaca od svih starih naroda, nalazi se filosofskih sistema, isprepričanih sa moralnim rečenicama i maksimama života, sa junačkim pjesmama i vrelim fantazijama. Neki i kod njih nalaze materijalizam, ali bez razloga. Strogo govoreći ni kod njih nema teoretičnog materijalizma. I njihova je filosofija neuredena i pomiješana: politeizam s panteizmom i monističkim nihilizmom. Cilj njihove filosofije odsijeva u moralnim težnjama. Dakle materijalizma

nema prije Grčke, izuzev modernu priraslicu, kod istočnih naroda.

Ni u Grčkoj kod njezinih prvih filosofa ne izbija jasno materijalizam, makar da su primjenjivali svoja promatranja vanjskim stvarima. Nešto od straha pred narodom, nešto iz vlastitog pieteta prema starim pričama, filosofi su svoja proučavanja protezali polako na razne stvari, na psihologiju i teologiju. «Narod je ostao kod predaje starih — dobro primjećuje povjesničar materijalizma, Lange. Kosmogonija Orijenta i stare Grčke ne daju nam ni spiritualistične ni materijalistične nazore; one se ne trse, da razjasne svemir iz jednog jedinog počela (principa), nego nam pokazuju antropomorfirane božurine, osjetljivo — duhovna prabića, kaotične gospodujuće tvari i sile u boju i radu».

Čim se je počelo razumno misliti, nastao je sukob medu filosofijom i starim pričama. Zato i vidimo, da su filosofi bili progonjeni. Kome nije poznata smrt Sokratova, bježanje Aristotelovo, Protagorino i drugih?

Već se je bio jasno pojavio materijalizam, koji navlaš nije obarao narodnu vjeru i priče, ali je sustavno nijekao sve nadsjetilno. Kod Empedokla se pojavljuje materijalizam, nu jasno izbija kod Leukipa i Demokrita. Budući da od Leukipa nemamo ostataka, kod Demokrita nalazimo sustavno proveden materijalizam, koji se svojom jasnoćom ne bi bojao ni modernog materijalizma, a svojim naivnim razlozima nadmašuje kud i kamo moderne. Oni čitavi svemir tumače prazninom i atomima odatle im i ime atomisti. Jedino opstoje atomi i praznina; atomi se zbog nejednake težine giblju u praznini i raznovrsnim gibanjem čine raznovrsna tjelesa i djelatnosti. I duša je ili duh, sastavljena od atoma, samo što su gipči i finiji nego atomi običnih tjelesa. Ona je također tvarna. A temeljna točka, kojom i moderni bombardiraju, bila je: «*Iz ništa ne biva ništa; što opstoji, ne može se uništiti*». Dakle atomi su vječni, materija je vječna; samo tjelesa nastaju. Toj zgradi materijalizma malo su stari za usavršivanje doprinijeli. Na temelju te nauke, oni su jedino i moralku materijalizirali; na pr. Aristis, Protagora i Epikur. Epikur se osobito odlikuje materijalističkom etikom, dok je inače svoje predšasnike kopirao. To su glavni predstavnici materijalizma u grčkoj filosofiji. Od sada filosofija prestaje biti specifično grčka.

Rimljani više praktični i nijesu imali svoje filosofije, već su bili učenici Grka. Jedino materijalizam nade znamenitog pobornika u Rimu, u osobi Tita Lukrecija. Rimljani su bili, osobito pred svoju propast, u življenju skrajni materijaliste, ali je Lukrecij u zanosnoj pjesmi «*De rerum natura*», i teoretično na podlozi Demokrita i Epikura, materijalizam opjevao. On je tip materijalističke neustrašivosti, za kojim se i današnji povode: a njegova pjesma jest neiscrpivi arsenal iz koga materijaliste i danas uzimlju glavno oružje. On otvoreno niječe opstanak bogova, spiritualnost i besmrtnost duše i uči od početka do konca zgoljni materijalizam. Zanimljivo je, da se već u njegovoj pjesmi nalaze evolucijonistički nazori darvinizma o postanku svemira, bilina, životinja i ljudi. Pa drugačje materijalizam i ne može protumačiti postanak svijeta. Moderni su tumačenje u pojedinostima pokušali usavršiti; ali u bitnosti ostaje isto. Sve je to dobro, ali kad se dođe do *punctum saliens!* Odakle atomi? Odakle im gibanje? Kako je moguće osjećanje bez materijalne stvari, a kako moguća svijest, sloboda volje? Tu moderni kao i stari materijalizam zanijeme i napokon će morati reći: *ignoramus et ignorabimus!*

S Lukrecijem je iščeznuo bio materijalizam — pogledom na svoje pobornike — za dugo vremena. Istina kod pojedinaca nalazimo materijalističkih nazora o pojedinim pitanjima, ali materijalista nema prije novijega doba. Tako materjalizam nema srednjeg vijeka. Pogrešno Lange, a za njim i još neki trpaju među materijaliste sve atomiste. Netko može učiti atomizam, a biti potpuni spiritualist — jer se ne isključuju.

Materijalisti novijega kova.

Na koncu se je grčka filosofija bavila ponajviše etičnim pitanjima, dok se druga pitanja pretresaju samo površno: na temelju starijih nazora. Nastupom kršćanstva filosofija je izgubila svoje prvenstvo i stupila u drugi red. Bogoslovija je imala glavnu riječ. Uz bogosloviju mnogi su se bavili i filosofijom, na pr. sv. Augustin, ali materijalizam se ne pokazuje nigdje. Pa ni u srednjem vijeku nema materijalizma. Sve je bilo u glavnijim pitanjima složno; jedino su se u nuzgrednim stvarima razilazili i prepirali. Napokon kad se humanizam počeo širiti; pojaviše se i materijalističke teze, jer se humanisti, čitajući stare klasike po-

češe ne samo za stilom i jezikom povoditi, nego i za naukom samom.

Luter je rastrgao jedinstvo u vjeri i oborio se na skolastičnu filosofiju i bogosloviju. Uz to od sad prirodne znanosti počele su više interesovati znanstveni svijet, koji se je počeo umarati od neprestanih spekulativnih disputa. Ali reakcija brzo prekorači granice i pokaza protivni ekstrem. Bako i Descartes prvi su udarili kobne puteve po modernu filosofiju. Oni stoje na protivnim polovima: Bakon daje eksperimentaciji prvu riječ, dok se od toga nije preko Hobbesa i Lockea, Huma razvio sensualizam i materijalizam. Descartes uvlači u filosofiju subjektivizam, koji se opet metamorfozira u kantizam i materijalizam. Svojom subjektivističnom strujom obori i zadade filosofiji i dosljedno bogosloviji smrtni udarac, svojom naukom o duši kod ljudi i životinja dade prigodu da su iza njega povukli konsekvencije i naučavali grubi materijalizam.

Jasno izbija materijalistička struja kod Hobbesa, Hartleya, Condilaca, ali sve postepeno. Najprije je materijalizam praktični uhvatio duboki korijen u narodu, osobito kod tako zvane gospode i na visokim dvorovima. Sad, da si umire savjest i da se opravdaju, počeše javno naučavati materijalizam i na najporugljivije načine napadati na Boga, na vjeru, na Isusa i na sve, što je sveto. Njihov je materijalizam bio bez ikakove filosofije: samo šuplje fraze; ali s tim pogibeljniji, jer je bio odjeven u zanosni stil. Tu se ističu poznati praktični materijalisti Voltaire, Diderot, Rousseau, d'Alembert, de la Mettrie, Helvetius; ali ih sve nadmašuje Holbach, pisac knjige: «*Systeme de la Nature*». Ta knjiga je drugi arsenal materijalizma. Tu se brani i naučava materijalizam u svoj svojoj golotinji na svim linijama. To je druga knjiga: *de rerum natura*. A treća: Haeckelove *Welträtsel*.

Enciklopedistički materijalizam triumfirao je u revoluciji. Posljedice su bile najgroznija krvoprolića, koja je svijet upamtio: a sve u ime slobode i pravde!

Metamorfoza materijalizma.

Čudno je, da je Descartes bio i ultraspiritualista, pa ipak su posljedice logično potegnute iz njegove nauke urodile zgoljnim materijalizmom. Tako se je dogodilo i s Kantom. Spomena vrijedni filosofi njemački prije Kanta bili su Leibnitz i Wolf, a

materijalizam su naučavali Stosch i Pankratij Wolff. Nu istom iza Kanta Njemačka postade glavnim leglom materijalizma, i to čudnovatim metamorfoziranjem. Kant je glavni idejal svim modernim, askolastičnim filosofijama; samo šteta, što ga ne razumiju. On je učio, da mi razumom ne možemo spoznati nadsjetilne istine. Idealna strana izdimila je preko Fichte, Schellinga, Hegela, dok Feuerbach učenik Hegelov nije povukao konsekvencije i rekao: ono, što se ne može spoznati i ne opstoji. Njegova su koplja bila upravljena protiv kršćanske vjere i kršćanstva. Za njim se redaju materijaliste: Moleschott, Vogt, Büchner, čije su knjige biljegovane fantaziranjem francuskih materijalista, dok ih sve Haeckel nije poturio u zaborav. Današnji je glavni predstavnik materijalizma lažac, neznalica, varalica Haeckel, koji je već izgubio ugled u znanstvenome svijetu. On je postao glasovit svojom knjigom *Welträtsel,* u kojoj tumači sve prirodne pojave s pomoću materijalizma i evolucije. Glavni biljeg njegove nauke jest materijalistički evolucijonizam.

Još ima socijalistički materijalizam, koji potječe od Comtea u Franceskoj, od Spencera u Engleskoj, od Marksa. Taj se materijalizam zove i historijski, jer materijalistički shvaća cijeli socijalni život u prošlosti.

Činjenica je, da je materijalizam najnovije dobi najsjajnije uspio. On je zahvatio u sve slojeve ljudskoga društva, tako da se danas o duši u pravome smislu i ne govori nego kod kršćanstva, u koliko se očituje u svezi s tijelom; dapače, hoće da se i riječ više ne upotrebljava, ako ne u prenesenome stanju.

Činjenica, da su baš u moderno doba prirodne znanosti učinile zamašne korake napretka i obogatile se mnogovrsnim izumima, učinila je mnogo u rasprostranjivanju današnjeg materijalizma. Moderni su materijalisti hotjeli vas svijet predobiti, zato su se i kitili perjem znanosti. Perfidno je njihovo postupanje urodilo zlim plodom: materijalizam je danas zavladao na vas mah.

Eno čitave zaslijepljene mase naroda po selima i po gradovima priznaju se i živu materijalistički. Čitave hrpe radnika i radnica silom hrle za materijalističkim propovjednicima i njihove riječi s radošću primaju. U Franceskoj su već sve škole materijalizovane, a na tome se radi i kod drugih naroda.

Naše doba jest materijalističko doba uživanja i nauke; a plodovi toga jesu propast modernih naroda, kako nam pokazuje povjest.

Seksualna etika.

Piše: **Fr. Ign. Radić.**

Pitanje važno.

1. **Kriva teorija.** Prilike i potrebe vremena zahtijevaju da i o tom seksualnom pitanju progovorimo. Velika je u naše doba moralna iskvarenost, a pokvarena volja zarobljuje razum logikom puti igrijeha. Odatle nastojanje, da se ekcesi neukroćene naravi opravdaju motivima filosofskim, psihološkim pa i etičkim. Napose su seksualne perverzije našle moćnih zagovaratelja. Potreba naravi, potreba vrsti, afirmacija života, udubljenje života, fisiološka nužda, higijenička zaštita; tim i sličnim ekvivocima nastoji se opravdati ispoljavanje živinskog nagona, koji mjeru svoju toli lako prevrši.

Ne samo; već se neomeđašeni erotizam znade zaodjeti čarobnim i sjajnim odijelom, kao: kultura tijela, kultura ljepote, oblici helensko-klasičnog života.

To je i razlog, da se motivi umjetničkog stvaranja pretežno crpaju iz mutnih voda seksualnog života. Roman, drama, lirika, likovne i slikarske umjetnosti, raščinjaju anatomskom tačnosti razne pojave toli kompleksnog seksualnog života. Suslijedit njegove pojave nije no slijedit psihološki razvoj jedne znamenite no tamne strane života.

2. **Krivu teoriju slijedi kriva praksa.** U kazalištima se vidljivo rješavaju spolni problemi. Pikantne scene i retroscene

drsko i uporno navaljuju na čuvstvo stida. Bez preljuba nema drama čvora, nema raspleta, nema efekta.

U knjigama etičkog a još više literarnog sadržaja nastoji se utuviti uvjerenje, da su ljudi tu da udovolje svojim nagonima, te da sve što ljudi ostvare veliko nije no plod razvite spolne čuvstvenosti.

Suglasno i paralelno s tim principima teče i *moderna seksualna pedagogika*, koja promičuć slobodni razvoj seksualnih sila, drži, da suzdržljivost rađa kržljavošću, histerizmom i tobožnjom stidljivošću (prudérie). Glavno sredstvo protiv seksualne perverzije traži ona u tako zv. «Aufklärung-u» t. j. seksualnom očitovanju ili prosvjetljivanju. Treba rasvijetliti, kažu, tamne strane zametaka čovječjeg života. Razotkriti napose mladeži obojega spola taj bezdan i otajstvo prirode; jer će se jedino tako mladež sačuvati od pogibeljne radoznalosti, a dosljedno i od zlouporabe seksualnih sila. Na ustuk perverziji izdavaju u velikom mnoštvu knjige za mladež, koja pohlepno iz tih mutnih izvora sisa samo otrov.

Posljedice razvratnih teorija još će bolje rasvijetliti

3. **Statistika.** Po vijestima «Apologetische Rundschau» (br. 8, 1911. kod «Dan» Spljet, 1911., br. 26.) gnjusni romani u Njemačkoj nalaze do 200.000 pretplatnika te se raspačavaju u više od 1.000.000 primjeraka.

Po najnovijim iskazima potroši se u Njemačkoj oblo 60 milijuna maraka za blatnu literaturu i za kolportažu romana. («Grazer Volksblatt», 1911, br. 502, s. 4.)

Broj nezakonite djece kreće u Berlinu godimice među 15—18.000, u Kölnu iznaša popriječno god. 1907—09, mjesečno 152, («Dan», l. c.) U Zagrebu 29%, u Sarajevu 11%. («Hrvatstvo» g. 1911., br. 10, u podlistku.)

Broj venerično bolesnih vojnika 1903.—05., bijaše na 1000 u Essenu 12.4, Disseldorfu 13.2, u Berlinu 41.3; bolesnih đaka na raznim sveučilištima od 33.3 do 69.2%.

Prostitutkinja bijaše g. 1905. u Berlinu 25.000, u čitavoj Njemačkoj do 1.500.000!

Izdaje se u Njemačkoj za venerične bolesti godimice 90 milijuna mk., («Verband der Männervereine für Bekämpfung der öffentlichen Unsittlichkeit») u svojem letaku u kojem pozivlje sve Nijemce u borbu protiv nećudoređa, a njekoje su hrvatske

novine pisale, da se od svih prihoda «potpornog sveuč. društva» troši od 90% za istu svrhu.

Što da rečem o *rastavi?* «U 10 godina razoreno je u Francuskoj 50.000 obitelji; od 2000 godišnjih poskočio je malo po malo na 6000. U istoj državi ima 2 milijuna obitelji bez djece a druga 2 milijuna sa jednim djetetom». («Hrvatstvo», ib.)

Žao mi je, da nemam pri ruci žalosnu statistiku naših strana. U Slavoniji (a i drugdje više manje) domaće pučanstvo rapidno propada radi grijeha. Zabrinuti su zato i naši književnici oko «Savremenika». (1911.) Pa ipak, po receptu moderne seksualne pedagogije, frivolnim cinizmom do u tančine opisuju (Bertić, Kozarac, Ivakić) blud, preljub i sve seksualne perverzije onog jadnog naroda, koga sami nazivlju degeneriranim radi alkohola i seksusa.

Brojke govore očito. Zaraza više i više napreduje. Smrad, što se skuplja u velikim gradovima, prelijeva se ne samo na obližnju okolicu, već dopire i do najzabitnijeg sela. Svukud dopiru gadne knjige a i seksualno depravirani ljudi. Taj otrov rastače žile kucavice i našeg naroda. Radi se o zdravlju mladeži, o poštenju žene, o svetosti obitelji; radi se o teškoj socijalnoj bolesti, koja nas prinuđuje, da joj tražimo lijeka. Ovim je već označen.

4. **Zadatak** ove rasprave. Pred očima mi je osobito *naša hrv. mladež*. Ona je izložena teškim kušnjama, osobito u «kritičnoj dobi», kad se seksualni nagon budi i krepko razbukti. Okoliš, društvo, razvratne teorije, pogubno štivo, još većma raspiruju požudne strasti. Mladež čita i požudno guta otrovni nektar, koji ga opaja, zamamljuje i konačno uspava u grijehu i smrti. Pored još slabe volje naša mladež propada fizično i moralno.

Međutim neprijatelji (osobito prljavom knjigom; Savremenik, Hrv. Djak, Val, a i M. Hrvatska) rade otvoreno i proračunano. Dalje ne smijemo mučati, već mladeži iskreno, otvoreno i ljubezno progovoriti.

Ovi su me razlozi naveli, da prikupim i uredim, što sam ovdje ondje[1]) pročitao nadom da komu koristim.

[1]) Literatura:

1. Förster, Il problema sessuale, S. T. N. Torino 1908. Talijanski prevod. Knjiga je napisana s velikim oduševljenjem i taktom. Puno

Pitanje ću raspraviti ovim redom:

1. Seksualna etika
2. » pedagogika
3. » estetika.

Prelazim na prvu tačku: seks. etika.

Kompetentnost pisaca.

5. **Mnogi pišu danas o seksualnom pitanju;** al su rijetki, koji bi na tom polju prethodno ovjerovili svoju kompetentnost.

Liječnici se smatraju pozvanim, da izdadu ne samo stručna djela za svoje kandidate već i poluznanstvena popularna djela za širu publiku. To je dobro, ali u nekom pogledu i zlo. Oni raspravljaju samo fisiološku i higijeničku stranu toga pitanja, a za etičku i pedagošku se redovito ne brigaju. Dok bi ono prvo moglo koristiti bračnim drugovima, il dajbudi i vjerenicima, zapostavljanje etike i pedagogije škodi svima, osobito pak mladeži; jer prerano upoznavanje fizioloških funkcija seksualnog procesa štetno djeluje na mladenačku fantaziju te prerano uzbuduje požudu. I ne spominjem kako stanovita djela upućuju na bezefektivno sek. izdovoljenje i tim sek. perverziju samo promiču.

Amo spadaju svi oni moderni etičari, koji elementarnoj sili seksualnog nagona ne postavljaju drugih granica do higijeničke zaštite. (Forcl.)

Književnici naturalisti prisvajaju si literarnu slobodu, da suslijede sve najtajnije pokrete seks. života, njegovu psihološku genezu i razvoj; ne zaziru ma i od najveristićkijeg prikaza seks. perverzije. Ne steže ih ni etika ni pedagogija; jer seksualni život treba da se prirodno i slobodno ispoljava u svakom pravcu. Priroda da zazire od ekcesa, ona da je najbolja škola seksusa. Zalibože takva prljava knjiga poplavila je naše književno tržište.

Ljudi takvih nazora nijesu ovjerovili svoju kompetentnost na seks. području. Oni ne mogu biti no falsifikatori pravih etičkih vrednota seks. nagona.

---

bi koristilo, kad bi ju koji hrvatski književni zbor pretočio u naš jezik.

2. Künzle, Ethik und Aestetik, Herder, Freiburg, na str. 214—289.
3. Katoliški obzornik, Ljubljana, letnik 9, str. 296.
4. Čas, Ljubljana, l. I. str. 433. — l. II. str. 1-16.
5. Stimmen aus Maria Laach, B. 70, str. 65.

I *slikari* i *kipari* hoće da na svoj način riješe seks. pitanje, rušeći poglavito čuvstvo stida, kao nenaravnu, konvencionalnu ogradu njegovom prirodnom ispoljavanju.

I stanoviti *novinari* pišu o svemu; pak će, onom lakoničkom kratkoćom i sličnom lakomišljenošću, koja ih karakterizuje, progovoriti o tom doista teškom i škakljivom pitanju.

6. Konačne rezultate moderne seksualne etike promotrit ćemo kašnje; sad jedino pitam, da li su ti ljudi na tom škakljivom području verificirali svoju kompetentnost? Da li je seksualno pitanje samo higijeničko il psihološko, o kojem raspredaju liječnici i književnici, a ne istodobno *i etičko,* kamo ne dopire liječnički nož ni psihološki eksperimenat?

Stručnjak bo mora u svojoj struci verificirati svoju kompetentnost. Seksualno je pitanje i etičko pitanje. Zato Förster (str. 30) proširuje zahtjev kompetentnosti i na etičke znanosti, gdje subjektivni razlozi, volja i srce, strasti i požude mute zdravo razumijevanje i objektivni sud. Izvor je etike doista iskustvo; al ono zdravije iskustvo naroda, ono istaloženo znanje prošlosti i sadašnjosti, ono duboko poznavanje života. Apstrahirati od tih zahtjeva znači potpisati si svjedožbu nesposobnosti.

Oni mogu biti stručnjaci u medicinskim znanostima pa i fini posmatrači fizioloških i psiholoških pojava seks. života; al zato jednostrani suci u pitanju, koje je također podloženo i etičkim zahtjevima. Moderni učenjaci o tom ne će ni da čuju; — odatle sve zlo i zabluda. Istina, da u liječnički djelokrug ne spada etika; al kad liječnici, mimo *il protiv* duševnih aspiracija liječe tijelo, tad bi se oni svojim pravim imenom mogli nazvati, ne liječnici, već živinari. (Förster).

Na ovom polju jedna malne nesavladiva poteškoća, koja sprječava veći dio ljudstva, da odvažnom nespristranošću stavi na čisto sve posljedice svojih čina i sve rezultate iskustva, jest prejaki kontrast između logičke aspiracije istine i poriva nagona, i ljudskih strasti». Tako fino opaža Förster (17).

Jednostranost shvaćanja redovito je izvor raznim bludnjama; ona je osobito ubitačna na seksualnom području. Omedašiti seksualne funkcije na čisto fiziološke potrebe puti, znači lišiti ih svakog višeg određenja, dostojnog čovječje naravi. Samo će oni spoznati potpunu etičku istinu ovog pitanja, koji «usvajaju spasenje duše i sveopći poredak nepogrješivom normom čovječjeg djelovanja». (Förster, 19.)

Ljudi ,koji kažu, da Eros nije podložan etičkim već samo zakonima života i puti, te da se elementarnoj provali Erosa ne može i ne smije oduprijeti, takvi ljudi postanu samo sužnji Erosa, osobito kad se uvaži, da nas samo jaki viši motivi mogu od zloporabe zadržati. «Dok čovjek ne zagospoduje nad svojim nagonima i strastima, ne će biti nikad objektivni sudac u tom pitanju». (Ib. s. 21.)

7. **Dva zahtjeva.** Ovime ne kažemo, da bi čovjek morao prescindirati od realne opstojnosti seksualnih sila, o njihovoj nuždi za uzdržavanje ljudskog roda, te o njihovoj elementarnoj jakosti; to bi značilo ne računati sa konkretnim činjenicama. Toga mi ne tvrdimo.

Ali što tvrdimo, jest, da za spoznavanje seksualnih sila te njihove objektivne vrijednosti, ne treba — košto kažu moderni prosvjetitelji — pregaziti sve blato, udisati svaki smrad sa močvara seksualnih kaljuža; dosta je, da se spozna i proćuti opstojnost seksualnih nagona; — za to ne treba dokaza, svi smo Adamova djeca — al istodobno «mora se imati najveće gospodstvo nad njihovom zamamljivom opojnosti. Ovako je moguća mudrost koja proniče svaku stvar, držeć se povrh svake sugestije». (Ib. 30.)

Kad dakle moderni riformatori svijesno il nesvijesno govore o potrebi seks. ispoljavanja, o utišanju vrele krvi, o pravu ljubavi, — koja je prije sve drugo nego prava ljubav — tad oni ne odrazuju objektivno zdravo mišljenje, već svoje putene nazore. Erotski podražaji igraju već toli jaku ulogu u stanovitoj književnosti i umjetnosti, pa bi sada rada da prošire svoj djelokrug na etiku i pedagogiju. Zalibože uspijevaju; al se nadamo za kratko vrijeme; jer je kratko i labavo kraljevstvo požude i strasti.

Da završim: Nijesu kompetentni sudije u seksualnom pitanju ljudi, koji prisižu na slobodnu ljubav ili na emancipaciju požude, jer ova toli lako zagospoduje zdravim razumom; već se za objektivno i nepristrano prosuđivanje, uz proćućenje seksualnih nagona zahtijeva i gospodstvo duha nad istima.

8. Liberalne hrv. i slovenske novine farizejskim su zgražanjem graknule na biskupa Jeglića, kad je izdao knjižicu o uputi vjerenicima; jer da je on — biskup — nepozvan da o pitanju sudi. Ja pak mislim, da katolički *pravi svećenik* posjeduje najbolje preduvjete za objektivni sud. Pozvan da liječi moralne grijehe čovječanstva, mora on spoznati naravnu i kršćansku etiku; jer se ova posljednja oslanja na prvu. Kao ćedo Adamovo ćuti on sa sv. Pavlom „drugi zakon u svojim udima, koji se protivi zakonu duha"; pri slušanju ispovijedi ima dovoljno prigode da upozna štete neukroćene požude, da promotri psihološki proces grijeha, da promijeni krivnju, da odredi kaznu i t. d.; al istodobno zavjet djevičanstva i milost zvanja pomažu njegovoj slabosti, da u blato ne ugrezne, da uščuva onu svetu slobodu i neodvisnost spram požude, kakva se u objektivnog suca zahtijeva.

Pobijaju se krivi nazori.

9. **Metafisika seks. nagona.** Velika je u čovjeku logička aspiracija za istinom, tako da i samim strastima i bludnjama traži zaštite logičke i etičke justifikacije. «Zanimljiva» je argumentacija, kojom je seksualni nagon zasnovao svoju metafisiku, t. j. skup osnovnih principa kao zaleđe i poduporanj modernoj seks. etici. Slijedimo je barem u glavnom.

10. **Afirmacija života** vrši se najbolje na seks. polju. Seksusom se u najzadnjoj istanci afirmira život. I životinja u naponu svoje snage pobrine se za nasljedstvo, a u tom času živi najsavršenijim životom. Jaki su oni ljudi, koji se znadu potpuno afirmirati t. j. udovoljiti svojim seks. zahtjevima, kojima se slavi život. Tako oni.

Afirmacija života ili povećavanje života nije no frazerna maska neiskrenosti i sebičnosti, «no jadni izlazak onih ljudi, koji su previše slabi, da bi si mogli zakratiti i najmanju želju, te koji bi se morali sakriti poradi stida, kad bi morali priznati, da su muževi prekipljive vitalnosti u svako doba izabirali plemenitu apstinenciju kao simbol i izražaj njihove koncentrirane energije». Tako protestant Förster. (111.)

11. **Prava personalnosti** ne smiju se zatirati, jer je čovjek neomeđašena, neodvisna personalnost, a najosobniji i najbliži mu je spolni nagon.

Niječem, da je čovjek neodvisna personalnost, jer ga vežu ne samo etički već i fisički i socijalni zakoni. Niti je spolni nagon najosobniji i najbliži čovjeku. Seksualnost nije sama po sebi pojava personalnosti, već pojava nagona vrste, a odatle joj sav smisao i vrijednost. Čovjek nije samo spolno već i duševno, socijalno biće sa višim duševnim i socijalnim zadacima. Spolnost, najpače neomeđašena spolnost, čovječju će personalnost još više usužnjiti, zato ona nema prava da se ostvaruje u onom

pravcu, u kojem se spriječava njezin razvoj i savršenstvo. To bi bilo ludo.

Spolni nagon valja urediti — mi ne kažemo zatirati — prema potrebama vrste, ali uvijek u suglasju sa etičkim, socijalnim i pedagoškim zakonima. A to i znači razvijati personalnost cjelovitog i potpunog čovjeka. «Seksualne podražaje podložiti višim idealima života sprječava degeneraciju jakih, al istodobno korisnih seksualnih sila». (Förster, 55.) Stara etika nije uništavala narav i personalnost već je ovu sačuvala protiv nesvijesnih i nepersonalnih impulsa reproduktivnog nagona. Kažem «nepersonalnih», jer ono, što nekoji zovu personalnom slobodom, baš ona čuvstva nemaju druge podloge nego iluziju i fantaziju, kojom reproduktivni instinkt podvrgava čovjeka u službu vrsti». (Ib. 51.)

Etika seksualna zahtijeva, da čovjek radi sa odgovornošću svojeg čina, sa personalnim uvjerenjem, da je to čin najtežih posljedica, a ne samo udovoljenje erotičkih poriva.

12. **Pravo požude.** Međutim «moderni» se ne zakrivaju samo pod lijepim riječima «pravo personalnosti», već nam govore o pravima seksualnog života, o raspojasanosti instinkta, o seks. porivima kao o nekim mekaničkim funkcijama, koje se istini pravom, dapače prirodnom nuždom ispoljavaju kao i sve druge fisiološke funkcije vegetativnog života.

Moderna žena Ellen Key hoće, da se sa područja seks. nagona povuče dobro i zlo, kao moralno ropstvo, koje sa fiziološkim životom nema srodnosti a kamo li obvezatnosti.

To je nauka seksualno perversnih, koji ne shvaćaju, da se do velike sreće ne dolazi nego velikim odricanjem, te kako samo zagospodovanje duha može u pravi red svesti nesvijesnu erotičku erupciju.

Seksualni je nagon doista prirodni nagon, košto su prirodni nagoni oni za jelo i pilo. Ali iz toga ne slijedi, da se oni mogu slobodno ispoljavati barem u smislu da prevrše mjeru, *te iluzornom čine njihovu naravnu svrhu.* Nagoni se tad izrađaju u seks. perverziju, u požđrlost, u pijanstvo. Čovjek nije životinja niti isključivo reproduktivni organ vrste. Ali dok životinju zaštićuje instinkt, da kao reproduktivno sredstvo vrsti ne prevrši mjere, čovjeka mora da slobodno ravna razum. U kršćanskoj ženidbi — kako ćemo kašnje vidjeti — dobiva seks. nagon svoje riješenje i regulaciju.

Ne stoji, da je seks. nagon neophodno *nuždan,* u smislu naime, da je suzdržljivost nemoguća ili po zdravlje štetna. — Dokazat ću kašnje. — Sve pak pripisati patološkoj dispoziciji mogu samo ljudi besavjesni i puteni, službenici požude i grijeha. Govoriti o pravima požude ne znači drugo nego zasvjedočiti morboznu dispoziciju — da se izrazim sa modernim patolozima — svojih mozgovnih centara.

13. **Higijenička zaštita seks. sila.** Moderna seksualna etika ne misli čovjeka riješiti svake odgovornosti, jer i oni sami uviđaju kako potpuna emancipacija spolnosti vodi do tragične degeneracije i seks. perverzije.

Al koja sredstva suprotstavljaju sve to većoj degeneraciji?

Ne duševna ni etička, jer da su ova bezuspješna i nedovoljna, da djeluju u sferu seksualnih dakle materijalnih sila.

Zajednička i karateristična nota moderne etike jest, da se seksualnom nagonu ne smiju postavljati druge ograde do one higijeničke zaštite individua i rase. Tako su Forelu sredstva protiv seksualne zaraze samo negativna; «samo da ne obolite i ne oslabite». Uz higijeničke kautele sve je dozvoljeno, slobodna ljubav, bigamija, pa i prostitucija pod nadzorom sanitarnih državnih organa. Suzdržljivost je protuprirodna i protuhigijenička; uzrok nervoznosti i drugih bolesti.

Weigl, dr. medicine piše: («Aar, I Jahrg. 366.) Ovakvi nazori povraćaju se periodično u vjekovima ljudske povjesti. Oni se poglavito pojavljaju kod naroda, koji su u stadiju moralnog propadanja, kao nerazdruživi simptomi izrođivanja; kad kultura nazaduje te neki vanjski sjaj pokriva unutarnju šupljinu narodnog života».

Nu odgovorimo posebno na pojedine prigovore.

14. Razvoj seksualnih sila imade doista *svoju higijenu,* svoju askezu, svoj uzgoj. One nijesu same sebi mjerilom ni svrhom Seksualni nagoni nijesu neomeđašeni ni neodvisni. Oni, koji to radi zaštite seks. sila poriču, baš oni te sile do u skrajnosti ubijaju. Pustimo slobodne uzde požudi, uz preventivnu higijeničku zaštitu, pa onda? Sama narav ne će nas zaštititi protiv zloporaba. Narav ne ispravlja već se osvećuje radi već prevršene mjere. Stalno je, da se narav seksualno prerazvitoga organizma ne će nikad povratiti u svoj normalni tečaj. Spolnost zakržljavi i zamre, oslabi volja, potamni razum. Kad se seksualne sile troše bez etičke odgovornosti, povećava se seksualna perverzija i

prostitucija, Zaštitna sredstva tu ne mogu ništa, izim da u više slučajeva sprečavajući fekundaciju, pospješuju fizičnu i moralnu degeneraciju, podražuju seksus, koji će to jače provaliti, što se čovjek bude manje bojao štetnih posljedica izdovoljenja požude.

Autonomija spolnosti vodi do ropstva. Naprotiv savjesnost i odgovornost zagovaraju njezinu pravu slobodu, te i kod tjelesno slabih individua povećavaju one reproduktivne energije, koje često manjkaju jakim ljudima, ali bez savjesti i karaktera.

15. **Zakržljalost.** Prigovaraju nam, da kršćanska etika sprečavajuć slobodno ispoljavanje erotičkog života, ovaj zakržljavi a istodobno nas lišava zemaljske sreće.

Koji sudi zdravim razumom, a ne prema diktatu zle volje, vidjet će, da ta objeda ne stoji. Kršćanstvo je posvetilo ljubav, pa i erotičku, podlažuć ju svojim naravnim ciljevima. Sa finoćom savjesti raste nježnost, čuvstvenost i ljubav. Erotička ljubav traži žrtava i odricanja, a odricanje i žrtve povećavaju i oplemenjuju svaku ljubav. Kad se burnim strastima suprotstave tražbine savjesti, poštenja i naravne svršnosti, tad se čovjeku postavljaju granice, da se erotski život ne izrodi u prosto, puteno, besavjesno i bezodgovorno uživanje.

«Kršćanska etika postavlja Eros u koneksiju sa onim moralnim i duševnim izvorima života bez kojih on ne može postići svoje najviše savršenstvo. (Förster, 59.) Samo jačajuć dušu najvišim aspiracijama ljudi će postati zreli za ljubav; slijedeći život modernih reformatora, dospjet će u bolnicu za nervozne». (Ib. 100.)

16. **Higijena i prostitucija.** Zalibože radi higijene se otvaraju *javne kuće,* gdje liječnici plaćeni od države vode higijeničku kontrolu. Tako je prostitucija od države ne samo tolerirana, već uživa, barem indirektnu, potporu.

Prostitucija, je smrdljiva rana današnjega društva «bestialno zadovoljenje pohote» (Kat. Obzornik, l. IX, 296-7.) Sam liberalac Forel, koji je neutaživoj požudi učinio toliko koncesija, piše: «državna je tolerancija prostitucije jedna od najapsurdnijih i najpodlijih ustanova, koju je mogla izmisliti medicina u svezi sa nasladom muškaraca. Nevjerojatno je, da se i dame usuđuju braniti tu barbarsku ustanovu, e bi tako očuvale svoje kćeri od pohote muškaraca. Po državi tolerirana prostitucija je visoka škola najrafiniranijih seksualnih perverznosti, močvara podlosti i svinjarije». (Seksuelle Frage, kod Kat. Obz. l. c.) A na drugom mjestu (Ib. s. 287) tvrdi isti pisac: «Sva ta moderna prostitucija nije no strašna podlost moderne kulture. Uspiruje ju novac ili alkohol».

Rado potpisujemo. Forel doista odgovara mladež od izvanzakonitih sveza i prostitucije, al ga na to vode samo higijeničke kautele i pogibelj od spolne bolesti. Al žalibože moderni etičari «ne kažu mladeži, da je najveća spolna bolest beznačajnost stečena i njegovana neukroćenim spolnim općenjem, koja od čovjeka učini sužnja časa, slučaja i trenutnoga raspoloženja». Čas, l. II., s.5.)

17. **Suzdržljivost i zdravlje.** Zagovaratelji higijene ne sustaju. Put i požuda — kažu oni — imadu svoj kategorični imperativ. Momak pun života i strasti, u naponu seksualne prenapetosti, ne može bez uštrba harmoničkog razvoja životnih i duševnih sila, oduprijeti se elementarnoj erotičkoj provali. Suzdržljivost je fisiološki nemoguća, potom i zdravlju pogibeljna.

Tako zagovaratelji požude, ne pako ugledni — prem liberalni — moderni psihiatri, koji ne u suzdržljivosti već u raspojasanom udovoljavanju seksualnih nagona nazrijevaju sve to veću degeneraciju i propadanje rasa. Tako već spomenuti profesor psihiatrije Forel piše: (Kod Förster, 190.)

«Stalno je, da je za mladića do vremena ženidbe čistoća najzdravija stvar, ne samo sa etične i estetične strane, već i sa higijeničke, obzirom na pogibelj prostitucije».

Profesor Mantegazza, kojega na jugu naše domovine još mnogo čitaju, ovako se izražava: «Svi ljudi osobito mladež mogu proćutjeti dobročinstva čistoće. Pamet je pripravna i čvrsta, misao živa i plodna, volja jaka, karakter se čeliči do energije nepoznate libertincima. Nijedan kristal nam ne prikazuje svijet u toli čarobnim bojama, košto bridnjak čistoće, koji svukud raspršuje zrake i proširuje oko sebe sreću bez sjene i oblaka». (Ib.)

Predstoji nam i svjedočanstvo medicinskog fakulteta u Kristianiji, koji da nije nikad opazio štetnih posljedica kontinencije a previše radi seks. ekcesa». (Kat. Obz. str. 413.)

Dakako da će se uvijek naći ljudi, koji će duševno-etičkim tražbinama individua pretpostaviti «fisiološke potrebe» animalnog čovjeka. Oni će osuditi požrtvovnost učenjaka, kad nad svojim knjigama probdijeva cijele noći; prirodoznanca, koji, da

zarobi prirodne sile, izlaže se pogibelji; liječnika, koji ispituje kužne bacile; aviatičara, koji svoju srčanost često plati glavom; svi se ti izlažu pogibelji života. Nu dosta već o tomu.

Svrha seks. nagona.

18. **Malthusova teorija.** Izložene bludnje teku iz jednog mutnog izvora. Seksualne funkcije — kažu liberalni etičari — jesu fisiološke sile i ništa drugo. Njihova je svrha doista rađanje potomstva i uzdržavanje vrste, *al uvijek ovisno o volji čovječjoj.* Moderna etika — uz higijeničku zaštitu — pripoznaje čovjeku pravo, da slobodno raspolaže seks. silama, biva da rađanje pripusti ili spriječi, da se seksualno živi bez odgovornosti i posljedica.

Malthus je ovu teoriju branio radi ekonomskih razloga, a moderni ju prihvaćaju radi puke pohote.

I medicinska je znanost barem neizravno u službi tog socijalnog zločina, sa svim onim preventivnim zaštitnim sredstvima, kojim se fekundacija sprečava; a ta su sredstva «Aufklärungom» postala pristupna najširoj masi. To je ono svijesno i mudro ubijanje zametaka, t. zv. «bjela smrt» — «der weisse Tod» — kako je zove liječnik Dr. Weigl. (Aar, l. c. 370.) Tako je baš moderna civilizacija emancipovana od starodrevne etike postala rasadnicom nemorala i socijalnog propadanja.

Zabrinuti su i moderni reformatori. «Broj se naroćenja u Franceskoj užašno umanjuje, premda je to od dvadeset godina amo općenito u Europi. Svagdje je isti uzrok: sebičnost, računanje, nemoral. U Francuskoj ima dva milijuna obitelji s jednim djetetom». (Dehon, Hrvatstvo 1910 br. 10.)

A nemožemo toliko kazati i o našem narodu? Slavonija?

19. **Uzroci tom pojavu** su moralno vjerski.

Seksualne sile, nijesu doista po sebi ni etičke ni protuetičke naravi, ni dobre ni zle. One po sebi ne kriju nego fizičnu vrijednost, to uzvišeniju, što je uzvišenije njihovo djelovanje.

Ali spolno djelovanje jest djelovanje čovjekovo. Čovjek razumno i slobodno biće, mora se vladati prema spoznatoj etičkoj vrijednosti svojeg čina. Vrijednost čina spoznaje po njegovoj konačnoj svrsi, koju on najprije shvaća. Čovjek lako razumije,

da seksus ide izvjesnom svrhom rasplođivanja ljudskog roda, Prema toj svrsi *mora* da on uredi i upravlja seksualne sile. Sve, što se naravnoj svrsi kojeg čina protivi, protuprirodno je i nemoralno. Zato je protuprirodno i nemoralno, izdovoljenje požude sa svjesnim i proračunanim sprečavanjem njezine primarne i naravne svrhe t. j. rađanje potomstva.

Tako seksualna sila po spoznaji i slobodnoj volji čovjeka prelazi u djelokrug etike. Htjeti ispodvrći taj red, emancipirati seksus od etike, riješiti ga svake odgovornosti, svakog tereta, svake posljedice, to nije no puko i podlo uživanje, od kojeg zaziru i iste životinje.

Rekao sam, da su uzroci perverzije i *vjerski.* Toliko za Francusku priznaje liberalac Ch. Morizot-Thibault. «Svakako ima moral i moral. O svjetovnom moralu ne govorim; on je nestalan kao i volja čovječja; ja pomišljam na onaj moral, koji svoje zakone dobiva od jednoga nepromjenljivoga auktoriteta. Priznavajući potpuno nastojanje mojih savremenika, koji bi rado raširili neki svjetovni moral, obnašao sam ipak, da je njihova nauka, koja je bez nadosjetnoga, vjerskoga momenta, kao sve što je ljudsko, vrijedna samo toliko da opet propane.

Uništili su boga starih kultova, a s njimi i njihove nauke. Čovječanski glasovi naših moralista nijesu dosta glasni, da pobude duh *požrtvovnosti.* Bog je učinio brakove plodnima; ljudska mudrost dovela nas do zastoja iz straha od nepodnosivih tereta; neki ostatak stida nazvao je ovaj egoizam riječima: razboritost — mudrost . . .» (kod Savremenik, g. 1911, s. 521.)

Ovome nemamo što nadodati.

Seks. nagon i ženidba.

20. U ženidbi, napose u katoličkoj ženidbi realizuju se svi oni nužni preduvjeti, da se seks. sile upotrebe prema njihovoj naravnoj svrsi. Gvozdeni su obruči braka najbolja zaštita protiv nepersonalnih poriva reproduktivnog instinkta, nužna obrana protiv nesebičnog i neodgovornog spolnog općenja, uspješni uzgojni faktor savjesnosti i karaktera. Brak je također nuždan preduvjet obiteljskog mira i socijalnog poretka, tvrdi oslon kulture i napretka.

Brak je Isus podignuo na dostojanstvo sakramenta, i tim se osjetna ljubav nekako posvećuje, te joj se podava karakter stalnosti i odgovornosti. U kršćanskom braku seksualnost iz niže sfere podiže se u više, seksualno se čuvstvovanje oplemenjuje, te također posvećuje ono tajinstveno djelovanje prirode, koja pripravlja materiju koju će duh oživljavati.

Katolička je ženidba jedino valjano riješenje seksualnog problema.

□□□
□□

Neke misli o evanđelju.

Iznosi: **O. Frane Slavić.**

Uvod. Prividna protuslovlja. Svrha sv. Pisma.

Priznati moramo, da se dandanas posve rijetko čitaju kod nas knjige svetoga Pisma. Ako i ne ćemo to ustvrditi o crkovnjacima, koji, sve da i ne će, prisiljeni su čitati barem neke ulomke iz svetih knjiga, kad govore misu ili časoslov, možemo to bez ikakvog pretjerivanja reći o svjetovnjacima. Da barem štiju često knjige evanđeoske! Al ni to. A uprav je ovo uzrok, zašto mnogi katolici ne znadu obraniti svete knjige od napadaja neprijateljskih. Da oni s pomnjom, bez ikakvih predrasuda čitaju evanđelje, mogli bi po onom načinu pisanja uvidjeti, da se u tim knjigama krije nauk, koji je prije bio nepoznat rodu ljudskomu i koji je tako uzvišen, da mu se mora svaki diviti. Osim toga sami bi po sebi došli do zaključka, da su te knjige napisali ljudi, koji nit su mogli nit su mislili drugoga varati; da ti ljudi govore o Isusu, koga smatraju Sinom Božjim; da je taj Isus zbilja takva čudesa tvorio, kakva je mogao tvoriti samo Bog; da je On sebe smatrao Bogom, te da je istina sve što oni pišu.

Naravno je, da kako u cijelom svetom Pismu tako i u knjigama evanđeoskim ima nekih mjesta, koja nam nijesu na prvi mah sasvim shvatljiva. Da ta mjesta shvatimo, ne smijemo se sasvim pouzdavati u se i u samo svoje mnijenje, već valja da stvar proučajemo i da potražimo, kako to mjesto tumači sveta

Crkva, koja je čuvarica tih knjiga. Ne vladamo li se tako, dogodit će nam se, ko što se obično događa protestantima. Oni naime tumače sveto Pismo svaki na svoj način. A to je uprav razlog, da ćeš kod njih malo kad naći dva učenjaka, koji se u svem slažu, kad raspravljaju o svetim knjigama. To smušeno njihovo tumačenje dovelo je neke dotle, da ne samo niječu autentičnost gdjekojih riječi i rečenica, već i cijelih knjiga svetog Pisma. Sveto Pismo je riječ Božja, napisana od ljudi, koji su bili od Boga nadahnuti, da je napišu.[1]) Kao riječ Božju mi je ne smijemo naprosto primati i zabacivati prama našem ukusu i želji, već je držati u onoj časti i poštovanju, kako se i pristoji. Najbolje će biti, ako se sveto Pismo nepristrano proučaje. Jer ako se pristrano proučaje, dogodit će se, da se ne će postignuti nikakva korist, već šteta. Ako tko stane proučavati sveto Pismo sa kakvim predrasudama, zbit će se, da će sve zabacivati kao neautentično, što se ne slaže s njegovim predašnjim zamislima. Ako tko stane naumice tražiti u svetim knjigama kakvo protuslovlje, «naći» će ga; nu ne kao da bi to protuslovlje zbilja u svetom Pismu opstojalo, već budući da onaj s jedne strane želi to protuslovlje naći, a s druge strane namjeri se na nešto, što mu je bez tumača neshvatljivo, onda tu želju i neshvatljivost pretvara u protuslovlje. Na taj način on ne će da to sebi ubroji u neznanje, što bi bilo sasvim ispravno, već svetim knjigama prišiva kontradikciju. A to je pristranost.

Veliki hiponski biskup, o kome se može bez pretjeravanja reći, da se više bavio svetim Pismom, nego ikakav današnji poznati učenjak, jednom se izrazi, da ima u svetom Pismu više stvari, koje on ne razumije. Eto što kaže onaj, koji je svojim djelima pokazao, da se ipak nešto razumije u sv. Pismo. A današnji neki nadrimudraci, osobito protestantski, koji nemaju možda ni deseti dio Augustinove naobrazbe, auktoritativno tvrde: to se i to ima izbaciti iz svetog Pisma, to i to je protuslovno i tomu slično.

Zaista moramo priznati, i ako je Bog nadahnuo pisce svetih knjiga, da ga napišu, to im ipak nije digao njihove naravnice i njihove sposobnosti. Za to i opažamo, da u svetom Pismu ima knjiga, koje su pisane učenijim stilom, a druge prostijim. K tomu

[1] Οὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτὲ προφητία, ἀλλ' ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν ἅγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι (II. Petr. 1, 21.).

Bog njih nije vazda učio, nit im kazivao, kako će pisati o zvijezdama, o zemlji i tomu slično; već ih je ostavio njihovom tadanjem poznanju. Božja je namjera bila, da ostave potomstvu pisanu praobjavu, da ih pouči, kako se imaju vladati napram svom Stvorcu, i kako bi imali živjeti, ako žele postignuti život vječni. S toga ako čitamo u svetom Pismu, da su nekoji pisci napisali, što danas u znanosti ne izgleda ispravno, tu valja da sudimo po ljudsku. Prvo svega valja da vidimo, da li je zbilja istinito ono, što se prodaje pod imenom znanosti.

Neka se nitko ne čudi ovoj našoj primjedbi, jer znamo, kako se ne jednom već više puta prodavalo za znanost ono, što je u sebi bila puka hipoteza. S druge strane treba da promotrimo, da li je umjesno bilo, da drevni pisac piše onako, kako današnji učenjaci. Poslužimo se jednim primjerom. Kad je Jozua pisao svoju knjigu, namjesto, što je rekao «Stani sunce», da je rekao «Stani zemljo!» svijet bi mu se čudio, šta govori, jer je on onda bio osvjedočen, da se sunce okreće oko zemlje, a ne zemlja oko sunca. Ili ako i nije bio osvjedočen, nije tadanjem svijetu (u koliko nam je poznato) bilo ni na kraj pameti, da se zemlja okreće oko sunca. Jeli baš Bog mogao učiniti, da se Jozua izravno razumije u zvjezdoznanstvo? Dakako da jest. Pače On je mogao učiniti, da svi novovjeki izumi budu izumljeni pred više tisuća godina. Jer šta je izum? Zar je to nešto novo? Jest za nas, koji ne poznajemo ni milijunti dio svega onoga, što se u naravi zgađa; ali za Boga to nije novo. Nihil novi sub coelo. Izumi, bolje reći prirodni zakoni, odavna su u naravi opstojali, samo što smo ih mi kasno otkrili. Bog je dakle mogao poučiti Jozuu i u zvjezdoznanstvu i da poznaje sve prirodne zakone, nu nije htio, nego je pustio čovjeka da istražuje i tako se usavršuje u spoznanju. Ta razum mu je dao i zato. Kad bi Bog poučio čovjeka u svemu, što se u prirodi krije, onda ne bi bilo nikakva napretka. Znamo, da do jedna znanost ima nekih tajna, koje još nijesu otkrite. Nu uprav te tajne nutkaju čovjeka, da se muči, da proučava, ne bi li došao do riješenja. Valja da znamo k tomu, da je čovječji razum ograničen, te kad bi i saznao sve tajne prirode (što je moraliter impossibile) ne bi ih mogao držati na pameti, ako ga Bog ne bi na koji drugi način pomogao.

Pisci dakle sv. Pisma pisali su onako, kako su znali i vidjeli. Naravno, gdje po sebi nijesu mogli znati te gdje je to bilo

nužno i za naš spas potrebno, tu ih je svemogući Bog na osobiti način prosvjetljivao i podučavao, kad su pisali.

Osim toga prem je Bog kašnje čuvao te knjige, te učinio, da u bitnosti do danas nepokvarene dođu, ipak su se mogle neke nuzgrednosti tijekom vremena lako promijeniti. Bog je zapravo bio nadahnitelj onih knjiga, koje su pisali Mojsije, Salamun, Matej, Ivan itd. Oni, koji su kašnje te knjige prevađali ili ih prepisivali mogli su posve lasno nešto izmijeniti. Ili s nepomnje oko preskoči, kad se prepisuje, ili uho ne čuje, kad tko diktira, il hotice il nehotice, dogodi se, da se uvuku gdjekoje pogrješke. To znamo po iskustvu. Koliko puta čitamo u novinama: «Tu nam se i tu potkrala velika pogriješka, molimo nek se ispravi tako i tako». Ovo se isto moglo dogoditi i svetim knjigama. Naravno valja da uvijek pazimo na to, da je auktor svetih knjiga Bog, dok su auktori drugih knjiga ljudi. Stoga Bog nije zapustio svoje djelo, već ga je predao Crkvi, da ga čuva i vjernicima u bitnosti nepokvareno preda.

Sve ove stvari, kad proučavamo sv. Pismo, moramo uzeti u obzir, inače namjesto da to bude knjiga spasa, mogla bi biti komu kamen smutnje.

Znajući, kako je opširno sv. Pismo i koliko se hoće truda i muke dok se cijelo sv. Pismo prouči, ne mislimo ovdje govoriti o svim knjigama staroga i novoga zakona. Da se uzmognemo versirati u svim knjigama sv. Pisma, nije dostatno, da u proučavanje uložimo tri četiri godine, već cijeli svoj vijek, pak i onda opet bi mogli reći, da je sv. Pismo neuzorano za nas polje. Mi ćemo se stoga samo pozabaviti s knjigama evanđeoskim a i to što rečemo bit će sami skorup. Izmijenit ćemo naime neke refleksije (opažanja), sasvim na svoj način. Knjiga, kojom smo se služili, kad smo ovo pisali, bila je blizu samo sveto Pismo u raznim slavenskim, romanskim i germanskim jezicima, a i to ne sve knjige sv. Pisma, već jedino knjige evanđeoske. Sva ona pitanja, na koja se ne može odgovoriti, već ako se poslužimo drugim kojim knjigama izvan evanđeoskim, mi ćemo mimoići. Tako ne ćemo govoriti o tomu, kako se zovu oni, što su napisali evanđeoske knjige, ni kada su napisane. Ipak, pošto ćemo morati mnogo puta te knjige citirati, služit ćemo se onim imenima, što im ih je predaja dala, a to uprav s razloga, da se znade, iz koje je knjige koji citat uzet.

A sad da iznesemo svoje refleksije.

Koliko je ljudi pisalo knjige evanđeoske?

Na ovo pitanje mogli bi u kratko odgovoriti i reći, da su knjige evanđeoske pisala barem četiri čovjeka. Nu da se ne bi reklo, e mi a priori, bez ikakvih dokaza tako govorimo, iznijet ćemo ovdje neke unutarnje razloge, koji moraju svakog nepristranog promatraoca uvjeriti, da je to zbilja tako.

Prvi dokaz za to naći ćemo, ako promotrimo, kako su i kojim redom su pisane knjige evanđeoske. Ovdje bi sad najbolje bilo, da svaki čitalac pročita sve četiri evanđeoske knjige, eda sam uvidi razliku u stilu i u pisanju. Nego pošto će to biti čitaocima malo oteško, a osim toga mnogi možda ne će ni imat kod sebe sv. Pisma, to ćemo mi iznijeti u kratko cijeli sadržaj svih tih knjiga. Znam, da će mnogim biti malo dosadno, nu neka se ustrpe. Ta i ja sam bio strpljiv, kad sam vrtio knjige evanđeoske, eda pobrojim, koliko su puta evanđelisti spomenuli ime Isusovo, drugi put opet, kad sam imao pobrojiti, koliko je puta Isus sebe nazvao sinom čovječanskim itd.

Matej najprije opisuje porođenje Isusovo počevši od Abrahama: kazuje, kako je anđeo javio Josipu, da je Marija začela po Duhu Svetomu; govori o poklonu istočnih kraljeva, o okrutnosti Irudovoj, o bijegu u Egipat, o Ivanovu propovijedanju, o kršćenju Isusovu. Pripovijeda, kako je Isus, poslije kako je postio četrdeset dana, bio napastovan od vraga: kako je izabrao neke za Apoštole i kako je iscjeljivao od raznih bolesti. Raspravlja, što je Isus govorio mnoštvu na gori, kako je ozdravio gubavca, stotnikova sina i Petrovu punicu. Kaže, kako su pisci i farizeji mrmljali protiv Isusa, kako je Isus uskrisio kćer Jairovu i dvama slijepim povratio vid. Iznosi priče o žetvi i radnicima, o sijaču, kukolju, zrnu gorušičnom, kvasu, sakrivenom blagu, biseru i o mreži; opisuje kako je Isus umnožao kruh, kako je pohvalio ženu kananejku; što ljudi i apostoli drže, da je Isus; kako se Isus preobrazio i prorekao blizu smrt: kako je poticao na molitvu, post i milosrdnost, kako je ženidbu podigao na dostojanstvo sakramenta; kako je slavno ušao u Jeruzalem, i potjerao iz hrama prodavaoce. Iznosi priču o ocu obitelji, o gozbi, pripovijeda kako su farizeji htjeli Isusa uhvatiti u besjedi. Raspravlja, kako je Isus učio učenike, da budu ponizni i kako se prijetio piscima i farizejima, kako će bit opći sud. Govori o zad-

njoj večeri, o ustanovi presv. Sakramenta, o muci, smrti i uskrsnuću Isusovu.

Marko počinje odmah s Ivanovim propovijedanjem i krštenjem Isusovim, raspreda o njegovu postu i kušnji u pustinji, o pozivu apostola. Nastavlja opisivanjem Isusovih čudesa, kako je naime ozdravio gubavca i mnoge bjesomučne; kako je opraštao grijehe, opravdavao svoje učenike, izliječio osušenu ruku, dao vlast apostolima da mogu i oni oslobađati bjesomučne i liječiti bolesne. Opisuje kako Isus dokazuje, da se ne mogu izgoniti vragovi s pomoću Belzebuba; iznosi priču o sijaču i zrnu gorušičnom. Navodi, kako Isus utišava oluju, tjera iz čovjeka legiju bijesova, uskrisuje djevojku; kako se sugrađani dive Isusovu nauku. Raspravlja o krušnom čudu, o hodanju Isusovu po moru, o ukoru farizeja, o ozdravljenju slijepca, o drugom umnožanju kruha, o mnijenju, koje ljudi imaju o Isusu, o najpotrebitijoj stvari. Pripovijeda, kako se Isus preobrazio, kako je prorekao svoju muku i smrt, kako ženidbu smatra nerazrješivom; kako ozdravlja slijepog Bartimeja, kako ulazi u Jeruzalem i proklinje smokvu. Iznosi priču o vinogradu. Govori o plaćanju poreza, o krivim prorocima, o zadnjoj večeri i ustanovi sv. pričesti, te napokon o muci, smrti i uskrsnuću Isusovu.

Luka počinje od Zakarije, kako mu se objavio anđeo. Taj isti anđeo navješta Mariji, da će začeti sina. Marija pohađa Elizabetu. Kaziva zatim, kako je izašla zapovijed od cara Augusta, da se popiše sav svijet u njegovu carstvu. Pripovijeda o Isusovu porođenju, obrezovanju, krštenju. Iznosi rodoslovlje Isusovo počevši od Josipa, pa nazad sve do Adama. Opisuje kušnju, lov mnogih riba, poziv Mateja. Kazuje, kako Isus opravdava učenike, što u subotu jedu klasje, i kako svoje izabrane prozivlje apostolima. Zatim, kako Isus uči, da budemo snošljivi jedan napram drugomu, da pomnjivo slušamo riječ Božju. Pripovijeda, kako se Spasitelj divi vjeri stotnikovoj, kako uskrisuje sina udovice iz Naima; po tom kako hvali Ivana Krstitelja, a kori Židije. Donosi priču o sijaču. Opisuje, kako Isus tjera legiju bjesova, šalje apostole, da propovijedaju, kako umnožava kruh u pustinji, kako uči moliti, te kako kori licumjerstvo pisaca i farizeja. Priča o pozvanicima na gozbu, o izgubljenoj ovci, drahmi i rasipnom sinu, o bogatom gavanu i siromašnom Lazaru, o farizeju i cariniku, o vinogradarima. Govori, kako Isus hvali siromašnu udovicu, proriče uništenje hrama, ratove, propast Jeruzalema ropstvo i raspršanje Židija. Napokon raspravlja o zadnjoj večeri, ustanovi presv. olt. Sakramenta, o muci, smrti te uskrsnuću Isusovu.

Ivan uzimlje sasvim novi smjer od prva tri pisca, te počinje: «U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše u Boga i Bog bijaše Riječ. Sve je po njoj učinjeno».

Zatim proslijeduje opisujuć, kako Ivan Krstitelj svjedoči za Isusu i pred njim se ponizuje; kako je Isus učinio prvo čudo na svadbi u Kani; kako u nj mnogi vjeruju uslijed čudesa. Govori o Samaritanki, o ozdravljenju sina nekog kraljića, o krušnom čudu, o hodanju po moru. Kazuje, kako Isus govori, da je njegovo tijelo jelo, a njegova krv piće i kako se neki stoga sablazniše te ga ostaviše, kako su doveli neku preljubnicu pred Isusa, da je on sudi, kako su ga farizeji htjeli kamenovati, a Isus pobjegne. Iznosi, kako je Isus dao vid slijepcu od rođenja, kako je uskrisio Lazara, a farizeji namjesto da u nj vjeruju, stadoše smišljati, kako bi ga digli s lica zemlje. Pripovijeda o slavnom ulazu u Jerusolim, o glasu s neba, o zadnjoj večeri, o ustanovi presv. olt. sakramenta te o muci, smrti i uskrsnuću Isusovu.

Evo ovo bi bio u kratko sadržaj knjiga, nazvanih evanđeljem. Kako se iz ovog vidi, veoma je različit položaj, dotično red prikazivanja stvari ovim knjigama. I upravo to moglo bi nam služiti dokazom, da evanđelje nije pisao jedan čovjek, već barem četiri.

Nego možda taj dokaz mnogih ne zadovoljuje. Stoga ćemo potražiti druge dokaze. Naravno, te dokaze vadimo iz istih knjiga evanđeoskih.

Luka naime piše u evanđelju: «Budući da mnogi počeše opisivati događaje, koji se ispuniše među nama... namislih i ja ispitavši sve od početka po redu pisati tebi, čestiti Teofile, da poznaš temelj onih riječi, kojima si se naučio». (1, 1-4..) Što iz ovih riječi možemo zaključiti? Iz ovog možemo zaključiti: prvo, kad se ova knjiga pisala, da je jur bilo knjiga, koje su govorile o Isusu; a drugo, da pisac ove knjige (Lukinog evanđelja ili ev. po Luki) nije napisao prvašnjih knjiga, već netko drugi. Ovo bi bio novi dokaz, da nije jedan čovjek pisao svetog evanđelja.

Treći dokaz bio bi slijedeći. Promotrimo dobro sve četiri knjige evanđeoske. Tu ćemo naći, da jedni evanđeliste neka čudesa Isusova ne donose, a drugi donose. Tako o začeću i porođenju Ivana Krstitelja, o navještenju Marijinu, o obraćenju žene

grješnice, o farizeju i cariniku, o nevjernosti Tominoj govori samo Luka. O poklonu kralja od istoka, o objavljenom porođenju Isusovu Josipu, o rodoslovlju Isusovu od Abrahama do Josipa muža Marijina pripovijeda samo Matej. U prvom čudu u Kani Galilejskoj, o razgovoru s Nikodemom, sa Samaritankom, o ovčjem ribniku, o preljubnici, dobrom pastiru, uskrišenju Lazara piše samo Ivan, dok ostali o tom šute.

Sad nastaje pitanje, kad bi jedan sam pisao sve četiri evanđeoske knjige, zar bi on neke osobite okolnosti u jednoj knjizi zapisao, a u drugoj propustio? Da je onaj isti pisao evanđelje po Mateju, Marku i Luki, koji je napisao po Ivanu, zar bi bio u onim prvim knjigama prešutio prvo Isusovo čudo na svadbi u Kani? Pa ako bi se tko i našao, koji bi ustvrdio, da je to moglo biti, svakako cijenim, da ne će nitko reći, da bi u onim prvim knjigama bio propustio opisati uskrišenje Lazara, a to upravo s razloga, jer je to jedno od najvećih (zapisanih) Isusovih čudesa.

Ali mogao bi tko ovdje prigovoriti i reći: Zašto onaj koji je prvo evanđelje pisao, nije pobrojio sva čudesa Isusova? Ta Matej, komu se pripisuje prvo evanđelje, bio je Isusov Apostol, te je mogao vidjeti blizu sva Isusova čudesa, a ipak neka oveća nije upisao, nego ih je propustio? Odgovaram. Razlog, zašto baš prvi evanđelista nije popisao sva Isusova čudesa, bio bi taj, što to nije bila volja Božja. Kad bi Matej bio popisao sve ono, što su kasnije pisali Marko, Luka i Ivan, onda mi ne bi imali, nego jednu knjigu evanđeosku, a ovako imamo četiri. Naravno, da bi ljude dobre volje zadovoljavala i ta jedna knjiga; ali kad o jednoj stvari ili događaju pišu četiri čovjeka, i sva ta četiri iznose djela jedne te iste osobe, hvaleći je i to baš u doba, kad je teško naći, da mnogi pišu o istom zgođaju, eh onda nepristrani čitalac lakše vjeruje četvorici, nego jednomu.

Glavni ipak dokaz, da su evanđelje napisala četiri čovjeka, nalazimo upravo ondje, gdje protivnici sv. Pisma nahode kamen smutnje. Taj dokaz izvodimo iz prividnih kontradikcija u sv. evanđelju. Kad je bio naime Isus raspet staviše nad njim ploču s naslovom. Matej kaže, da su bile napisane slijedeće riječi: „Οὗτος ἐστιν Ἰησοῦς ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων“[1]).

[1]) „Ovo je Isus kralj Židinski“ (27, 37).

Luka ispušta riječ Isus, te veli: Οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.“[1])

Marko piše naprosto: „Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.“[2])

Ivan govori: „Ἰησοῦς ὁ Ναζαραῖος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.“[3])

Razlika dakle postoji kod svih evanđelista, a to je znak, da te knjige nije jedan pisao. Naravno, da to nije velika razlika, nit to išta zasijeca u bitnost. Bitnost je u tom, da su mu stavili naslov kralja Židinskoga. Ivan, koji je bio jedini od apostola nazočan, kad je njegov učitelj umirao, gledao je naslov svojim očima, te ga je zapisao kašnje u svom evanđelju onako, kako je i vidio. Matej, Marko i Luka napisali su samo uzrok zbog koga su Isusa osudili (ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων), dočim su riječ Nazarenin ispustili, jer se to po sebi razumije.

Jesu li oni mogli uzeti svi jednake riječi? Dakako da jesu, nu Bog je pripustio, da različno jedan od drugoga napiše i to možda upravo s razloga, da se vidi, e nije evanđelje napisao jedan, već četiri čovjeka.

O komu pišu evanđelisti?

Evanđelisti pišu o Isusu. Matej spominje ime Isusovo preko 152 puta, Marko 84 puta, Luka isto toliko, a Ivan preko 224 puta. Dakle u svemu oko 550 puta. (Mi smo uzeli grčki tekst svetoga Pisma, pa smo stali brojiti, koliko je puta, koji evanđelist spomenuo Ime Isusovo. Ime Isusovo smo onoliko puta izbrojili koliko smo ovdje upisali. Ali kako sam čovjek, onako sam mogao u brojenju i pogriješiti, stoga ovim brojevim ne možemo dati apsolutnu stalnost).

Osim toga ovi evanđelisti spominju riječ vođa, dječak, sin čovječji, Krist, Mesija, Isukrst itd., što se iz konteksta vidi, da se sve odnosi na Isusa. Ime Isus dakle čitamo u evanđeljima na mnogo mjesta, i ničije se ime u tim knjigama više puta ne spominje, do li Isusovo. To je dokaz, da evanđelisti pišu o Isusu kao o osobi glavnoj. Zaista gdjekoji god pisac mogao bi ime koje osobe više puta spomenuti, da i ne namjerava o njoj pisati, nu to se ne može reći o evanđeoskim piscima. U njihovim knjigama

[1]) „Ovo je kralj Židinski“. 23, 38).
[2]) „Kralj Židinski“ (15, 26).
[3]) „Isus Nazarećanin kralj Židinski“ (19, 19).

možemo reći, da se svaka stranica svađa il odnosi na Isusa: bilo da pripovijedaju proročanstva, koja su se o njemu prorekla još prije, neg je na svijet došao; bilo da opisuju njegov život, njegova djela, muku, smrt i uskrsnuće; bilo da govore o osobama, koje su dolazile u doticaj s Isusom. Neka pročita evanđelje tko mu drago, svak će moći uvidjeti, da evanđelisti pišu o Isusu. To je tako bjelodano, te bi suvišno bilo i sami jedan dokaz za to navađati.

Što kažu evanđelisti o Isusu?

Evanđelisti tvrde o Isusu, da je Sin Božji. Sve, što smo dosad napisali, možemo reći, da je samo bio uvod k slijedećim točkama. Mi vidimo s dana na dan, kako hoće neki ter neki, da iz istih evanđeoskih knjiga zaniječu Kristu ono, što mu evanđelisti pripisuju i što je on uistinu bio. To je upravo uzrok, da ne obazirući se ni na što osim knjiga evanđeoskih, pokažem, da su evanđelisti zbilja smatrali Isusa Sinom Božjim.

Generalni dokaz bio bi taj, što evanđelisti opisuju razna čudesa, koja je Isus tvorio. On je ozdravljao bolesne, gluhima vraćao sluh, slijepima vid, hromima hod, mrtvima život. Naravno mi ne ćemo ovdje opisivati ni iznosit sva navedena čudesa Isusova, jer bi nam zahvatilo puno prostora; cijenimo e je dosta, da čitaoca samo na to podsjetimo, a on će ih sam potražiti u sv. Pismu, ako mu doslije još nijesu poznata. Ovdje ćemo se pozabaviti s onim mjestima, gdje se opaža, da su evanđelisti uistinu smatrali Isusa Sinom Božjim.

Idući Isus kraj mora Galilejskoga, vidje dva brata: Šimuna, koji se zove Petar i Andriju njegova brata, gdje bacaju mrežu u more. Reče im Isus: «Hajte za mnom, učinit ću vas lovcima ljudi». A oni namah ostavivši mreže pođoše za njim. Tako isto zovnu Jakova i Ivana sinove Zebedejeve, koji također ostaviše mreže i oca, te odoše za njim (Mat. 4, 20-22). Zaista ovo bi se u drugim slučajevima moglo protumačiti i naravnim načinom, ali ipak tko duboko zaroni u stvar, vidjet će, da je to u ovom slučaju nešto čudesno. Da je Isus imao barem, gdje da glavu skloni, da je imao išta svoje, pa da su ovi otišli za njim, onda bi se sve to dalo protumačiti naravnim načinom; ali Isus nije imao ništa,

pa ipak na njegov poziv ostavljaju ti ljudi i mrežu i oca te idu za njim.

Kad Isus dođe na onu stranu u zemlju Gerazensku, sretoše ga dva bijesna, koji izađoše iz grobova, tako da nitko porad njih nije mogao proći onim putem. I vikahu: «Šta je tebi do nas Isuse, Sine Božji» (Mat. 8. 29).

U molitvi Isusovoj, koju je upravio svomu Ocu nebeskomu, vidi se, da je on pravi njegov sin. «Hvalim te, Oče, Gospodaru neba i zemlje... Sve je meni predao Otac moj i nitko ne zna Sina do Otac, niti Oca tko zna osim Sina i komu hoće Sin da kaže». (Mat. 11, 25-27).

Isus govori o sebi, da je on više od hrama, da je više od Salamuna (12, 6, 42) a to znači, da on sebe smatra Bogom.

Kod preobraženja Isusova na Taboru sjajan oblak zakloni tri učenika i ču se glas iz oblaka: «Ovo je Sin moj ljubazni, koji je po mojoj volji, njega slušajte» (Mat. 17, 6.) Slične su se riječi čule, kad se Isus krstio na Jordanu, a to sve prenose evanđelisti.

Kad je stotnik vidio smrt Isusovu i čudesa, koja su se zbila uskliknu: «Zaista je ovi bio Sin Božji» „Ἀληθῶς υἱὸς Θεοῦ ἦν οὗτος“ (Mat. 27. 54.)

Marko odmah u prvom retku svog evanđelja kaže, da je Isus Sin Božji. U jedanaestom retku prvog poglavlja govori o onom glasu, koji se čuo s neba za vrijeme Isusova krštenja.

U drugom poglavlju pripovijeda Marko, kako Isus oprašta grijehe uzetom. Isus je to radio ko Bog, jer isti pisci, kad su čuli, da on oprašta grijehe, govorahu, da nitko ne može opraštati grijehe osim Boga. A pošto je Isus opraštao grijehe svojom vlašću, znak je, da je on sebe smatrao Bogom.

U devetom poglavlju pripovijeda Marko preobraženje Isusovo i prinosi riječi, koje je i Matej prinio. Tako isto kazuje, što je stotnik rekao poslije Isusove smrti (15, 39).

Luka pripovijedajući, kako je anđeo navijestio Mariji porođenje Isusovo, između ostalog piše: «Duh Sveti (veli anđeo Mariji) doći će na tebe i krjepost Previsokog osjenit će te. I zato, što će se od tebe roditi sveto, zvat će se Sin Božji».

U poglavlju trećem navodi Luka poput Mateja i Marka, kako se za vrijeme Isusova krštenja čuo glas s neba, gdje ga Bog nazivlje svojim ljubaznim Sinom itd.

Ivan smatra Isusa Sinom Božjim, to će nam kazati odmah prva stranica njegova evanđelja.

U poglavlju trećem piše: «Nitko ne ulazi u nebo, nego tko je sašao s neba. Sin čovječanski, koji je na nebu (3, 13). Tko je taj sin čovječanski i zašto Isus sebe tako nazivlje, to ćemo vidjeti malo niže.

Kad se Isus razgovarao s Martom, reče joj: «Ja sam uskrsnuće i život, tko u mene vjeruje, i ako je umro, živjet će, i svaki koji živi i vjeruje u me, ne će umrijeti u vijeke». A kad je upitao Isus Martu, da mu odgovori, vjeruje li ono, što on reče, odvrati: «Zaista, Gospodine, ja sam vjerovala, da si ti Krist, Sin Boga živoga, koji si na ovaj svijet došao» (Iv. 11. 27) itd.

Cijenimo, da ovomu ne treba komentara.

Zašto nemamo u evanđeljima još više dokaza o Isusovu Božanstvu, nego ih imamo?

Tri su za to razloga. Prvo svega valja da znamo, da evanđelisti nijesu zapisali sve, što je Isus učinio i govorio. A i to znamo iz svetog Pisma. Ivan piše: «Ima i mnogo drugih znakova, koje Isus učini u prisutnosti svojih apoštola, koji nijesu upisani u ovoj knjizi» (20, 30). U posljednjem retku svog evanđelja piše isti Ivan hiperbolično. «A ima i mnogo drugih stvari, koje učini Isus; kad bi se to redom popisalo ni u sami svijet, mislim, ne bi mogle stati napisane knjige» (21, 25). Oni su dakle i to razložno smatrali, da je dosta ono, što su upisali, da dokažu, e je Isus Sin Božji, stoga nijesu više upisali.

Drugi razlog bio bi taj, što Isus sebe rijetko nazivlje Sinom Božjim, već obično Sinom Čovječanskim. Kod Mateja Isus nazivlje sebe po prilici 32 puta Sinom Čovječanskim, kod Marka 13, kod Luke 26, a kod Ivana 12 puta.

Treći dokaz bio bi taj, što je Isus zabranjivao i svojim učenicima i ozdravljenicima, da ne bi drugomu kazali, e je on Sin Božji, prije nego uskrsne od mrtvih. Tako kad je Isus ozdravio ona dva slijepca kod Mateja (9, 27-30), zaprijeti im govoreć: «Gledajte, da nitko ne dozna» „(Ὁρᾶτε,¦ μηδεὶς γινωσκέτω“). Drugi put iđahu za njim mnogi ljudi, Isus iscijeli sve: «I zaprijeti im, da ga ne razglasuju «(Καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσιν) (12, 16). Kad je Petar na pitanje Isusovo, što učenici drže o njemu, odgovorio: «Ti si Krist, Sin Boga živoga» poslije kako ga je Isus pohvalio i obećao mu

ključe kraljestva nebeskoga, naredi svojim učenicima, da nikomu ne kazuju, e je on Krist. „Τότε διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός“. (16, 20).

Poslije Isusova preobraženja na Taboru reče Isus onoj trojici: «Nikomu ne kazujte, što ste vidjeli, dok Sin Čovječanski ne uskrsne od mrtvih» (17. 9). Ova mjesta, gdje Isus zabranjuje, da se širi njegova slava, iznijeli smo samo iz evanđelja po Mateju. Iz drugih evandeoskih knjiga ne ćemo iznašat radi kratkoće.

Evo ovo bi bila tri razloga, zašto baš u evanđelju nema velikog broja, gdje Isus izričito govori pred pukom, da je on Sin Božji, te po tomu i uzrok, zašto nemamo još više dokaza o Isusovu Božanstvu.

Zašto je Isus zabranjivao, da mu ne raširuju slavu prije neg uskrsne od mrtvih?

Prvo svega to je mogao Isus učiniti iz poniznosti, da tako nauči apostole i učenike, kako moraju izbjegavati slavu ljudsku. I za to kad su se ono apostoli pravdali između sebe, tko je od njih veći, reče im Isus, da budu ponizni, te onaj, koji je između njih veći, neka bude sluga manjim. Govorio im je, da moraju biti krotki i ponizni srcem, ko što je i on. Kad su se jednom stali učenici veseliti, što im se i vragovi pokoravaju, odgovori im Isus, da se ne raduju toliko tomu, koliko što su njihova imena upisana u knjizi života. Budući da je dakle nastojao Isus, da ih svagda pouči u poniznosti, koja je temelj savršenstva, mogao je to biti uzrok, zašto ne htjede, da mu se Ime raznosi, eda tako praktično pokaže svojim učenicima, koliko on cijeni poniznost.

Drugi bi razlog mogao biti taj, što nije htio dati farizejima i književnicima prigode, da ga umore prije, neg je došlo njegovo vrijeme. Poznato je svima čitaocima sv. Pisma, pa i onim, koji nijesu štili sv. Pismo, a slušali su, kad se pjevala muka velike sedmice u našim crkvama, kako je veliki svećenik razdro svoje svite, kad je čuo iz usta Isusovih, da on sebe drži Sinom Božjim. Što bi bilo od Isusa, kad bi on svako malo vremena izričito govorio, da je Sin Božji namjesto što je sebe često puta nazivao Sinom Čovječanskim? Po svoj prilici bi ga prije bili smaknuli.

Al reći će tkogod: ta on im je mogao uteći ispred očiju, ko što je činio u drugim zgodama, kad su ga naime htjeli kamenovati i s brijega baciti. Odgovaram: Istina, mogao je uteći i tako zapriječiti svoje usmrćenje, no njemu nije trebalo da čini ta ponovna čudesa, već se zadovoljavao tim, što je sebe nazivao Sinom Čovječanskim i tako ga u mnogim prigodama nijesu imali zašto okriviti.

Slijedi li iz toga, što Isus mnogo puta sebe namjesto Božjim zove Sinom Čovječanskim, da u s. Pismu ne odsjeva Isusovo Božanstvo? Nikako. Pače tko bi to ustvrdio, taj bi o sebi zasvjedočio, da ne ima zdravog suda. Da se ni na jednom mjestu ne spominje, e je Isus Sin Božji, dostatna su ona čudesa, što ih je tvorio, a koja pokazuju, da to nije mogao činiti obični čovjek ili kakav Uebermensch. Ovo je istaknuo sam Isus, kad je vidio nevjeru nekih slušalaca, onim usklikom: «Ako meni ne vjerujete, vjerujte djelima!» Sama dakle djela njegova dovoljno nam dokazuju, da je on Bog.

Što Isus o sebi govori?

Jednom zapita Isukrst svoje učenike: «Što misle ljudi, tko je Sin Čovječanski? A oni rekoše: «Jedni kažu, (da si Ivan Krstitelj, drugi (da si) Ilija, treći Jeremija ili koji od proroka». Reče im Isus, a šta vi mislite, da sam ja? Šimun Petar odgovarajuć reče: «Ti si Krist Sin Boga živoga». Kad je Isus čuo ovo Petrovo priznanje, nije mu odvratio, da on nije Sin Božji, već se uzradova i Petra pohvali. Iz ovog se vidi, da je Isus zaista sebe smatrao Sinom Božjim, inače bi Petru rekao, da se vara (Mat. 16, 13-16).

Drugom zgodom upita Isus farizeje: «Šta mislite za Krista, čiji je Sin?» Rekoše mu: «Davidov». A on će njima: «Kako dakle David njega u duhu naziva Gospodinom, govoreć: Reče Gospodin Gospodinu momu: sjedi meni od desnu itd. Kad David njega nazivlje svojim Gospodinom, kako mu je sin?...Da je Isus zaista bio Sin Davidov, o tome nema sumnje, jer nas o tom uvjerava sv. Pismo, nu Isus je ovdje htio reći, da taj sin Davidov nije samo to, već i nešto više, kad ga sam David zove svojim Gospodinom. Ovim je besjedama Isus neupravno nazvao sebe Sinom Božjim (Mat. 22, 42-44).

Kad su Isusa osuđivali na smrt poglavar svećenički, zapita ga: «Jesi li ti Krist Sin Boga blagoslovljenoga». Isus mu odgovori: «Jesam» „Ἐγώ εἰμι“ (Mar. 14, 61-62). Ovo je čisto i bistro tako, da jasnije ne može biti. Ovdje je Isus upravno nazvao sebe Sinom Božjim.

Razgovarajuć se Isus na bunaru u Siharu sa ženom Samaritankom, budući otkrio mnoge njezine tajne i misli, reče mu žena: «Gospodine, ja vidim da si ti prorok». A kad ju Isus stao učiti, kako se treba Bogu moliti, prozbori Samaritanka: «Znam, da dolazi Mesija (što će reći Krist), a kad on dođe, poučit će nas o svemu». Na to će joj Isus: «Ja sam (taj Mesija), koji s tobom govorim». „Ἐγώ εἰμι ὁ λαλῶν σοι“ (Iv. 4, 26).

Isus osim toga govori o sebi, da je sišao s neba, da je on opstojao prije Abrahama, da je veći od hrama, veći od Salamuna, da govori ono, što je vidio kod svog Oca, da je njegov Otac Bog, te napokon, da su on i Otac jedno „Ἐγώ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν“. (Iv. 10, 30).

Mislim, da je ovo, što navedosmo, dovoljno, eda se svatko uvjeri o tom, e je Isus uistinu sebe smatrao Sinom Božjim.

Koje značenje u evanđelju ima Sin Božji.

Uopće govoreći sin Božji može imati dva značenja t. j. Sin Božji naravni i sin Božji, ko što je svaki čovjek. Pitanje je, da li evanđeliste zovu Isusa Sinom Božjim u prvom ili u drugom smislu. To ćemo lako uvidjeti iz slijedećih primjera.

U evanđelju po Ivanu štijemo, kako je Isus, kad vidje Natanaela, koga mu privede Filip, rekao: «Evo pravog Izraelca, u kom nema himbe». Natanael se začudi, te će upitati Isusa: «Kako ti mene poznaješ?» Na to će mu Isus: «Prije neg te zovnu Filip, ja sam te vidio, kad si bio pod smokvom». Kad je Natanael čuo ove riječi, još se više začudi te reče: «Učitelju! Ti si Sin Božji». (Iv. 1, 44-51.)

Zaista, ako dobro promozgamo ovaj razgovor, opazit ćemo, zašto je Natanael nazvao Isusa Sinom Božjim. On ga je za to tako nazvao, jer je vidio, da Isus zna nešto, što obični čovjek nije mogao znati. I zato one riječi Natanijelove mogu imati taj smisao, da je on zbilja Isusa smatrao naravnim Sinom Božjim.

Jedina poteškoća sastoji se u tom, što je začudno, kako je mogao Natanijel onako brzo dati Isusu ovaj naziv. Nu ta začudnost ne može učiniti, da Natanijel nije smatrao Isusa naravnim Sinom Božjim, ako ga je smatrao.

Drugom prilikom reče Petar Isusu: «Ti si Krist Sin Boga živoga». Kakav su smisao imale ove Petrove riječi, to je lako razabrati iz onoga, što je Isus na to Petru odvratio. Isus nije pohvalio ni onih, što ga smatrali Ilijom, Jeremijom, nit onih, što su ga držali kojim drugim prorokom. Ali kad je Petar izustio one riječi reče mu: «Blažen si Šimune, sine Jonin, jer put i krv nijesu to tebi očitovale, već Otac moj, koji je na nebesima». (Mat. 16, 13-16). Iz ovog Isusova odgovora možemo očito zaključiti, da je Petar smatrao Isusa naravnim Sinom Božjim.

U vrijeme, kad je Isus umro, zavjes crkveni razdrije se na dvoje od gornjega kraja do donjega, zemlja se strese i kamenje popuca; grobovi se otvoriše i ustaše mnoga tjelesa svetih, koji su pomrli. Stotnik i koji s njim čuvahu Isusa, vidjevši, da se zemlja trese, poplašiše se vrlo govoreći: «Zaista je ovaj bio Sin Božji» (Mat. 27, 51-54). Zar je ovdje stotnik mislio reći, da je on bio Sin Božji, ko što su svi ljudi sinovi Božji? Tko zdravo misli, do tog zaključka ne smije doći, jer u tom slučaju ne bi stotnikove riječi imale smisla.

Jedan od najjačih, najnepobitnijih dokaza, da se Sin Božji u evanđelju ima uzeti u pravom smislu besjede, daje nam poglavica svećenički Kaifa sa svim onima, koji su Isusa osudili na smrt. Kaifa, kad su preda nj doveli Isusa reče: «Zaklinjem te Bogom živim, da nam kažeš, je si li ti Krist Sin Božji». Isus mu odgovori: «Jesam i vidjet ćete Sina Čovječanskoga, gdje sjedi s desne veličanstva Božjega i ide na oblacima nebeskim». (Mar. 14, 61-62). Čuvši Kaifa to, razdrije svoje haljine, te uskliknu: «Opsova, što će nam više svjedoci, evo ste sad čuli psost, što vam se čini?» A rulja reče: «Dostojan je smrti».

Kaifa, stavivši rečeni upit Isusu imao je na umu naravnog Sina Božjega, i Isus mu je u tom smislu odgovorio. Kad to ne bi bilo tako, čemu bi poglavica svećenički razdirao svoje svite, zašto bi rekao, da Isus psuje, zašto mu više ne treba svjedoka? On je bio skroz uvjeren, da Isus sebe nazivlje naravnim Sinom Božjim, stoga i pita vas razjaren: «Što vam se čini»? I ostali su uzeli, da Isus sebe smatra naravnim Sinom Božjim, pa zato i

kliču, da je zaslužio smrt. Najviši uzrok, koji su iznijeli proti Isusu, da ga mogu osuditi na smrt, jest taj, što su ga okrivili kako on sebe smatra naravnim Sinom Božjim. Pa uza sve to ima ih koji bi htjeli zanijekati Isusu u evanđelju naravno Sinovstvo Božje!!!

Mi bi za svoju tvrdnju mogli donijeti još dokaza, ali ovaj dokaz je tako očit, bistar, jasan, osvjedočljiv, da bi suvišno bilo svako drugo dokazivanje.

□□□
□□

Sinovi tmine i sinovi svijetla.

XI.

Kanonik Belić je doslije sproveo zabrinuto oba mjeseca.

Zora je počela pucati i svijetlo je doskora prodrlo u njegovu sobu. Otvori prozorčić i uspne se na sjedalicu, da pozdravi taj Božji dar. Bez svijetlosti bilo mu je kao u grobu i bojao se je, da su ga valjda živa zatvorili. Tako je i jutros mislio. Poveseli se odmah, netom je u pregledavanju sobe naišao na prozor, koji se dade otvoriti i kroz koji eto jutros prodrlo je svijetlo, i ako je isprepleten bio gvozdenim rešetkama. Srdačno pozdravi jutarnju zoru, koja je milim rumenilom prikrila istočni dio neba.

— Ipak nijesam u grobu — utješi se — kada imam zraka i svijetlosti.

Poklekne na zemlju, sklopi ruke, nagne glavu na sjedalicu, da se u svoj sabranosti pomoli Bogu.

Domala prodre i prva zraka sunca kroz prozor i pade na njegovu glavu. Uza svu toplinu nije mogla ona da ga otcijepi od molitve.

Oko osam sati ušao je u sobu sinoćnji čuvar. Donio mu je nešto hrane, koju je položio na stol i htjede da odmah pođe.

— Čekaj, sinko! — reče mu kanonik i položiv ruku na njegovo rame pogleda ga značajno u oči. — Čuj! Što me kanite živa da zakopate u ovu grobnicu?

— Ne! — čuvar će odlučno i otvori malena vrata na strani sobe.

Pred njim je maleni vrtao; naokolo visoki 5 m. zid sa svih strana; prostora je bilo 20 m². Nešto malo cvijeća bilo je nježno uzgojeno: očevidan znak, da su i pred kanonikom bili tu crni Matijaš i drugovi zatvorili koju odličniju osobu. U jednom kutu vrtla stajao je zdenac.

— Eto, dok Vas ne oslobode, možete se zabavljati u vrtlu — glasila je nova utješljiva riječ.

Koliko ima ljudi na svijetu, koji mjesece i godine leže u bolima u krevetu, te nemaju ni ovakovih udobnosti!

Slijedećeg dana iza jutarnje molitve prihvati se kanonik da obrađuje vrtao.

Tako se je nizao dan za danom.

Lice mu je blaženo odsijevalo, kada je iza 20 dana rada darovao čuvaru plod svoga vrtla: krasne zeleni. Duši mu je odahnulo, kada je opazio, gdje i onaj čuvar znade ćutjeti za drugoga; i čuvar je naime udvorno sažaljivao kanonika.

S riječi na riječ, s dana na dan njihovo općenje postajalo je srdačnije i iskrenije i približavalo se je sve više k prijateljstvu. Jednog dana usudi se Belić:

— Sinko,bi li ti mene za veliku nagradu oslobodio ove bijede? Čuvar je na to šutio i pogledao ga je samo oštrim okom postrance.

Sutra ranim jutrom došao je u sobu kanonika. Bio je dobro raspoložen i neobično brbljav. Pripovijedao je o Matijašu, o njegovim svezama s visokom gospodom u Zagrebu i sa Seregallom u socijalističkoj naseobini «Marxu», o slobodno-zidarskoj loži u hrvatskim zemljama.

— Pratimo mi svugdje i rad novih katoličkih organizacija. Ugušiti ih moramo u začetku. Dobre svećenike moramo istrijebiti.

— Kada katolike maknete s puta, među sobom ćete se klati.

— U to tvrdo vjerujem. Ni sada nema med nama sloge, jer nema iskrenosti. Egoizam vlada na svoj liniji; svak sebe gleda i ništa više.

— Što vas ipak drži skupa?

— Zajednička mržnja i lijepa opskrba.

— I nikada zar ne ćutite u sebi viših misli?

— Ne marimo za te trice. Protupraksom ugušimo sve. Ipak imam časova vjerujte mi, gdje se ćutim nesretnim. Ta i život mora da imade neki cilj, neki smisao, što ne znam izraziti. Jed-

nom riječju: odavna mi je dosadio ovaj način življenja; treba da ga promijenim. Davno bih to izveo, kada bih imao dovoljno srčanosti.

— U svemu junak, a u tome da budeš kukavica? Preni se, sinko; probudi se iz sna. Jedan put živiš, kratko živiš na zemlji. Gdje su tvoji znanci, koji su jednakim životom prošli kroz trnje ovog života? Što imadu sada u vječnosti od svojih loših djela? Ustani, budi drugi čovjek.

Kod svake daljne riječi postajao je čuvar mekši i pristupačniji razlozima.

Te večeri došao je kasno u sobu Belića. Ovaj se dapače već spremao na počinak.

— Sve je već spravno: noćas će se dogoditi nešta izvanredna, šapnu mu tiho iz blizine.

— Što bi to bilo? — upita kanonik radoznalo.

Čuvar je doznao, da će te večeri doći u pohode Matijašu Minčić i Seregallo. Pohitio je na policajski ured i tu je sve saopćio. Policija je dulje imala sve podatke o Matijaševu paševanju, o obitovanju nikada nije mogla da sazna nešto sigurna. Ona će stoga noćas s odjelom vojske opkoliti podzemno skrovište Matijaša i to u času, kada tu budu i njegovi glavni ortaci. Sve je ugovorio čuvar, a sam da će u isto doba otvoriti sve prisilne zatvore, gdje se nalaze Belić i neki antisemita.

Kanonik je uzalud — dva — tri puta pitao, što će se noćas zbiti; čuvar je hitro iščeznuo.

Oko 2 sata iza ponoći čuje se u najvećoj blizini jaki glas trublje, zatim silni prasak iz pušaka kao vojnički «salve». I to je pucanje trajalo dulje vremena i ako prekinuto i u malenu broju hitaca.

Belić se digao; osluhuje na sve strane. Nijesu li se hajduci med sobom zavadili i u bijesu jedan na drugog navalili? Ne će li i na njega naskočiti i ubiti ga?

Dok je on sebe tako tjeskobno pitao, neko silno strese vratima i poviče:

— Slobodni ste! Bježite!

Vrata su u istinu otvorena. Poviri: nema nikoga. Iziđe pred kućna vrata. Ima šta da i vidi! Vani je bila krasna mjesečina. Za pedeset koraka udaljeno od njega mnoštvo vojske stajalo je s nabodenim puškama. Prepoznao je tu ulaz u Matijaševe podzemne stanove. Valjda je policija ušla u nutrnjost i tu je krvav

okršaj. Iza malo vremena vidi, gdje izlaze ispod zemlje vojnici i vode vezana Matijaša i njegove prijatelje.

— Što ste Vi ovdje? — saleti ga upitom policajski šef, koji je amo u tren dojurio na konju, netom je opazio Belića.

— Jedan bijednik. Trebam zaštite: Ja sam kanonik Belić, koga su pred dva mjeseca uhvatili hajduci ovdje u blizini i onda strpali...

— Vi ste zar kanonik Belić? Nije moguće: O Beliću su pisale novine, da je nedolično umaknuo u Ameriku s nekom djevojkom.

— To je laž! Vodite me u Zagreb. Ne; odvedite me tu dolje k onom poglavici hajduka; on me poznaje.

Dovedoše Matijaša k Beliću. Prepoznao je kanonika i nije htio da odgovara na razna pitanja; škripao je samo zubima.

To jutro iza saslušaja došao je Belić pred svoju residenciju u kolima. Iz okolišnih kuća gledaju ljudi, tko to izlazi iz kola. Neki se u čudu križaju. Njegovi najbolji komšije uklanjaju se s prozora, da ih ne vidi i ne oslovi Belić; drugi nešto zamjerna govore jedan drugome ispod glasa tiho i prstom upiru spram kanonika. Moglo se je razabrati, gdje neki govore, e je kanonik nevin, a drugi su obratno tvrdili i da svoju ljutinu naglase, stiskali su pesti.

Stupi u dvorište; ugleda ga «vjerni» sluga.

— Hvaljen Isus, Jakove! — reče mu kanonik i veselo mahne rukom.

Jakov niti se miče. Otvorio je usta i gleda; ne vjeruje svojim očima...

Iza pol sata sva je kuća odzvanjala veselim smijehom, govorom. Tu se sakupiše kanonici, drugi svećenici iz bogoslovnog sjemeništa, znanci iz cijelog grada. Sinovac je bio zaposlen u školi i stoga najkasnije doznao i amo došao. Slavić je bio izmed prvih, koji je doletio. Sve je bilo veselo. Svakoga znanca je cijelivao.

U ovom udobnom smatrenju zahvatilo je prvo sunce Belića još u krevetu. Kada se je odjednom probudio, ogleda se oko sebe, je li se nalazi već u svojoj kući u Zagrebu. Gleda i čudi se: sve je na svom mjestu kao u prisiljenom zatvoru okrutnog Matijaša.

Gorka realnost uvjerila ga je, da je sve ono, što je noćas doživio, prosti san. Strašnog li razočaranja! Sada mu ne ostaje drugo nego da se prepusti Bogu. Treba se prihvatiti na novo

vrtla i tako ubijati vrijeme u tako sitnom i nevrijednom poslu. Kako li je željan da radi za katoličku stvar po domovini, kojoj treba upravo sada jakih duhova i radišnih ruku!

Prekriži se i ustade! češće uzdahne pri oblačenju: Ah, sve je ono dakle sanja bila!

Nešto taj čas prodrma vratima i na pragu pojavi se čuvar Ispod strehe našao je gnijezdo vrabaca, pak ih nosi na dar kanoniku.

— Bogu hvala, što ćeš mi ih darovati! — usklikne Belić.

Bila su dva vrapca, koja su tekar na par koraka znali i mogli letjeti. Belić ih pustio na zemlju i toplo se je za njih zahvalio čudnovatom dobrotvoru. Iza molitve ih potraži, uze u ruke pomilova ih i ponese u vrt.

Iza 7-8 dana postadoše njegovi pravi prijatelji. Na poziv su se natjecali tko će prije k njemu doći. Niti siju, niti žanju, niti spremaju u žitnice, pa ipak živu veselo i bezbrižno: dvakrat mijenjaju perje i to za zimu deblje a ljeti laglje; ako imadu, jedu, te se s malo i svakojakom hranom zadovoljavaju; pjevati znadu nešto na svoj način.

Jednog dana pojavio se je u sobi novi gost: kućni miš. Taj je bio plašljive ćudi kao svaki stranac. Belić ga nije progonio; dapače mu je bacao malo kruha. Doskoro je i on postao redovitim gostom i napokon starim znancem, za koga je također trebao da se skrbi gospodin kanonik. Plemenit čovjek rado se i sitnicama bavi, kada su ove bezazlene.

Kadkada je sjeo Belić na sred sobe, te drobeći koricu kruha uživao je gledajući, kako se vrapci s mišom natječu, tko će prije ugrabiti mrvice. Drugda je sjedio u vrtlu i dugo proučavao divni nebeski svod. Da su one zvijezde mogle progovoriti, kazale bi bile zagrebačkim njegovim prijateljima, kako ih je on preko njih pozdravljao i zaklinjao, da ga oslobode ovog neugodnog zatvora. Nu zvijezde nemaju govora, niti opće s ljudskim pokoljenjem . . .

Tako se je njegova nutrnjost borila čitave dane zasebice između očaja i kršćanskog vjerskog osvjedočenja; na koncu se je uvijek javljala kršćanska nada u Božju pomoć. Slijedećeg dana ipak opet se je ponavljala ista borba i isto očekivanje. Zbog toga je tjelesno očevidno slabio, kako je to opazio i čuvar.

Veli se da od pametna čovjeka i Bog zahtjeva neka učini, što može prema svojim silama. I Belić je pokušao da izvede je-

dan pokušaj spasa, kada mu nije pošlo za rukom, da se spasi s pomoću čuvara. Što da uradi? Znao je da vrapci dobro lete i preko zida i da tamo traže hrane, pak su se natrag redovito vraćali. To upotrebi i jedno jutro priveže jednom vrapcu crvenu vrpcu na vrat i na dnu vrpce smotani papir s natpisom: «Kanonik Belić nalazi se zatvoren u blizini. Pružite pomoć!» Isti natpis omotao je vrapcu oko noge. Tada ga pusti; pođe u vrtao, odakle ga protjera na zid i sa zida van. Hoće li taj vrabac donijeti spas? Hoće li ga tko vidjeti i uhvatiti? Hoće li poslušati glas vapijućeg? Te i hiljadu sličnih misli zaokupile su Belića cijeli taj dan.

Vrabac je vani pao na tratinu, opočinuo od truda, te opet poletio i pao dolje, dok se nije dovukao s teškim teretom do puta, gdje poče da traži hrane. U to se približavao neki gospodin s djecom. Vrabac od straha poleti na obližnje stablo. Djeca odmah ugledaju crvenu vrpcu i kako je vrabac teško letio zbog toga, djeca poskoče za njim i uhvate ga. Začude se čudnovatom natpisu i prinesu ocu na ogled.

Nepoznati gospodin otkine vrpcu, te pusti vrapca na slobodu. Poleti vrabac ravno na stablo i odatle u kanonikov vrtao. Veselim cvrkutom pozdravi gospodara. Što da na to Belić pomisli? Valjda je vrpca zapela pri stablu. Ne, nije! Ta ni na nozi nema više natpisa. Mora da je neko uhvatio vrapca i digao natpis.

Hoće li osloboditi Belića?

* * *

Te večeri trojica čudnovatih ljudi šuljalo se je po mraku oko mjesta, gdje je uhvaćen bio vrabac. Svaki je odijeljeno hodao po pašnjacima i svaki čas su se naokolo okretali, da bi čuli kakavgod glas. To su bili preobučeni policisti. Na njihov ured dojavio je naime onaj gospodin neobičnu poznatu zgodu i dostavio im je rukopis.

Jedan od njih približi se vratima osamljene poljske zgrade i pokuca. Znao je, da tu neki čudak stanuje, koji rijetko ili nikada izlazi van. Svako kucanje ostalo je bez uspjeha. Pokuša lupanjem. To je pomoglo, jer doskora otvori se prozor i kroza nj sjevnu slaba svjetlost.

— Odmah, odmah, gospodaru Matijašu! — reče hrapavi glas s prozora.

Svjetlo ugledaše i ona druga dvojica i doskočiše u hip na tihi zvižduk svog druga. Sva su trojica čekali otvor vrata. Ova zaškripnuše i umah provale sva trojica unutra.

— Izdaja! izdaja! — poviče čuvar i od straha ispadne mu voštanica iz ruku. Pobjegne uza stube u sobu, da se dohvati oružja. Jedan navali za njim i pograbi ga za noge, te pade na prsi. Drugi upali žigicu, a treći priskoči i pograbi čuvara. U jedan čas mu svezaše ruke i noge, usta mu zavezaše rupcem, da ne bude vikao i ostave ga tako na podu. Sada zatvore kračunom vrata i pomnjivo počeše pretraživati kuću.

U pivnici nađoše svake opskrbe. Zaviriše u jedan pokriveni zdenac, koji je pokriven bio jakim kamenom. Unutri zamjetiše mnoštvo kostura i par ljudskih trupla, što mora da su tamo ubačena pred 5-7 dana. Po licu i odijelu prepoznadoše Petra Vilića, bogatog zagrebačkog trgovca. Kako je on amo dopao, to će se saznati tekar putem istrage. Dalje podoše u obližnju sobu. U njoj ugledahu neko strašilo. Ležao je na slami pri zidu mlad čovjek; ruke su bile svezane kao i noge, a desna ruka privezana je bila lancem ukovanim u zidu.

— Tko si? — upitaju ga.

— Što ste došli, da me ubijete ? — ču se odgovor.

— Ne, čovječe, došli smo amo u ime zakona.

— Idite odavle. Ovdje nema zakona. Ubijte me prije odlaska, da jednom već svršim.

Pristupe bliže svijećom, te mu odriješe konope i lanac.

Mladić ustane, potegne noge i ruke.

— Ali nijeste li došli, da me na smrt povedete?

— Ne! Budi miran. Kaži nam, tko si, kako si amo dospjeo.

— Zovem se Slavomir Ivšić.

— Pozna li te tko u Zagrebu?

— Pozna dobro dr. Slavić...

— Liječnik — upadne jedan.

— Da. Moja sestra je njegova žena. Po zanimanju sam profesor, te sam pred tri mjeseca otpušten bio sa državne gimnazije u Sarajevu, jer sam se previše isticao u katoličkom pokretu. Tada sam se povratio u Zagreb u posjete k sestri. Pred mjesec dana odanle sam pošao na Rijeku, da osnujem «Dom». List je našao lijepog odziva po hrvatskom primorju i istarskim otocima. Program lista bio je čisto hrvatski i kršćanski. Židovi i tamošnje dvije framazunske lože nijesu mogle to da podnesu.

Primao sam pismene anonimne prijetnje čak i smrti, ako se ne ostavim naglasivanja kršćanskih načela. Nijesam ništa mario za ta pisma. Pred deset dana popeo sam se iz Rijeke na Trsat i uputio sam se državnom cestom iznad Trsata. Daleko sam zašao. Neki odrastao čovjek hodio je za mnom iz daleka, nu nijesam ništa zla slutio. Tko da to i sluti u 20. vijeku i na državnom putu? Taj individuum, netom je noć pala i ja se približio prvoj kući, zazviždа i brzo istupiše nasuprot meni tri okrabuljene osobe. Onaj individuum pograbi me za leđa i prije nego ću zavikati u pomoć, zavezaše mi usta i oči, privezaše ruke i ponesoše me u obližnju kuću. Tu sam prošao par sati, da ni sada ne znam gdje je i što je ta kuća. Slijedećih sedam noći svagda su me prevozili iz mjesta u mjesto, te ni sada ne znam gdje se pravo nalazim. Istina, hranili su me dobro; ali sam strašno trpio od tjeskobe i jer sam imao vezane ruke i lice po danu, a po noći samo ruke i noge, dok me evo pred tri dana ne dovedoše ovamo i drže me sada prikovana, kako ste me našli. Gdje sam? — kažite mi!

— U blizini Zagreba.

— Oh, povedite me onda što brže k miloj sestri Anki.

— To će biti i slobodni ćete biti. Kažite nam prije, imali još ovdje tko zatočen?

— Čuvar mi je kazao, da je još neki kanonik.

— Jeli to kanonik Belić? — hitro prihvatiše sva trojica.

— Što je i Belić ovdje zatvoren? Isuse, Bože naš! Jadnih nas! I nijesmo znali jedan za drugog. Ja sam mislio, da je on pobjegao u Ameriku, kako su to pisale novine. I ja sam se čudio. Nijesam mogao da vjerujem, e je onako dobra duša kadra ista zla počiniti a kamo li onakve stvari, što mu je pripisivala liberalna i socijalistička štampa. Dobri svećeniče! Kolite li sramote, kolike li nevolje i muke nije morala pretrpjeti tvoja plemenita duša! Brzo, brzo, idimo da ga oslobodimo, da poljubim njegove verige!

Upute se svi skupa u obližnju sobu. Tu ne nađoše ništa. Prođu s toga kroz uski hodnik i ispod svoda u daljnji dio kuće. Napokon na pokucaje odazva im se neki mukli glas:

— To je Božji? Naprijed!

— Otvorite! — povikoše policiste.

— Nema ključeva u mene.

Razbiše vrata. Nađoše kanonika u krevetu i gdje nažiže voštenicu.

— Dižite se! Slobodu Vam nosimo! — poviče Slavomir.

— Tko je to? Poznat mi je glas. Nuder pristupi bliže! — i podiže svijeću spram njega.

— Ti li si to Ivšiću! Bog te blagoslovio!

Slavomir poljubi ruku kanoniku i oškropi je suzama. Od jecanja nije mogao ni da progovori.

Trojica stražara saopće u kratko sav događaj, kako su prodrli amo na temelju prijave onog gospodina o čudnovatom vrapcu.

— Oh, kako li je Bog dobar! — reče roneći suze od miline i upre prstom na vrapce, koji su u kutu sobe na grančici zadjenutoj u zid, mirno i slatko spavali. — Eno tamo na grančici je onaj vrabac, što mi je pomogao da spasim život; još imade o vratu komadić crvene vrpce.

Sva četvorica približe se k onom kutu, da vide s bliza one mile životinjice. Nenadno se svi okrenu natrag prama hodniku, odakle su čuli trganje i jecanje.

— Ono je čuvar, koji će nam još uteći — reče jedan i svi pohite iz sobe.

Vani nađoše čuvara, gdje se lomi i pregiba, da bi kakogod raskinuo negve.

— Čekaj, dat ćemo ti mekše verige! — prikriči najjači i pograbi ga i onako prenese u sobu, gdje je vezan bio Ivšić. Tu ga privezaše, odriješe mu rubac s ustiju i preporučivši mu neka što bolje i više viče, zatvoriše vrata dotične sobe i da će se povratiti natrag k Beliću, kada začuše gdje ih čuvar zove:

— Zašto mene hoćete da ubijete? Svemu je kriv Matijaš.

— Kako? Gdje je Matijaš?

— On je već morao doći amo. Svake noći dođe, da pregleda kuću.

— Kako? kuca li na vratima?

— Ne. On samo lupa nogama. Prevariste me, kada ste lupali, jer je ono njegov običaj.

— Nosi li sa sobom oružja Matijaš?

— Dakako, nosi revolver.

— Kako se ti zoveš?

Čuvar je umuknuo. Oni izađoše van i zatvore vrata.

Priopćiše čitavu stvar Beliću, koji se je međutim obukao i stajao je već na nogama. Odlučiše, da će noćas uhvatiti u zamku i Matijaša. U tu svrhu jedan se je postavio u čuvarevu sobu, a druga trojica (osim kanonika) postaviše se tik glavnog ulaza kuće.

Tek je ponoći minulo.

Nebo je zastrto oblačinama; tamno je, da ne vidiš prsta pred očima. Sa stabla ispred zgrade ćuk svojim turobnim glasom razbija mrtvu tišinu okolice.

Nije mnogo proteklo vremena i začuše se nečiji koraci.

Visoka osoba stupa puteljkom bezbrižno i puši. To je bio Matijaš; dolazi da pregleda, je li sve u redu i jesu li u životu svi zatočnici. Netom je stupio pred vrata, udari u njih svojim čizmama. Za čas pokaza se nešto svjetlosti kroz poluotvoreni prozor i čulo se je stupanje niz stepenice tobožnjeg čuvara.

Ključ zaškrinu u bravi, svijeća se isti tren ugasi. Matijaš ne sluteći ništa zla, uđe unutra i hoće sam da zapali žigicu. Još nije ni izvadio žigice, a moćna trojka uhvatila ga sa svih strana i bacila na tle. Ivšić prižeže brzo svijeću. Da si vidio sada prizora! Sva trojica sklopila su ga sa svih strana; on viče, škripi zubima, pjeni se, lomi rukama i tijelom kao zmija ljutica. Ivšić im pruži konope, što su držali u pripremi i iza dulje borbe i koprcavanja ležao je Matijaš na zemlji vezanih ruku i nogu. Kričao je, pjenio se kao lav, koga je pogodila otrovna strijela; osobito je zakričao, kada mu počeše da pretražuju odijelo. Iz raznih džepova izvukoše revolver, mnoštvo naboja i raznih dokumenata. Ove odnesoše u sobu Belića, da ih tu pregledaju pri svijeći. Jedno je pismo bilo s potpisom dra. Purića i glasilo je:

«Ja potpisani obvezujem se spram madžarske slobodnozidarske lože «Leo» u Pešti slijedeće: — 1. Dojavljivati ću Matijašu sve naredbe, što mi ih dostavi spomenuta loža; — 2. prijavljivati ću istome Matijašu po naredbi rečene lože i njezine filijalke u Zagrebu «Kraljević Marko» sve revnije poglavice katoličkog pokreta u Banovini; — 3. napadati ću u svome listu (pod uredništvom g. Minčića) sve one osobe, za koje mi to naredi uprava rečene lože i spomenute njezine filijalke; — 4. izrugavati ću se u svome listu katoličkim dogmama i navaljivati ću redovito na katoličke svećenike; — 5. mladež na srednjim i višim školama uckati ću protiv katoličke crkve i na otpad od te crkve i pristup k pravoslavlju i zato ću srpsku ideju tako širiti, da središte kulturnog pokreta bude Beograd».

Zagreb, 28. Jula 19...

dr. Purić, odvjetnik.

1. Nadodatak.

Ovu obvezu prihvaćam u ime lože «Leo» i njezine filijalke «Kraljević Marko», te ću kao platu za tu obvezu dru. Puriću u svrhu spomenute propagande i za izdavanje njegova lista davati godimice 40.000 K. (slovima: četrdeset tisuća kruna).

Zagreb, 28. Jula 19...

Sfagliatz, v. r. (sada predsjednik «Leo» lože).

2. Nadodatak.

Ja potpisani obvezujem se, da ću po nalogu «Leo» lože ubiti dra. Purića i Minčića, ako ne bi ovdje navedenu svoju gornju izjavu i obvezu vršili.

Zagreb, 28. Jula...

Matijaš v. r.

Kada su ovo pročitali, uzdahnu Belić:

— Jadna Hrvatska, što si dočekala! Madžarska loža hoće da ubije u tebi i katolicizam i hrvatstvo. Jadna Hrvatska!

— Smrt ložinu tiranstvu! — poviče Ivšić.

— Nuder pogledajmo još drugi spis! — reče odmah glavni policist i poče da čita:

«Mi potpisani utanačujemo med sobom slijedeći ugovor: 1. Seregallo će što prije opljačkati gotovu imovinu socijalno demokratske naseobine «Marx» i predati će u pohranu Matijašu; — 2. ako bi tko radi toga progonio Seregalla, mora ga Matijaš zaštiti, eventualno i smrću osvetiti; — 3. novac će Matijaš držati kod sebe u podzemnom skrovištu blizu «Marxa» i nedaleko krčme «K pijanu bratu»; — 4 .spomenutu opljačkanu imovinu će obojica iza godine dana razdijeliti bratski u jednake dijelove; — 5. Matijaš će tada pomoći Seregallu, da se sigurno preseli u Italiju i u tu svrhu dužan je da ga svojim ljudima isprati do Rijeke».

Zagreb, 13. Jula 19..

Seregallo v. r. — *Matijaš* v. r.

Nastade na to stanka; svi umukoše.

— Kakav li je to tiran taj Matijaš! — prekine šutnju Ivšić.

— Odavna je, gospodo — uleti u riječ glavni policist — naš ured slutio, da postoji u Hrvatskoj neka organizovana «crna ruka», koja sad amo sad tamo progoni prema nekom planu sebi nepoćudne osobe i u tu svrhu da se ne žaca ni noža ni revolvera. Slutili smo, da imade veza s tom organizacijom i dr. Purić, jer su redovito iščezavale s lica zemlje ili iz javnosti one

osobe, na koje je on dulje napadao u svome listu. Ali ta lija je dolijala. Sada je već u našim uzama. On je imao sestru, koju je držao u stanu zatvorenu, jer je htio prisiliti na ženidbu s odvjetničkim kandidatom Ižićem. Ovaj već nije mogao izdržati odbijanje nesuđene vjerenice, te je pred osam dana zapalio Purićevu kuću.

— Je li izgorila i jadna Vjekoslava? — prekine kanonik.

— Nju su spasili u zadnji čas. S toga je uapšen dr. Purić i njegova žena. Sada evo u ovim papirima imademo još jačih dokaza i tereta.

— Bog im prostio!

— Dokle li je kadra da dopre ljudska zloća!

Spraviše papire, zatim prenesu amo u Belićevu sobu Matijaša i sputaju mu ruke i noge verigama, koje su visjele o zidu. Matijaš je dakako pri tome bjesnio, da su jadni vrapci iz straha počeli letjeti po sobi.

Prije nego će poći u Zagreb, kanoniku su pomogli sva četvorica da pohvataju vrapce, jer ih je želio da ponese sa sobom kao spomen svojih muka i dana toli žuđene slobode.

Je li i ovo sanja?

Ovako je sebe pitao kanonik Belić i gotovo nije vjerovao da ne će i u novom oslobođenju doživjeti — razočaranje.

Tiho i bez govora stupalo je po noćnoj tami naše netraženo društvo tako presenećih osoba.

Što će biti u Zagrebu? Kako će ih tamo dočekati?

Hoće li svoje iznenaditi?...

XII.

Sunce je zapalo i osulo je svojim rumenilom zagrebačke gore kao da još jednom pozdravlja svoje stare znance prije nego će potpuno zaći u tamnu noć. Mnogi zagrebački građanin zaustavi se, da promotri ovaj divni prizor, te i nehotice budne mu pri duši kao da se oprašta sa starim milim znancem; osjeća kako je neugodna tama pred ljupkim sunašcem. I preko volje nameće se pomisao: hoćeš li opet sutra ugledati i doživjeti zoru, taj sunčev porodaj.... Neizvjesnost pred budućnošću budi u nama tugaljivost i bojazan.

Vrapci i ine ptice prestale su svojim čavrljanjem. Svako malo časova prolijetaju sa stabla na stablo. Traže milije i udobnije noćište. Ispod istih topola i ratari veseljem se vraćaju kući, da opočinu od dnevnog truda i brige. Svako se brine za se, a Bog za sve.

Na periferiji Zagreba sa zapadne strane odsijeva tamo palača, koju nazivaju «uzama». Tu su smješteni pogibeljni i nedični članovi ljudskog roda. Tu je smješten i dr. Purić.

I on je kroz rešetke gledao začaran prama zapadu. Promatrao je ljepotu prirode. U glavi mu je jedna misao izazivala drugu, te je nekako besvijesno pitao sam sebe: odakle sunce, kako se giblje? u kojoj je privlačivosti sa drugim nebeskim tjelesima svog sunčanog sustava? kako upliviše čitav naš sunčani sustav na druge sunčane sustave? je li svemir ograničen? kako se ishlapljuje toplina sunca u svemir i kako će jednom zavladati hladnoća, zima, smrt u svemiru.

To su sve zagonetke za me. Kako mi malo vrijedi spoznaja paragrafa državnih zakona! Kako smo mi moderni ljudi površni! Zadovoljavamo se samo time, da putujemo po svijetu u zatvorenom kupeu, te smo blaženi, ako unutri imademo par novina (da nam ne treba mnogo misliti) dobra duhana i uzornu kuhinju; niti se ne potrudimo, da gledamo kroz prozor ili upitamo suputnika za gradove i pokrajine, kroz koje prolazimo; zadovoljavamo se, ako nam je udobno, ili barem da nas drugi ne smute u našem miru. Naša je glava bez višeg poleta i bez uzvišenije misli, naše je srce puno egoizma i zato prazno, jezik je i vanjsko držanje naše poput ljuske bez jezgre. Čovječanstvo nije sretnije, ne diže se na temelju modernih misli i nada. Bogatiji smo, napredniji smo u tehnici; to je istina. Nu sve to: bogatstvo i napredak i sve mi moderni upotrebljavamo sve, da povećamo svoju udobnost; glava i srce pri svemu tome ostaju nam gladni. Glava nam je brod bez busole i srce gladni kurjak. Takav brod plovi kako tako, dok je na moru tišina i vedro je nebo; propasti mora netom stupi na otvoreno more, gdje se ne može orijentirati po otocima i gorama ili suncu. Gladni kurjak jede svašta, da utiša glad, dok se ne namjeri na strvinu, i tim otrovnim mesom ne utiša želudac i svoja usta za uvijek i padne žrtvom smrti. Čemu život, kada smo ovakovi! Je li u istinu život vrijedan življenja?.....

—..... Vjekoslava! Zašto sam te mučio? Samo za to, da uza sve privežem što jače Ižića, da meni bude udobnije. Kako li sam nizak, malen! Naprotiv kako si ti, Vjekoslavo, u svojoj niskoj čednosti i nesebičnosti velika duha i plemenita srca! Odricala si se svake udobnosti i osobnosti, sve si moje i naše nepravde podnosila tiho, ustrpljivo, ustrajno i k tome dugo. Odakle si crpila tu duševnu moć? Od iste smo se majke rodili. Ne, nijesu nam to podali roditelji. Tebe sam često nalazio u sobi, gdje tiho i zadubljeno moliš poput kerubina; tako može moliti duša, koja živo vjeruje. Vjekoslavo, kada bi tvoja vjera bila i prosta izmišljotina, čisti ljudski izum, ona bi više za čovjeka i čovječanstvo vrijedila, nego li sva naša napredna otkrića; barem svoje pristaše čini zadovoljnim i uzvišenim pojavama na zemlji. Dakako i u našim redovima ima osoba, koje su ustrpljive, požrtvovne i iskrene. Tu je ipak razlika kao od neba do zemlje. Kod nas je to stoička, hladna i besmislena krjepost (jer naime ne možemo drukčije veće zlo izbjeći i hoćemo da se razlikujemo od običnih smrtnika). U tebe je, Vjekoslavo, sve razborito, jer je sve radi vjere i po vjeri, t. j. Bogu kao cilju i kao ocu svome. Oh, kada, Vjekoslavo, bih mogao ja vjerovati kao i ti!

Međutim je izčeznuo s neba i zadnji trag rumenila; nastupila je noć. Purić je gledao i dalje kroz rešetke u svemir bez kraja i konca. Osuđen je radi svojih zločina na šest godina teškog tamnovanja. Jedva je evo prošao mjesec zatvora, ko će pak proživjeti toliko godina u zatvoru? Uz to i žena je osuđena na godinu dana i živi osamljeno u drugoj tamnici. U zadnjem pismu, kao i kod istrage pred sucem, svu krivicu baca na nj i javila mu je, da se sa prvim danom svoje slobode odijeljuje od njega. Zaključak tog lista glasi: «Naši putevi se rastaju. Škoda što prije nijesam upoznala tvoje loše srce. Ti, prokletniče, unesrećio si me za uvijek». To pismo primio je pred pet dana. Neprestano su mu zvučile u ušima ove zadnje riječi. On da je proklet? Ko ga proklinje? O nedostojna ženo!

— Eto, što je žena bez vjere. Slična je osi, koja svojim žalcem miluje i ubija. U najboljem slučaju je dobra, dok joj je dobro, a netom joj je zlo, pojavi se u njoj svih sedam glavnih mana u aritmetičkoj progresiji. Čudnovati pojam o ženidbi imadu ove moderne žene: za nih je ženidba vrijedna, dok obitelj ne pohodi nikakova nezgoda. Kako li opriječno i bolje to shvaća moja mila sestra, Vjekoslava.

Na ove riječi kapnu suza iz njegovih očiju. Prvi je put iza dječačke dobe zaplakao.

Prikri rukama lice i padne na koljena.

— Dakle me je svak zapustio — mucao je tiho. — Nemam više nikoga na svijetu, da bi me sažalio ma i jednim uzdahom. Čemu mi ovakovo daljnje življenje? Što da radim? Šest godina tamnice jedva ću proživjeti. Ako ostanem u životu dotle i stupim u život, ne smijem više ni u Zagreb ni u Hrvatsku, jer je moj život osramoćen za uvijek. Idem li u tuđinu, tamo bih samo produljio ovu osamljenost; breme života bilo bi mi teže nego li je to danas. Za mene ateistu nema život više smisla. Neznam doduše je li išta postoji poslije smrti; još dakako nije niko dokazao da iza smrti nema više ništa, pak se s toga i bojim ili barem nije uputno da lakoumno i bez boljeg i duljeg promišljanja oduzmem sebi život. Neki uznose to kao junačko djelo. Nije to ni junaštvo ni nejunaštvo, jer se to čini bez svijesnog, bez ozbiljnog mišljenja. Za mene je svojevoljna smrt jedino onda recept, kada nema daljne nade u bolju budućnost i istodobno niti iskra želje da se otrese ateizma. Ja s moje strane iskreno izjavljujem, da bih rado i život dao, kada bih mogao imati i početak vjerskog uvjerenja svoje sestre. Vjekoslavo, zavidim ti ovaj čas tvojoj vjeri. Ne, neću da idem u smrt, dok imam ove zavisti, jer zavist rađa u iskrenoj duši želju da oponaša tuđe dobro, da dopre svojim silama do te dobrote. Ako to čine toliki i tolike, zašto ne bih i ja?

Ovakova misao pojavila se je pred njim kao nova svijetlost, koja mu obasja sve lice. Da mu je ko taj tren povirio u lice, opazio bi bio neki posmijeh, neko veselje. Drukčije i nemože biti. Čovjek, doklegod bije srce u njegovim prsima, veseli se i tračku života.

Pred dva sata mu je javio čuvar, da će ga dozvolom vlasti večeras posjetiti sestra.

— Oh, opet ću sestru vidjeti! uskliknuo je na prvi mah, a zatim se malko uozbiljio.

— Kako ću je pozdraviti? zar ću joj pružiti desnicu, koja ju je toliko progonila? Ne, to nesmijem uraditi. Uopće nijesam vrijedan ni da u oči pogledam tog anđela dobrote i savršenosti.

Tako je glasila Purićeva odluka.

Nije tako mislila Vjekoslava.

Ona je žurno stupala prama tamnicama, da na vrijeme prispije u određeni sat. Pratila ju je Darinka.

Na vratima prikazaše pismenu dozvolu. Darinka ostade u čekonici, Vjekoslavu odvede čuvar kroz više vratiju i hodnika i napokon je uvede u malenu sobu br. 115. Stupi unutra, čuvar ostade na hodniku.

— Brate! — poviče.

Glas ozvoni po sobi; brat je poniknute glave gledao kao krivac preda se.

— Brate! — pristupi Vjekoslava i dotače se njegova ramena.

Dr. Purić ustade i pogleda na stranu i reče:

— Nijesam dostojan tog imena, krivac sam.

— Zaboravimo sve. Nije sada vrijeme, da spominjemo neugodnosti. Svak je i onako kadar da svašta počini, ako se nezna oprijeti okolnostima. Brate! Ostavimo to, jer sam ja davno sve oprostila.

— Oprostila si mi?... Oh, slatke riječi! — reče, pristupi bliže i pri slaboj svijetiljci pogleda pouzdano Vjekoslavu, i upita dalje:

— Jesi li, Vjekoslavo, promislila dobro značenje te riječi?

— Brate, mi kršćani opraštamo svakome, jer je Isus i najgorim svojim neprijateljima oprostio i oprašta svagdano nama naše mane. Nu, brate, ne gubimo sada vremena u sentimentalnosti. Ja sam došla amo po važnijem poslu. Došla sam amo, da te oslobodim tamnice.

— Ti? U istinu si pravi anđeo dobrote. Kako je to moguće?

— Pobjeći valja upravo večeras. Preobući se moraš u moje odijelo. Donijela sam krivu kosu, brke obrij i bježi.

— Sestro...

— Ne dangubi ni časa. Dole u čekaonici čeka te Darinka, zatim kola direktnim vlakom prođeš u Srbiju i tamo stigneš prije nego li se ovdje u tamnici ko i sjeti. Tebe kao i svakog tamničara pohodi noćni čuvar dva puta i poviri samo kroz staklo na vratima, da se uvjeri jesi li u sobi. Ja ću već u tvome odijelu izgledati tebi potpuno slična.

— Sestro, to nemogu učiniti, jer bi ti bila unesrećena.

— Nema tu promišljanja, ni razgovora. Ako si mi pravi brat, uradi ovo Mene će sud osuditi, nu valjda će me i riješiti. Bog će pomoći.

Više pod sugestijom no svijesno posluša dr. Purić sestru.

Iza 5—6 časaka čuvar je pozvao vani Vjekoslavu, jer da nesmije dalje razgovor trajati.

Tobožnja Vjekoslava prošla je preko hodnika u grobnom muku.

Darinka je bila upućena u sve. Blijeda lica i puna straha približila se je novoj drugarici i šapnula: «Idimo!»

Vani na ulici čekala su kola. Ta ih odvezoše ravno na kolodvor.

U kolima se je čudio dr. Purić, dokle seže samozataja i prijegor njegove sestre. O tome je neprestano govorio skidajući s glave sestrin šešir, umjetnu kosu i odijelo.

Kada se kola zaustaviše pred kolodvorom, izide dr. Purić preobučen kao oficir (bio je naime vojnik u reservi) i to s druge strane, da kočijaš to nije ni opazio niti je mogao išta da sluti. Na vratima velike dvorane pogleda ih oštro policaj, te su obojica uzdrhtali.

U vagonu sjedio je dr. Purić snuždeno pri prozoru, gledao je na grad, što ga ostavlja za uvijek. Sve misli vrtjele su se oko Vjekoslave, što li neće morati trpjeti ta plemenita duša radi ovako lošeg čovjeka. Nenadno skoči na noge, protegne ruke u vis i tiho šapnu:

— Mora da obstoji neizmjerno biće, koje je kadro iza smrti nagraditi dobro i kazniti zlo. Vjerujem, Bože, u Tebe! Vjerujem u prekogrobni život!

Sam sebi kao da ne vjeruje, da je izgovorio ove zadnje riječi; ne vjeruje svojim ušima ni jeziku, jer tih riječi nije izustio poslije svoje šesnaeste godine. Tada je bo upao u kolo mladih naprednih ateista, gdje je svak morao mrziti vjeru i članovi su se natjecali ko će vještije napadati i grditi kršćanstvo, i osobito sudrugove, koji su još imali kršćansko srce. U društvu su se natjecali, ko će prije vidjeti dno što većem broju čaša i ko će brže i okretnije zavesti stidljive u moralno blato.

— Vjerujem li zaista? — upita sam sebe nepouzdano i plašljivo pogleda vani kroz prozor.

Upravo tada proleti vlak mimo sela, u kojemu je kroz stakla dopirala luč iz seljačkih kuća. Tišina vlada nad selom; oko svijeće valjda sjedi iza večere cijela obitelj, gdje djeca s roditeljima mole Boga ili slušaju čitanje koga zanimivog događaja. Kako li je takova obitelj sretna! Malo imaju i još manje potrebe ćute i traže. Tako je moćna vjera u svojim učincima. Ona je mjenica, koja ne glasi samo za prekogrobni život, nego je izvrstan materijal za reeskompt i na ovom svijetu.

— Zašto ne bih dakle i ja vjerovao? Ili sam ikada mogao pred sobom opravdati svoje ateističko življenje? Ne, nikada. Oholost mi nije dala, da vidim pametne razloge u prilog vjere, ili bolje govoreći, nije mi dopuštala da se učinim (kako to kršćanska vjera i traži) malenim, sitnim i neznatnim stvorom pred Bogom. Plašilo me je to najviše u časovima, kad su se javili u mojoj nutarnjosti glasovi, koji su osuđivali i moje mišljenje i življenje. Sada uviđam, kako je taj strah, bio lud. Poniznost nije krepost praznih glava nego dubokog i svestranog shvaćanja. Ta ponizan čovjek priznaje samo istinu, t. j. drži sebe za malena i ograničena, a takovi smo upravo svi bez razlike. Svi smo slični kamenčićima, što ih bacimo u vodu: jedan veći, drugi manji načini oko sebe kolobar, dok iza kratkog vremena nastade potpuna mirnoća kao i prije. Takovo je naše umišljeno silno djelovanje. Mi smo moderni ljudi personificirana oholost: puni smo sebe u sebi i zato nemamo u sebi mjesta za Boga, za pravu i potpunu istinu.

Tako je umovao: pitao i odgovarao, dok se nije vlak zaustavio u Pešti.

Pri izlazu u željezničkoj postaji opazio je gdje budno pazi više policijskih agenata na prolaznike. Poboja se, da su već primili brzojavnu obavijest i ovdje da će ga uapsiti i ravno natrag povratiti u Zagrebačku kaznionu. Drhtnu na cijelom tijelu.

Ipak je pošao s drugim putnicima, te mu nitko ne reče ni riječi.

Na putu do hotela susreo je nekoliko vojnika i dva oficira, koje je on spretno pozdravio. Drugih posebnosti nije imao.

U hotelu se preobuče i ubilježi svoje ime pod pseudonim Branko Werner iz Berlina. Tu je zajutarkovao i kao civilist stupio na ulicu. Novaca je imao, jer mu je sestra pri polazku dala par tisuća kruna.

Nije dugo promišljao i pohiti prama sjevernoj željezničkoj postaji kupi voznu kartu za München preko Beča. Ondje mu je živjela tetka. Poći će onamo i ostati će neko doba, dok doznade za sudbinu sestre.

U Beču kupi večerno izdanje: «Neue Freie Presse» na peronu postaje, da je pročita u vagonu i razbije jednostavnost vožnje. Imao je šta da čita u novini! Tu je stajao ovaj opis pod naslovom: «Pobjegao iz zatvora»: Dr. Purić, advokat, bio je osuđen na šest godina tamnice radi zlostavljenja svoje sestre i

poznatih odnošaja s crnim Matijašom. Već je odsjedio par mjeseci te kazne. Izgledao je miran i tih nu nije tako regbi bilo u njegovoj glavi. Sinoć dozvolom vlasti pohodila ga je sestra. Čuvar je doveo do sobe i tu ih pustio da se razgovre deset časaka prama propisu. Čuvar je očevidno pun čednosti i rešpetka prama damama, jer da nije toga bilo, bio bi on malo bolje pripazio i bio bi vidio da ne prati iz sobe po hodniku natrag sestru dr. Purića, nego doktora glavom, koji se je spretno i brzo obukao u sestrino žensko odijelo. O činu je jutros odmah alarmirana policija i drži se za stalno da se nalazi sakriven kog koga prijatelja u Zagrebu, jer kamo bi mogao bježati jedan advokat u ženskom odijelu? Sa sestrom dr. Purića došla je do tamnice neka njezina prijateljica; ove ime neće nikako Vjekoslava Purić da odade. Na upit: zašto je to učinila, odgovara: Iz ljubavi prama bratu». Mnogi se dive ovom samoprijegoru i čujemo da će se sastaviti gospojinski odbor, koji će moliti za milost Njegovo Veličanstvo, neka ne bude tako plemenita gospojica kažnjena. Po gradu se samo o tome danas govori i odasvuda se čuju izrazi samilosti. Međutim je Vjekoslava Purić zadržana u pritvoru. Spomenuti gospojinski odbor o podne poslao joj je bogatu košaru hrane i kitu cvijeća!»

Kanuše mu suze na novinu. Izvadi rubac i jecajući uzdahnu: «Mila sestro! Ti si anđeo dobrote. To su čudesa žive požrtvovne kršćanske vjere. Radi tebe i po tebi još više se divim ovoj vjeri.»

Na zadnjoj željezničkoj postaji austrijske granice obazreo se je natrag na planine i preko njih pozdravio je svoje mile hrvatske planine u uvjerenju, da ni ove ni one neće opet jednom vidjeti.

Sretno je došao u München. Niko ga nije ništa pitao, niti se je ko za nj zanimao. Čutio se je poput ptice, koja je sretno izmakla iz kaveza i luta od stabla do stabla i nezna se snaći u svojoj slobodi. Kamo će sada? Neće li tetki?

Iza po sata sjedio je u mekom fotelju dr. Purić naprama svojoj dobroj tetki. Sve je pripovjedio, sve na tanko, te i svoju zloću. Tetka je od čuda i užasa lamala rukama.

Na koncu će dr. Purić:

— Tetko! Vidite, kamo dopre čovjek bez vjere. Na putu sam mnogo razmišljao i uvidio sam, da mi je nužno najprije da uredim svoju dušu. Vi poznate koga dobrog svećenika. Uputite me tamo.

— Dobro, dobro, sinko! Svi smo slabi....

Popodne stupali su skupa dr. Purić i tetka prama katoličkoj katedrali.

Dan za danom je brzo prolazio.

Dr. Purić nije se micao iz Münchena. Jedne noći oko 1 sat iza ponoći nahrupila je bavarska policija (prama uputama i zahtjevima austrijske) na stan njegove tetke. Ova je spretno odgovorila, da neće otvoriti u ovo doba noći. Razgovor je slušao i on glavom. Policiji nije bilo do prepiranja, nego na svako daljno njekanje pošalje po bravara i ovaj poče da silom otvara. Kuda će na to Purić? Hitra misao poput blijeska doleti mu u svijest. Sveže sama sebe čvrsto ispod pazuha konopom i spusti se kroz prozor i ostade tako da o zidu ispod prozora visi vani. Četiri krupna čovjeka u policijiskom odijelu provališe, te ne govoreći ni riječi počeše da sve kutove i ormare pregledavaju. Ništa nijesu ispustili. Iza po sata pregledavanja odoše i iščeznuše u tami. Ona im nazva dobru noć, te pošto ni u daljini nije čula njihova hoda, zatvori dobro vrata, i zatim tiho otvori prozor a dr. Purić izvuče se gotovo iznemogao vani. Ovaj put se je spasio. Odslije naravno nije više imao raspoloživosti da ide gradom. Odluči konačno da će se iseliti u južnu Ameriku. Jedino je još želio da čuje povoljne glasove o svojoj sestri Vjekoslavi. «Obzor», što ga je imala tetka, marljivo je čitao.

Jedno jutro nađe u «Obzoru» kratku noticu: «Vjekoslava Purić. Kako je poznato našim cijenjenim čitaocima, ovo je sestra dr. Purića, kome je ona omogućila bijeg iz tamnice. U subotu će započeti proti njoj sudbeni postupak». Sutra dan opet «Obzor» oglasio: «Afaire Purić. U subotu će biti rasprava. Ulaznice su raspačane. Sav Zagreb čeka najvećom napetošću osudu ili riješenje gospojice. U javnim lokalima samo se o tome govori i naš glavni grad je razdijeljen u dva tabora: u furtimaški i antiklerikalni. Čekamo i mi znatiželjno ispadak».

Svanula je subota. Purić nikada nije bio tako nervozan. Zasjeo je ravno za pisaći stol i buljio je preda se u «Obzor» kao da je od njega tražio odgovor svojim pitanjima. Na podne nije mogao jesti. Uzalud ga je tetka tješila, da će dobro sve proći. Godila mu je doduše ta utjeha, nu hladnom razumu uzaludu su prazne riječi neosjetljivih obećanja. Odmah iza objeda tetka je brzojavno zapitala za ispadak sudbene rsprave jednu svoju prijateljicu u Zagrebu.

Na večer je stigao brzojav. Tetka je drhćućim rukama otvorila. Oči joj se zacakliše i ona uskliknu:

— Jednoglasno riješena! Eto vidiš, sumnjivi Toma, da sam ja to unaprijeg znala.

Nasmija se i dr. Purić pružajući ruku za brzojavom.

— Tetko! — reče — Bogu hvala, da je tako svršilo. Moram što prije odavle u Ameriku. Želio bih prije odlaska da vidim sestru. Pozovi je amo.

— Ne ide to tako. Mogu doznati to i drugi u Zagrebu, ako joj direkte pišem. Piši ti kome znancu, da je on amo uputi.

Iza kratkog razmišljanja napisa pismo ravno kanoniku Beliću:

«Prečasni Gospodine!

Sagriješio sam mnogo proti Bogu i Vama. Žalim i prosim da mi oprostite, što sam Vama i profesoru Beliću prouzrokovao mnogo nepravda i nanio toliko žalosti i briga. Oprostite, dobrostivi Gospodine.

Idem u daleki svijet, e da više niko u Hrvatskoj za mene ne zna i da tamo nepoznat okajem svoju zloću. Želim ipak još jednom vidjeti svoju sestru i osobno od nje dobiti oprost. Nagovorite je, da dođe amo što prije. Adresu prilažem.

Još jednom prosim oprost. V. Preč.

sluga ponizni

Dr. Purić A.

Dan za danom je prolazio. Svaki dan je bio srcu dr. Purića kao godina dana.

Je li tako bilo i Vjekoslavi?

Slijedit će.

□□□
□□

Obračun s liberalnim pravaštvom

ili

Kako su hrvatski katolici ostali bez svoga dnevnika.

Uopće se kod naše katoličke inteligencije pojavlja težnja za spajanjem nespojivih skrajnosti istine i neistine, dobra i zla. Koliko smo u toj točki već morali da prigovorimo i onima, koji u ostalom glede vjere s nama osjećaju! Obzoraštvo kao da je prešlo u krv. hrvatstva". — Biskup Mahnić u „Hrv. Straži" 1908. str. 3.

1. „Hrvatstvo".

Tko da izbroji vapaje i uzdisaje za kat. dnevnikom, što ih kroz decenije bilježe razni katolički listovi! Koliko je članaka o tome napisano, koliko prijedloga izneseno, koliko žrtava obećano, koliko gorkih razočaranja prepaćeno, dok napokon ne kucnu i taj žuđeni čas, što nam donese na ruke prvi broj «Hrvatstva»». A tko da opiše ili opjeva ili hoćete i oplače neizreciva ona čuvstva, što napuniše i uzbibaše grudi one šačice osvjedočenih i oduševljenih hrv. inteligentnih katolika, koji doživješe taj sretni i nezaboravni čas. To su uistinu nezaboravni i neopisivi časovi. To je bio drugi korak hrv. katolika[1]) u javni život naše

[1]) Pod „katolicima" ili „pravim", „uvjerenim" katolicima kao i pod „furtimašima", „klerikalcima" i „pristašama kat. pokreta" razumijevamo u ovoj raspravi samo onakve katolike, koji priznaju sav nauk kat. Crkve, te koji žele i spremni su obdržavati sve propise svoje Crkve, a posebice one, koji se tiču *javnoga života*. Mislimo dakle one, za koje veli, „Hrvatska" 1911. 22., da se pokoravaju rado onom auktoritetu, koji je od njih za takav priznat... koji su katolici u istinu".

domovine, ako ne važniji i odlučniji, ali jamačno isto tako važan i odlučan kao i onaj prvi — s «Hrv. Stražom».

Kolikogod su pravi katolici zanosno pozdravili «Hrvatstvo», dušmani su njegovu važnost i domašaj za budući razvoj čitavog hrv. naroda još daleko bolje shvatili od katolika. To i jest razlog, da naša neujedinjena Hrvatska ne pamti tako divlje, bijesne i ustrajne borbe ni iz dobe mongolskih i turskih provala, kakva je planula sa svih strana protiv mladoga «Hrvatstva». Tu se nije poštovala ni istina ni moral ni strah ni obzir, ni rod ni prijateljstvo, ni krv ni ljubav: jesi li bio za «Hrvatstvo», dijelio si njegovu sudbinu u svakom društvu, na svakom koraku.

Pripustio je to Bog, kao što pripušta, da sve, što Njemu ima da posluži za velike stvari, prođe kroz vatru kušnje, progonstva, muka i patnja. Regnum coelorum vim patitur. Bog je tako već odredio da Njegovi sluge samo po križu dospijevaju do slave i pobjede. Tako je bilo i s «Hrvatstvom», čim se pojavilo. No i plodovi tih progona i te borbe počeli se brzo pokazivati. Kraljevstvo Kristovo u Hrvatskoj stalo je pokazivati sve jasnije znakove, sve čvršće temelje, sve vidljive konture veličanstvenih svojih dimenzija, sjajne svoje budućnosti, neopisivih i neizbrojivih duhovnih darova i obilja svakog blagoslova, što ga nebo Hrvatskoj po kat. pokretu namijenilo. Sa svih strana nicala je nova generacija po Srcu Božjem spremajući se u svetoj ozbiljnosti i idealnom ushitu za novi, preporodni rad u narodu na svim područjima duševnoga djelovanja. Od nemaloga utjecaja na sav taj preporod hrv. naroda bio je kat. dnevnik. Tko bi mogao opisati, koliko je baš od kat. dnevnika poteklo plemenitih pobuda, koliko krasnih odluka, koliko blagoslovnih i velikih pred Bogom djela među štiocima nezaboravnog «Hrvatstva». Dosta je samo prolistati prvih četiri — pet godišta i okom zapeti samo za naslove ozbiljnih uvodnika, plemenitih podlistaka, odvažnih i duhovitih polemika, oduševljenih dopisa i t. d., da čovjek dobije neki, ma i površni pojam o vanrednoj odgojnoj vrijednosti toga lista za hrv. kat. inteligenciju.

Ali — ah, taj nesretni ali! — pokazalo se i na tome djelu, da su ga se latili Hrvati i to baš onakvi, kako ih je opisao u mottu ove radnje naš veliki filozof i psiholog biskup Mahnić. Obzoraština zarazila je i to plemenito poduzeće. Do 1908. god. jedva se može što prigovoriti tome listu s kat. stajališta. Od te godine, kad poče izlaziti «Jutro», a «Hrvatstvo» ustade zlobom i zavišću jednoga židovskoga «kšeftsmana» na njega kao opasnoga konkurenta, poče «Hrvatstvo» u načelnom pogledu nazadovati i sve dublje propadati u glib polovičnosti, mlakosti — stare Obzoraštine. Najprije opaske pa opomene pa protesti počinju se javljati sa svih strana Hrvatske. Obzirne, s ljubavlju, u rukavicama a onda sve odlučnije javljaju se kritike u «Vrhbosni», «H. Straži», «Eucharistiji», «Danu», «Hrv. Glasu» (osječkom) itd. No «Hrvatstvo» se na to više ne obazire. Ta to je Zagrepčanima dosadna, zagrižljiva, sićušna i neupućena provincija, s kojom zagrebački «furtimaši» nijesu nikad vodili bog zna kakvih računa. Njih su se zagrebačka gospoda sjetila, kad je trebalo kakvu novu stranku ili društvo osnovati, kakve brošure i letake raspačavati, na kakav sastanak pohrliti ili na sličan način manifestovati povjerenje i odanost provincije zagrebačkom vodstvu. Nezadovoljstvo se javljalo i zbog političke taktike i koječega još. Sve odlučniji se dizali glasovi, da bi se moralo nešto učiniti, e se ne bi izleglo i veće zlo. Općenito se držalo, da bi bilo još najbolje što prije prirediti sastanak prokušanih pristaša kat. pokreta, koji bi izmed ostaloga raspravio i pitanje glede uređenja kat. dnevnika.

2. Za fuziju i protiv nje.

Međutim tako provincija snuje, ali drugačije Zagreb odlučuje. Otuda se naime stali sve više i više širiti glasovi, da su frankovci napokon doigrali, da ih čeka neminovni bankrot, da im prijeti posvemašnja propast, ali da se nadaju spasu od — furtimaša. Dugove će im ovi na se primiti, sve zastupnike, novinare i drugi fundus instructus posvojiti, a za uzdarje svi će se frankovci odreći svoga dotadašnjeg liberalizma, postati preko noći kršćanski socijali i uvjereni pristaše kat. ideje i kat. pokreta. Na prvi glas o tome možemo reći, da je ustala skoro sva kat. javnost u Hrvatskoj kao jedan čovjek proti tome poslu. Sve je bilo mišljenja, da je jedino pametan postupak u slučaju propasti frankovačke stranke ovo: ako je koji frankovac došao do uvjerenja o valjanosti kat. načela i opravdanosti težnja kat. pokreta, neka dođe k nama i mi ćemo ga primiti kao i ma kojega izmed nas. A kupovanjem pristaša u đuture, na vreće, mogli bismo počiniti veću ludost od drevnih Trojanaca. Oni su svoju propast — trojanskoga konja — bar na poklon primili, ali mi bismo ovakim

pazarom sebi trojanskoga konja čak kupili. Svi su se kod nas još dobro sjećali nedavnih teških grijeha frankovačkih, koji ih i dovedoše na rub propasti, a protiv kojih je znalo i «Hrvatstvo» žestoko i posve opravdano zagrmiti. Sve je to bilo uzrokom, da se je, kako rekoh, skoro cijela kat. javnost uzbunila protiv tako mudre politike zagrebačkih furtimaša. I pisac ovih redaka nije se mogao svladati, pa je napisao 31. siječnja 1910. uredniku «Hrvatstva» dru. Lončariću preporučen list, u kojem ga moli i kumi. da toga ne čine, jer da to ne može dobro svršiti, kako je i dokazima nastojao obrazložiti.

Furtimaško zagrebačko vodstvo dakako da se nije ni obazrelo na sve to nezadovoljstvo; nije odgovorilo ni javno ni privatno niti riječce na sve prigovore, dok nije fuzija bila gotova stvar. Onda se počelo o tome pisati; za to animirati, pa i — novac skupljati (novo izdanje dionica kat. tiskara) za isplatu frankovačkih dugova. U tome poslu došao je i u Osijek izaslanik zagrebačkih furtimaša, vlč. g. Č., od kojega smo najbolje još doznali za sve motive, koji su naše Zagrepčane sklonili na taj korak, a kojemu smo pred svjedocima iznijeli svoje razloge protiv te fuzije. Mislimo, da nam ne će niti vlč. g. Č. niti itko živ moći zamjeriti, ako samo nešto iz našega razgovora s njime ovdje iznesemo, jer to danas više nije nikakova tajna, niti može koga kompromitovati, bar ne više nego što je sama fuzija kompromitovala svoje zagovornike.

Ponajglavnije, što je zagrebačke, a i još neke tu i tamo furtimaše mamilo u to sjedinjenje, bila je želja za istupom u najširu političku javnost, u sabor. Mi ne značimo — tako su govorili i pisali — u našem javnom životu ništa, doklegod ne budemo imali svojih zastupnika u saboru. Dotle možemo pripovijedati i piskarati, što nas volja, naša se ne uvažava. Od kakve pozitivne koristi za narod ne mogu dotle biti ni najljepše naše želje i namjere ni najuzvišenija načela ni najkorisnije i najpotrebitije osnove. Mi moramo u sabor ili što je isto, mi trebamo narodnih zastupnika, hoćemo li predobiti hrv. narod za naša kat. načela. Novine nam nemaju izgleda na širenje, glas nam se ne čuje dalje od ove šake naših pristaša. Ali kad u saboru progovorimo, slušat će nas sva Hrvatska i tu joj možemo o sebi progovoriti, od tolikih se kleveta već jednom oprati i simpatije svih poštenih za kat. naša načela na juriš osvojiti. No kad ćemo mi ovako osamljeni doći do svojih zastupnika? Nema ni najmanjeg izgleda za do-

glednu budućnost. Ovom pak fuzijom dobivamo smjesta toliko zastupnika! Dr. Milobar naime računa — tako je pričao vlč. g. Č. — da ćemo kod ovih izbora (1910.) ako se složimo, osvojiti sigurnih 40 kotareva. Pomislite, što to znači za kat. stvar! Pa nek ih bude i polovica toga broja, to je mnogo i premnogo, kad uvažimo, da bez fuzije ne ćemo imati po svoj prilici ni jednoga.

Ali nije sva korist u zastupnicima, već i naše novine, koliki utjecaj, koliko čitateljstva dobivaju preko noći! Koliko ima pretplatnika «Hrvatstvo», a koliko više «Hrv. Pravo» i zbrojite obadvije brojke, pa ćete dobiti zbilja impozantan broj obrazovanih i poštenih ljudi, koji će odsele čitati naše pisanje. A to će pisanje biti zbilja naše, jer frankovci bez ikakog ograničenja poprimaju naš kulturno socijalni program. Oni se što više prijete ako pregovori s nama ne uspiju, da će sami svoju stranku prozvati «kršć.-soc.» i s još klerikalnijim progr. istupiti. Dakle s te strane nema mjesta kakovu strahu i bojazni, da bi kat. principima i najmanje stradali. U uredn. novog lista stupaju doduše skoro svi suradnici starog «Hrv. Prava», ali ti odlučno potpisuju naš program, pa onda glavnim urednikom ostaje dosadašnji urednik «Hrvatstva». Nije li sve to dosta garancije, ostaje najjača, a to je, da će u toj stranci furtimaši biti financijeri, pa je onda naravno, da i odlučuju, kojim će smjerom stranka udariti. Ne može dakle biti razložna povoda ni strahu, a kamo li protivljenju s kat. strane. Mi katolici ovom fuzijom samo dobivamo. S druge pak strane vrelo subvencije za naš dnevnik izdiše, pa nam svaki čas prijeti pogibao, da ćemo morati obustaviti daljnje izdavanje lista ili zadovoljiti se s tjednikom. No sjedinjeni s frankovcima dobivamo toliko pretplatnika, da nam je i bez subvencije egzistencija osigurana. Tko tu onda može biti protivan sjedinjenju, ako je iskren prijatelj kat. stvari i kat. pokreta u Hrvatskoj?

Tako su eto u glavnome opravdavali pristaše fuzije svoje držanje, a napose spomenuti izaslanik hrv. kat. tiskovnoga društva. Sa strane većine pristaša kat. pokreta — recimo «furtimaša», dočekivani su ti optimisti s nepovjerenjem a njihovo uvjeravanje saslušavano s velikom skepsom. I polemizovalo se o tim nazorima u četiri oka gdjegdje baš žestoko. U javi nije ništa o tome izašlo, pa ne možemo nikoga citovati i zato ćemo biti slobodni iznijeti, što smo sami i vlč. g. Č. i drugima prije i poslije toga ponovno iznijeli protiv tih obećanja i iščekivanja.

Glede istupa u javu, na izborno polje, u sabornicu priznali smo rado, da ne ćemo biti politički faktor prvoga reda, doklegod ne uhvatimo korjena, doklegod ne budemo imali svojih, katoličkih zastupnika u svim našim hrvatskim saborima. Dotle smo samo «pokret», «struja», ali niti prava stranka, a kamo li uplivan i moćan politički faktor. Dodali smo i to, da nipošto nijesmo ni mi pa jamačno i nijedan pravi furtimaš za to, da ostanemo do vieka zatvoreni u katakombama jednoga dnevnika, te par drugih listova i organizacija. Ta bitnost našega polit. programa, prvi i glavni naš zahtjev — po čemu se mi katolici razlikujemo od svih kolikih drugih hrv. stranaka i struja — baš i jest taj, da cijeli naš javni narodni život ima odgovarati katoličkom uvjerenju većine hrv. naroda, da se vjera naroda mora poštivati u svim javnim institucijama. A kome su sve te institucije, kome je čitav javni narodni život podvržen, pod čijom je upravom, u čijoj ruci, tko svim time vlada, ako ne — sabor? Tko dakle hoće poštivanje vjere u javnom životu, taj mora tražiti i sabor, koji će vjerski, u većini katolički osjećati i raditi. Sve se zato može od nas furtimaša prije iščekivati no to, da ćemo mi biti protiv toga, da u hrv. sabor uđu katolički zastupnici. No ovo je u toj stvari veliko i najveće, najglavnije pitanje: hoćemo li mi u dosadašnjim frankovačkim zastupnicima ikada dobiti — *katoličke* zastupnike? Hoće li ti ljudi ikada moći ono postati, što mi katolici pod kat. zastupnicima razumijevamo; hoće li ikada moći znati i htjeti u saboru tako raditi, kat. načela tako zastupati i braniti, kako mi to očekujemo i tražimo od onih ljudi, koji hoće, da ih priznamo «kat. zastupnicima»?!...

Mi smo vlč. g. Č. izričito stavili i ovo pitanje: Navedite nam jednoga od tih 40 i više kandidata, što ćete ih vi fuzionirani franko-furtimaši postaviti pri ovim izborima, koji će znati i htjeti kat. stvar. u saboru bar onako braniti i zastupati, kako je to u par slučajeva učinio bivši milinovački zastupnik dr. Rittig. — Ili pokušajte od šale pred ma kojim od dosadašnjih frankovačkih zastupnika — osim nekih svećenika — iznijeti sve, što se dosele s naprednjačke i socijalističke strane iznijelo protiv kat. zahtjeva i nazora glede javnoga života, pa da čujemo njihove odgovore i njihovu obranu! Možda biste čuli puno bolju i spretniju obranu naprednjačkih liberalnih nazora, da izađete pred njih s kat. zahtjevima u času, kad bi oni mislili, da smiju s Vama o tome iskreno i otvoreno razgovarati. Ili zar nijesu do sada svi frankovački

«kaponje» govorili i radili kao liberalci, kadgod nije od njih drugačije ponašanje tražio njihov stranački interes? Sjećate li se njihova držanja i njihovih izjava prigodom prvog kat. sastanka? Zar se nijesu pokazali čistim i zgoljnim liberalcima? Mi mislimo, da se o njima posve opravdano i mirne savjesti može ovaj sud izreći: Ti su se ljudi u javnom i privatnom životu dosada uvijek ponašali, govorili i radili kao liberalci, a u javnosti isto tako, ako im protivno kat. stajalište nije obećavalo očite i pozitivne stranačko-političke koristi. Oni su uz rijetke iznimke od početka svoga javnog djelovanja bili najprije Hrvati i pravaši, a onda tek katolici. Za njih je uvijek preča bila politika nego vjera. Ovo je o njima posve nuždan i posve logičan sud na temelju čitavog njihova dojakošnjeg života i rada.

Ako je tako, kako može itko opravdano od njih iščekivati takav skok, takav saltomortale, kojim bi oni mogli premostiti neizmjernu razliku izmed liberalizma i katolicizma, vatre i vode, negativnog i pozitivnog, a sve bez kakvih unutrašnjih pomagala, ma da se radi o nutarnjim najdubljim duševnim pitanjima i uvjerenjima? Ta uvjerenje se mijenja samo unutarnjim motivima, samo dubokim razlozima i dugotrajnom evolucijom ili revolucijom čuda, a tome svemu ne nalazimo ovdje ni najmanjega preduvjeta ni uslova. Mi vidimo kod njih samo vanjsku političku kombinaciju, kao posljedicu čisto materijalne neprilike, a i mnogih političkih, neuspjeha, no to sve nije dosta, da od staroga liberalca načini uvjerenoga, prokušanoga i pouzdanoga katolika. To je stalno, da ni u najopširnijoj teološkoj studiji «de fide» ne ćemo naći med uzrocima pravoga vjerovanja i — prostu političku kombinaciju. Radi toga ti će ljudi ostati liberalci, pa ma da stupe u najklerikalniju stranku. Sve je to naime nedostatno i premalo, da bez čuda od dojakošnjih liberalaca ili bar indiferentista napravi onake katolike, kakvi moraju biti vođe i predstavnici katolika u javnosti i još k tome na najizloženijem i najkritičnijem mjestu u javnom životu u saboru. Držite samo pred očima, da su ti ljudi od malih nogu primali liberalni odgoj, liberalne škole prošli, skoro isključivo liberalne knjige i novine čitali, dakle ni ne poznadu naših načela u pravome svjetlu već kako im to liberalci predočiše. Ovo njihovo katoličtvo, s kojim pred nas istupaju sada, to je samo ovčje runo, što ga je mrki vuče u času ljute nevolje ogrnuo, da gane meka srca hrv. katolika.

Ne poričem, da gdjekoji od tih konvertita goji iskrenu ambiciju za slavom pravog kat. zastupnika i političara, ali ta časovita želja bez dubljega temelja i jačega oslona nije ni izdaleka dosta za tu čast i breme. Valjanim kat. političarom može biti samo onaj, koji se za to od malena temeljito odgajao, ili barem u kasnijem životu taj manjak nastojao dubokim studijem i revnim izvršivanjem svojih vjerskih dužnosti nadoknaditi. Napose je danas od potrebe za kat. zastupnike, da su bar nečim i u javnosti dokazali svoje pravo kat. uvjerenje, da su ma gdjegod neustrašivo ustali na obranu svoje vjere iz ljubavi i odanosti prema njoj samoj, a ne iz kakvih osobnih ili strančarskih motiva. I sv. Pavle dovikuje Timoteju, da se kod ređenja biskupa drži načela: Non neophitum! dakle da same prokušane ljude postavlja na izložena mjesta u Crkvi. A nijesu li danas katolički zastupnici baštinici velikog dijela biskupske časti i dužnosti? Kad je u srednjem vijeku trebalo urediti kakvo mješovito pitanje izmed države i Crkve, sazvan je bio crkveni sabor, koji je o tom svoju rekao. Danas se to više ne iznosi pred crkvene, već pred narodne sabore, ne pred biskupe, već pred narodne zastupnike. Da je tako već i kod nas usprkos konkordatu, dokazuje najbolje interkonfesijonalni zakon. A kad je tako, onda moramo ispitati za svakog kandidata za biskupsku čast, je li prokušan i prokaljen, je li dokazao, da je potpun katolik i u svom privatnom životu i u javnoj borbi za kat. svetinje, što se kod nas već čitave decenije bije. Ne budemo li na to odmah s početka pazili, lako nam se može dogoditi, što i austrijskim kršć. socijalima, koji nijesu puno gledali na vjerska i moralna svojstva svojih «kršćanskih» zastupnika, pa su im se u stranku i u sabor uvukli takvi individui, koji umalo, da ne rastepoše čitavu stranku svojim lopovštinama i «kšeftarenjem».

Kako u tom pogledu stojimo s dosadašnjim frankovačkim zastupnicima i ostalim frankofurtimaškim kandidatima za sabor? Može li se govoriti o prokušanom kat. uvjerenju, o revnom vršenju kat. dužnosti u javnom i privatnom životu? Nije li ih većina sve do jučer u javnosti govorila i pisala kao čisti liberalci ili potpuni indiferentisti, a možda ni danas ne vrše ni najglavnijih dužnosti vjerskih (slušanje sv. mise u nedjelju i zap. blagdane, godišnja sv. ispovijed, post itd.). Možda se što više i o gdjekojem izmed njih na sva usta priča svašta i koješta, što se po sv. Pismu ne bi smjelo ni čuti među kršćanima. Ako je tako, ne će li

se onda i na nama i na našoj stranci obistiniti riječ Spasiteljeva: Caecus autem si caeco ducatum praestet, ambo in foveam cadunt...

No neka bude dosta o zastupnicima, pa pogledajmo malo korist od dnevnika te frankofurtimaške stranke — nastavili smo s vlč. g. Č. Ne trebamo valjda ni riječi spomenuti o tome, da će se svaki katolik samo radovati proširenju i usavršenju kat. dnevnika i da će znati dobro cijeniti korist od toga za kat. stvar. Samo i ovdje moramo izreći sumnju glede katoličtva toga budućeg lista i to veću sumnju nego glede katoličtva budućih zastupnika. Ako se naime mnogo traži, da netko bude pravi kat. zastupnik, još je toga više od potrebe onome, tko hoće da bude pravi kat. novinar, dorastao zahtjevima, koji se danas na kat. novinara opravdano stavljaju. Ako se traži solidne spreme i neporočnosti karaktera, da čovjek može i smije dostojno i auktoritativno ustati, na obranu božanskih načela kat. Crkve kao zastupnik, još se više mora iziskivati i pretpostavljati kod onoga koji mora ne kad tad istupiti u debatu, nego s dana na dan dijeliti lekcije i najboljim i najučenijim pristašama svoje stranke, a možda i još češće i energičnije dijeliti moralne pljuske svim protivnicima i napadačima na kat. Crkvu i kršćanski moral. Takav čovjek, napose glavni urednik, mora biti u prvom redu sam dobro potkovan u kat. teologiji, skolastičnoj filozofiji i svim ostalim doktrinama, koje su danas novinaru potrebne, a mnogo i mnogo više mora biti takav novinar ćudoredno intaktan, da može uvijek vedra čela i smjela pogleda žigosati svaku sablazan, a zagovarati i preporučivati svaku krepost i plemenitost.

Možemo li mi sve to očekivati od novoga dnevnika? Ili bolje, možemo li to očekivati od novinara, koji će ga uređivati? Vi nam obećajete, da će dosadašnji suradnici «Hrvatstva» u većini ostati i kod novog lista, ali nijesmo li mi imali dosta i predosta povoda, da se u zadnje vrijeme potužimo na uređivanje «Hrvatstva», pa nijesmo li se i tužili? A što će istom sada biti, kad dođe još balast od «Hrv. Prava», kad dođu ljudi, koji već godine i godine pišu ili liberalno ili indiferentno obzirom na kat. vjeru? Ne će li biti od sada još više razloga za tužbe, pa možda i odlučne proteste? Mi furtimaši izvan Zagreba ne znamo na žalost u Zagrebu ni za koga s kat. strane, koji bi mogao i htio pružiti nam dovoljna jamstva, da frankovci ne će furtimaše i tu stranku i njezino glasilo posve poliberaliti i pretvoriti u ono, što

je dosele bila frankovačka stranka i njezin dnevnik. Ne dao Bog, da se naše slutnje ispune, ali mi s najvećim nepovjerenjem gledamo tu akciju i sa strahom iščekivamo od toga za kat. stvar najgore posljedice. Mi se napose bojimo glede lista, da ćemo u vjerskim i kulturnim pitanjima dobiti u njemu drugi «Obzor», koji će doduše dobiti i katolički pisane članke, ali uz njih uvrštavati i čisto liberalne stvari. A to je za kat. stvar gore, nego da bude otvoreno bezvjerski, jer oni, koji ne budu mogli kritički pratiti njegovo pisanje, ne će ni opaziti, kako se polako i postepeno umanjuju kat. članci i postaju sve mlakiji, dok skoro posve i ne iščeznu, a članci za kat. stvar posve indiferentni ili još i protivni sasvim ne ispune list. Onda će možda gdjekoji kat. pristaša i pretplatnik razrogačiti oči, ali će biti prekasno, jer će taj list od kat. publike odgojiti sebi i svojim liberalnim nazorima posve odane i vjerne pristaše, koji će u velikoj većini biti za kat. stvar posve i do konca izgubljeni.

Što ćemo onda raditi? E, što drugo, već početi posao iznova. Skupiti onu šačicu katolika, koji će bar donekle odoljeti tom dugotrajnom i postepenom trovanju duša otrovom vjerske mlakosti, indiferentizma i liberalizma, pa pomoću njihovom početi izdavati novo kat. glasilo, po svoj prilici samo kakav tjednik. Doći ćemo dakle na ono, što bi po vašem već u najbliže vrijeme moglo nadoći. Ali koja razlika! Sad bismo se našli svi još na okupu, a onda koliko će nas još ostati? Jamačno većina će biti izgubljena za kat. stvar, ako se taj proces bude samo nešto dulje otegnuo. Pa kakav nas onda titanski posao čeka, dok pred narodom ne raskrinkano i dokle ga ne odijelimo od onih, čijoj smo se komandi tako dugo ponizno i strpljivo i sami pkoravali, kojima smo i narod predavali i za njih ga oduševljavali. A kroz cijelo to vrijeme, dok mi katolici budemo spavali kao opijem omamljeni, dušmanin evanđelja i Crkve ne će spavati, nego će sijati po Hrvatskoj sjeme «slobodne misli», «naprednih ideja», «moderne znanosti» i t. d. Zlo će na sve strane tako dubok korijen uhvatiti, liberalci raznih političkih struja čitave generacije odgojiti i kad mi ushtijemo za kat. stvar u boj istupiti, dočekat će nas premoćni dušmanin paklenim hihotom i kao od šale prirediti nam u Hrvatskoj ono, što su njihova braća priredila katolicima u Franceskoj i Portugalu.

Vrijeme brzo hrli i narodi se danas regbi na vrat na nos odlučuju za jednu od ove dvije ideje: za Boga ili protiv Boga.

Prema tome, koja od ovih ideja nađe u nekom narodu više i odlučnijih pristaša i radnika, prema tome se sada prekraja u tome narodu sav javni i privatni život. Ni primirja, a kamo li mira nema više nigdje, a pogotovo, gdje bezbožna struja dobije prevlast u narodu. Ona ne miruje dotle, dok i zadnji vjerski znak ne izbriše u cijelom javnom životu, na svim državnim i općim institucijama. Ona se ne sustavlja ni pred kućnim pragom, ne žaca se progona katolika ni u privatnom životu, a po svoj prilici da će u progonima ići dalje nego stari pogani, pa se ne će ni pred katakombama zaustaviti. Navješćuje ta divlja horda katolicima već otvoreno borbu do istrage. Zar nijesu i naši pokretaši već zagrmjeli hrv. katolicima ili kako nas krste, klerikalcima i furtimašima — otvoreno, da vode protiv nas rat do istrage («Pokret» 1907. 121., 1909. 241. i t. d.) I oni nijesu više zadovoljni s dosadašnjim svojim naprednjaštvom, oni idu još dalje s još strašnijim idejama i geslima u organizacijama i glasilima «Slob. Misli». I dok oni bivaju sve radikalniji i agresivniji, mi da se sada dademo omamiti pravaškim frazama i deklamacijama, pa njima za volju napustimo najglavniji uvjet opstanku i napretku hrv. naroda i jedino sredstvo njegova vječnoga spasa — vjeru Kristovu? Pod tu cijenu ne bi ni časa smjeli žaliti izgubiti dnevnik, pa se zadovoljiti s tjednikom, napustiti blistavu vanjštinu, ali očuvati zdravu jezgru, čisto i otvoreno kat. mišljenje i zdravi radikalizam kršćanskih načela. Ako ne možemo imati kat. dnevnika, zadovoljimo se i s tjednikom, samo ne stavljajmo na kocku kat. načela, ne bacajmo u pogibao ovu krasnu odabranu četu uvjerenih hrv. katolika. Sve za Krista, a Njega ni za što, pa s tim geslom odlučnije i oduševljenije već dosele — u hrv. puk!

*

To bi evo po prilici i u glavnom bila jezgra razgovora s vlč. g. Č. To su bili nazori manje više svih odlučnih hrv. katolika, koji su s više strana već prije bili stavljeni do znanja onim predstavnicima hrv. furtimaša u Zagrebu, koji su se svom dušom založili za tu fuziju. No sve te poruke i bojazni ostadoše neuvažene i za 15. rujna 1910. sazvana bude glavna skupština jedne i druge stranke, na kojoj se imalo sjedinjenje najprije od jednih i drugih napose prihvatiti, a onda zajednički proslaviti. Na frankovačkoj skupštini išlo je sve kao namazano; slavio se pravi triumf. Nije

ni čudo: mjesto razlaza stranke, stečaja svih njihovih poslovnih institucija, riješili su se duga, dobili su prošireno polje rada i nove nade u uspjeh. Na «furtimaškoj» skupštini je sve izgledalo više nalik na «žalobni zbor», koji je došao da čuje nadgrobno slovo nad svojim nadama i osnovama, nego li na narodnu skupštinu, koja je imala da bude početak skupljanja nar. sila, novoga preporoda i željenih pobjeda. I bog zna kako bi se ta skupština svršila, kad je jedan od vanjskih nezadovoljnika počeo da izražava svoje dvojbe i bojazni, da situaciju nije spasio dr. Milobar, glavni zatočnik te fuzije, dobro smišljenim trickom. Čim je on naime razabrao, da tu ima ljudi voljnih i slobodnije raspravljati o odlukama svoga poštovanoga vodstva, ustao je i odgovorio nekoliko riječi na prigovore, a onda završio: Nijesmo li jednodušni, neka se glasuje o tom, hoćemo li prihvatiti fuziju ili ne. Ako ste vi protivnici fuzije u većini, idemo mi, pristaše fuzije, van; ako smo pak mi u većini, izvolite vi van ... I sjedinjenje je bilo primljeno do znanja bez daljnjega prigovora.

Ovako smo o toj skupštini slušali od onih, koji su bili na njoj.

3. Program nove „stranke prava".

Pravaški političari od vajkada govore, da nijesu protiv osoba, nego protiv sistema, programa, načela protivnih. Kad bi to načelo bez ikakve distinkcije i restrikcije u potpunom svom opsegu vrijedilo kao istinito i valjano, pa kad bismo po njemu i sjedinjenu t. zv. frankofurtimašku stranku sudili, morali bismo priznati, da tako kršćanske i katoličke stranke još nije bilo, a jedva da će katoličkije kadgod i biti. Da se štioci osvjedoče, da ovo nije pretjerano niti ironija, prenijet ćemo ovdje iz programa iliti «zaljučaka», na temelju kojih je uslijedilo sjedinjenje obiju stranaka, doslovce one točke, koje govore o vjerskom stajalištu nove «stranke prava». «Hrvatstvo» je te «zaključke» donijelo debelo štampane na prvome mjestu u 209. broju 15. rujna 1910. Isti dan su izašli i u starom «Hrv. Pravu». Ti zaključci imadu šest točaka. U prvoj se ističe, da su obje stranke već dosele, pa će i odsele u političkom radu stajati na «državopravnom programu od 26. lipnja 1894». Peta točka «govori o ustanovi» poslovnoga odbora, a šesta o stopljenju stranačkih dnevnika i pučkih tjednika. Druga, treća i četvrta točka tako su važne i zanimljive za katolike i za prosuđivanje te «stranke prava» s kat. stajališta, da ih prenosimo ovdje doslovce:

II.

«Stranka prava» uzimlje za osnovku svog rada na polju kulturnom, gospodarskom i socijalnom načela kršćansko socijalna, te će na osnovi ovih načela osobitu brigu posvetiti podignuću hrvatskoga seljaštva, radništva i obrtništva.

III.

«Stranka prava» uzimajući u obzir činjenicu, da se jedinstveni hrvatski narod dijeli u više vjeroispovijesti, stojeći sama nepokolebivo na svojem kat. stanovištu, poštivat će vjersko uvjerenje pripadnika svih zakonom priznatih vjeroispovijesti, pa je po tom omogućeno i inovjercima, da u stranci suradjuju oko oživotvorenja državopravnog programa od 26. lipnja 1894.

IV.

«Stranka prava» stoji na načelu, da su katolička crkva i država svaka u svom djelokrugu nezavisne, prema tome imadu one mješovita im pitanja dogovorno i u skladu rješavati, a u svim vjrskim i crkvenoupravnim pitanjima traži «stranka prava» za katoličku crkvu potpunu autonomiju.

Dakle «stranka prava»: «uzimlje za osnovku svog rada *načela kršćansko socijalna*» (II.); ta stranka i ako će «poštivati vjersko uvjerenje pripadnika svih zakonom priznatih vjeroispovijesti», ona će sama u svome radu «stajati *nepokolebivo na svojem katoličkom stanovištu*» (III.); napokon će ta stranka boriti se i raditi za «*potpunu autonomiju katoličke crkve*» u čisto vjerskim i crkvenim pitanjima, a u mješovitim pitanjima izmed Crkve i države za «*rješavanje dogovorno i u skladu*» (IV.)

Može li jedan katolik, ma gdje na svijetu bio, poželjeti i zamisliti idealniji i katoličkiji program jedne političke stranke?...

Ovaj su program nakon dugoga i mnogoga raspravljanja sastavili vođe i predstavnici jedne i druge stranke, a 15.

rujna 1910. prihvatilo ga je «jednoglasno uz burno odobravanje» opće «vijeće», «sastanak» ili «skupština» svake stranke napose.

I novinstvo je naše pokazalo jasno, da je dobro i potpuno shvatilo ovaj program i duh njegov. Tako «Hrvatstvo» u 210. broju, u uvodniku «Naša fuzija» piše izmed ostaloga: «Naš dakle puk — seljaštvo, obrtništvo i radništvo — neka bude domena rada» i zatim, da se samo» pod uplivom vjere širi i opće blagostanje i opća prosvjeta puka», pa završuje: «Slovenija nam je pokazala put, kojim valja ići. Mi smo stvorili čvrstu odluku, da ćemo se toga puta i držati, pod tom signaturom provedena je i naša jučerašnja fuzija . . .»

I opet pitamo: može li ikoji hrv. katolik što ljepše i idealnije pomisliti i zaželjeti? Može li i jedan trenutak biti protiv fuzije, osnivane s ovakvim odlukama i intencijama? Može li katolik biti protiv take stranke i protiv takvih — novina? . . .

No, ali to je još «Hrvatstvo», furtimaško glasilo — reći će tkogod — a mi bismo htjeli čuti, kako je novo glasilo ujedinjene stranke shvatilo ta krasna katolička načela. Za to novo glasilo uvjerava nas već staro «Hrvatstvo» u 211. broju: «Inače ne će novi list (novo «Hrv. Pravo») mijenjati svoga pravca, jer kao što je bio dosada pravaški i katolički, tako će biti i u buduće . . .»

Ali čujmo kako o tome samo novo «Hrv. Pravo» u svom svečanom programnom 1. broju odlučno, jasno i bistro katolički uvjerava sve čitatelje i svečano obećaje čitavom hrv. narodu u prvome, hrv. trobojom okićenom uvodniku: «Ovaj će list istim duhom disati kao «Hrvatstvo», jer će u njemu i ona ista pera pisati, kao i u «Hrvatstvu», jer je i njemu kao i «Hrvatstvu» isti kažiput: Bog i Hrvati! Vjera i Dom!»

Ima li u Hrvatskoj tako pretjeranoga furtimaša ili klerikalca, koji bi si poželio novine s još boljim još katoličkijim programom? Doista, dok u Hrvatskoj bude i jednog idealnog i potpunog katolika, njegov program stranački i njegovi zahtjevi i želje glede novina odgovarat će valjda na dlaku ovdje citovanim programnim izjavama «stranke prava» i njezina glasila.

Moramo priznati, da su ovako radikalno-katoličke izjave, obećanja, zaključci i programi dobrano uzdrmali i najskeptičnijega furtimaša u njegovu pesimističkom uvjerenju. Nije mnogo manjkalo, pa bi ova stranka osvojila srce i dušu i posljednjeg hrv. katolika. Manjkao je još samo rad u duhu tih krasnih načela. I taj rad nove stranke napeto je iščekivala sva hrv. kat. javnost.

4. Saborski rad nove stranke.

Ne samo katolici, nego možemo reći sva Hrvatska iščekivala je izvjedljivo rad i držanje novih frankofurtimaških zastupnika. Sve je željelo vidjeti i čuti, što to hoće u politici i u saboru naši «klerikalci». Kako li samo izgledaju ti «klerikalni zastupnici»? No izgledat će valjda kao i drugi svijet, ali što će reći? Kakav li će program razviti? Pa i taj je program poznat, ali ipak svi smo bili izvjedljivi, kako će ga razviti pa braniti, s kakvim uspjehom će nastojati svu Hrvatsku za njega predobiti i oduševiti? Znamo, da je dosele svaka nova stranka, kad je u sabor došla, poslala najbolje govornike, prvake svoje, da što dostojnije obrazlože i opravdaju svoje programne zahtjeve i osnove. Redovito su to bili govori s kojima se stranka onda ponosila i citovala ih godine i decenije, pa još i onda, kad su već i kosti govornika u grobu istrunule. Jamačno ćemo nešto i sada čuti. Ta dolazi u sabor prvi puta stranka s takvim programom, o kakvome se dosele nije ni sanjalo, a kamo li govorilo u našoj sabornici. Dolazi stranka, koja čitav svoj rad za hrv. narod osniva «na načelima kršć. socijalnima», koja će u svome radu «stajati nepokolebivo na svojem katoličkom stanovištu», koja traži evo «potpunu autonomiju katoličke crkve», spominje nekakva «mješovita pitanja» i t. d. i t. d. Toliko je toga u tom programu, što će i većini ostalih narodnih zastupnika biti poznato kao i španjolska sela, a kamo li drugoj nefurtimaškoj javnosti. Jamačno će «stranka prava» morati u tu programnu debatu poslati i više ponajboljih i najspremnijih zastupnika, dok posve ne razjasne ta pitanja i u prah ne obore sve prigovore, što su s protivne strane već iznešeni i što će se sada tek čuti. Tko se još uvijek ne sjeća onih strašnih prigovora naprednjačkih zastupnika protiv hrv. furtimaša i njihovih načela, baš onih načela, koja je sada prisvojila ova nova «stranka prava»? Ta zar se saborski govor dra. Lorkovića o klerikalizmu i danas ne oglašuje i ne preporuča po svim naprednim novinama i drugim knjigama? Zbilja je bilo već skrajnje vrijeme, da ti klevetnici hrv. katolika dobiju dostojan i autentičan odgovor na sve one insinuacije na onome mjestu, gdje su izrečene.

Evo ovako je po prilici mislila i govorila sva kat. i nekatolička javnost čitave naše neujedinjene Hrvatske i jedva čekala otvorenje sabora da dobije odgovor na tolike svoje nade i pita-

nja. 22. studenoga 1910. otvorio se napokon i taj historički sabor, u kojem se imali pojaviti prvi zastupnici izabrani na kat. programu. Tek je dobni predsjednik otvorio sabor, ustaje najmlađi zastupnik te nove stranke dr. T. Kumičić i govori. Sve napeto sluša, što će reći. Ništa, samo i opet prosvjeduje, što u saboru nema zastupnika Rijeke. Dobro, ali on hoće o još nečem da govori? Tako je: prosvjeduje i protiv nedavnoga govora ministra predsj. Khuena, kojim se ponizuje položaj hrv. bana i t. d. Svršio je s poklikom: «Dolje Khuen! Dolje nagodba!» Milinovci mu dobacuju: «Apcug njegov eksponent! Apcug Tomašić! To vičite!» I to je bila sva senzacija na prvoj sjednici.

No prva sjednica i nije zgodna za kakav ozbiljan govor. Valjalo je čekati i to dugo čekati, da naš sabor nakon nekoliko odgoda dospije do adresne debate. Ova je debata po svim sličnim parlamentima najzgodnija prigoda, da sve stranke razviju svoje programe, iznesu zahtjeve, da se tako reći predstave i svome vladaru i narodu i ostalim strankama i čitavom političkom svijetu, a napose da istaknu, što ih od drugih stranaka dijeli, u čemu je njihov raison d'etre u narodnom životu. Razumljivo je dakle, da je sva hrv. javnost čekala, da čuje ili pročita prvu adresu nove stranke.

Da bez potrebe ne duljimo reći ćemo odmah otvoreno, da je razočaranje bilo veće od znatiželje. Adresa «stranke prava» bila je sve prije, nego slika njezina programa. Ni jednom riječcom ne odaje se kakav zahtjev za «potpunom autonomijom kat. crkve», ni jednim potezom ne osvrće se adresa na «osnovku rada» stranke — na «načela kršćansko-socijalna». Tu je govor o godini 1527., o 1712., o Rijeci i Medumurju, o «Žumberku s Marindolom», o grofu Andrašiju i ličkoj željeznici, o ovom i onom, samo ni riječi o onome, o čemu govori tri četvrtine stranačkoga programa (4 točke govore o zahtjevima stranke: jedna političkima, a druge 3 o kulturno-socijalnima). Neumorno i s patosom ponavlja se u toj adresi sve ono, što nam je već decenije i decenije poznato iz staropravaških adresa, i da nema aluzije na aneksiju Bosne, mogla bi se ova adresa mirne duše raspravljati i u ma kojem saboru sedamdesetih godina prošloga stoljeća. A ipak kolike se promjene odonda dogodiše u hrv. narodu pa i u pravaštvu! Kolike nove želje i potrebe nađoše odziva i u samoj toj stranci! I te nove težnje i zahtjevi osvojiše i program stranački, prevladaše u njemu. Samo u svojoj prvoj adresi ne posvetiše zastupnici te stranke ama baš ni retka tim svojim programatičnim tražbinama i ciljevima. Kolike li otud disharmonije ili bar razlike izmed programa i adrese jedne te iste stranke! Pa da su bar desetljeća prošla između stvaranja toga programa i te adrese, ali nema još ni deset mjeseci! . . .

Što je iz toga mogao i morao svatko nepristran nužno i logički da zaključi? Nešto, što je tako nepovoljno i nelaskavo za te političare, da se to nitko od hrv. katolika nije usudio javno ni izreći. Svladali su se i ovaj put, pa i med sobom su taj pojav ispričavali, jedan ovako, drugi onako tumačio, a svi još uvijek iščekivali, da će možda zastupnički govori o adresi popraviti, što je sama adresa skrivila.

Došli su napokon i ti govori. Ustaje pa govori o nacrtu pravaške adrese Vučetić pa Kumičić pa Novak i napokon Polić. Čovjek bi teško mogao reći, tko je od njih više govorio, a manje rekao, ali to im svatko mora priznati, da su o kulturno-socijalnom, ili kršćansko-socijalnom, ili katoličkom dijelu svoga programa sva četvorice skupa manje rekli, nego sama adresa. No to su napokon dii minorum gentium u stranci, a nijedan nije prije fuzije bio «furtimaš», pa nek im bude veselje, da su uopće štogod govorili! Napokon možda su oni bili naprijed poslani i zato, da se bivši frankovci malo zagriju slušajući opet i opet svoje stare, ali njima mile i premile, drugima pak posve neopasne fraze. Vi pak «furtimaši» dobit ćete utjehu, kad se dignu vaši kaponje, osobito oni, što vas godine odgajahu u politici glasovitim, a kadgod baš genijalnim uvodnicima u pokojnom «Hrvatstvu». Tako se furtimaši i opet utješili i smirili, pa i dalje čekali.

I nijesu badava toliko čekali na zadovoljštinu ili bar razjašnjenje. U listini govornika o adresi osvanulo — ako i nešto kasno, ali ipak časno — ime velem. g. dra. Milobara, koji je u svim skoro javnim manifestacijama i pregovorima igrao ulogu predstavnika furtimaša. Političar je to danas u Hrvatskoj bez sumnje prvoga reda i ako mu se katkad znade dogoditi čovječanski malheur, da naime — malo zakasni. Rugali su mu se radi toga, štono riječ do krvi, pokretaši, dok je još uređivao «Hrvatstvo», pa znao s kojim sjajnim člankom stići — post festum. Iznenadio je jednom i svoje izbornike ili neku narodnu (čini mi se kršć. socijalnu) proslavu u provinciji — ne sjećamo se više što je to bilo — kad je imao doći i govoriti, a mjesto njega došao — telegram s kratkom tužaljkom, da je vlak otišao prije no što

je velemožni stigao na kolodvor. Jeli on kadgod bio kriv tim svojim zakašnjenjima ili nije, je li mu koje baš u horu došlo ili neprilika zadalo, to ne znamo, ali u ovom slučaju mislimo, da je to njegovo zakašnjenje bilo protiv njegove volje i nade, pa da odgovornost za to nosi jedini — ban dr. Tomašić, koji je sabor odgodio, baš kad je dr. Milobar imao svoj adresni govor da drži.

Međutim dr. Milobar se pokazao u ovoj nezgodi dosjetljivim. On je i sam valjda čuo ili osjetio, da se dalje ne smiju furtimaši ostaviti u neizvjesnosti, jer bi se ta neizvjesnost lako mogla izroditi u nezadovoljstvo i otvoreno negodovanje, a toga oni nijesu zaslužili, niti bi to bilo osobito mudro od političara, koji znade što već danas, a pogotovo što će u skoroj budućnosti furtimaši značiti u našem narodnom životu. I on se zgodno dsjetio, kako će furtimašima razjasniti sadašnju njihovu situaciju u «stranci prava» i namjere te stranke glede njihovih «svetinja». On je naime svoj prvi saborski govor o adresi stranke, kad ga već nije mogao govoriti — dao odštampati u «Hrv. Pravu»! A to je napokon u stvari za sve skoro furtimaše bilo isto, kao da je i u saboru govorio. Oni su htjeli već jednom, da čuju i vide, što im je ta blažena fuzija donijela u saboru, s kojim se pred njima najviše opravdavalo ujedinjenje katolika s frankovcima. I najzaboravniji furtinaš sjećao se još posve dobro, kako su mu zagovornici fuzije uvjerljivo obećavali, da ćemo sada dobiti kao od šale toliko «naših» zastupnika i njihovom pomoću obraniti i propagovati naša načela pred najvišim danas političkim forumom za hrv. narod. Dakle da čujemo sada tu «obranu» i «propagandu!»

Govor dra. Milobara izlazio je u «Hrv. Pravu» pomalo i prekidce, kako je on sam kasnije izjavio, zato, da se uzmogne što bolje proučiti i što temeljitije iskritizovati. I ima se tu što proučavati i prosuđivati. Bez truna šale ili ironije, to je sjajan i učen politički govor, kakvih se malo čulo u našoj sabornici. On je to i po svojoj obradbi i po svojem sadržaju. Kad čovjek proštije, kakvi se sve problemi tu rešetaju, koliko li je ideja razasuto — i kakvom spremom sve ukupno obrađeno, mora iskreno požaliti, što se naš sabor nije ovim biserom zakitio. Tako će o tome govoru morati suditi i pristaša govornikov kao i protivnik, svatko osim — hrvatskih katolika. Koliko ideja, koliko redaka i koliko riječi u tome govoru, toliko je za njih razočaranja pa i uvreda. Toga govora nikada ne će dru. Milobaru zaboraviti nijedan katolik, dok se među katolicima bude njegovo ime spominjalo.

Što je dakle u tome govoru? Počet ćemo sa svršetkom njegovim, gdje se govornik osvrće još jednim pogledom na taj svoj prvenac, pa samosvjesno izriče svoj sud o njegovu sadržaju izjaljujući da se je «dotaknuo svih kardinalnih pitanja, sa kojima mora hrv. politika i hrv. političari da računaju. Nisam se uklanjao niti jednom, pa bilo ono koliko delikatno». («Hrv. Pravo» 1911. 168.) I uistinu govor je tu o svim aktualnim, a i gdjekojem neaktualnom pitanju naše politike. Govor je tu o svim skoro habsburškim i ruskim vladarima, hrv. i srpskim kraljevima, o Krumu, o polapskim Slavenima, o svim važnijim polit. događajima evropskim, koji su u kakvoj većoj svezi s Austrijom, o Syropulosu i Spalajkoviću, o «Srbobranu» i Budisavljeviću, o «Hrv. Slobodi» i t. d. (Ib.) O svemu i svačemu je tu dakle govor, samo o jednome nema tu riječi, o onome, čemu je dr. Milobar godine svoje pero i svoj um, svoje brige i svoj trud stavljao u službu. O katol. načelu, o katol. programu, o tri četvrtine programa vlastite stranke nema dr. Milobar ni riječi da proslovi hrv. narodu i saboru. Vjera katolička, najveća svetinja hrv. naroda za njega više ne opstoji za javni život, on za nju nema riječi tamo, gdje se po programu, koji je sam potpisao, a možda ga i sastavljao na nju i njezine propise i njena prava i te kako ima obzir uzeti. On, koji traži da sabor hrv. najskrupoloznije prepusti sva vjerska pitanja kat. autonomiji, a mješovita da rješava u potpunom sporazumu s Crkvom, on isti med kojekakvim «kardinalnim» i ma «koliko delikatnim» pitanjima ne nalazi pitanja katoličkoga, koje je zadnjih godina uzburkalo svu Hrvatsku do temelja, koje je promijenilo u par godina lice i našoj politici i nauci i književnosti i čitavom javnom životu, podavši svemu nove temelje, nova načela, nove pravce i nove vidike. Za to pitanje, koje se nalazi po Goetheovim riječima na dnu svakog drugog znanstvenog i književnog, socijalnog i političkog i svakog ozbiljnog a pogotovo «kardinalnog» i «delikatnog» pitanja, za to najkardinalnije i najdelikatnije pitanje svake pa i hrv. politike nema dr. M. «predstavnik hrv. katolika» ni riječi! . . .

Ali ne! krivo mu činimo. Ne jednu riječ, nego čitavu izjavu je dr. M. napisao o tome pitanju. Ta pak izjava glasi točno ovako: «A političku karieru, koja bi se upirala ili temeljila, na razpirivanju konfesionalnih, staleških ili nacionalnih mržnja, sa zahvalnošću odklanjam». («Hrv. Pravo» 1911. 153.) — Tko je to nudio dru. Milobaru «političku karieru koja bi se upirala ili te-

meljila na raspirivanju konfesionalnih mržnja», a koju on «sa zahvalnošću odklanja», tome se mi nikako ne možemo dosjetiti. Mi što više ne možemo ni vjerovati, da se je ijedna duša u «Hrvatskoj našla, koja se s takvom ponudom usudila dru. Milobaru približiti. «Konfesionalna mržnja», — kako ogavna riječ! Ne, kršćanin nije mogao na to zavadati velem. g. dra. M.! Ta se riječ nikako ne može i ne smije u doslovnom značenju ovdje shvatiti. Ona mora nešto drugo da znači. Pa napokon i nije to tako nepoznata fraza u Hrvatskoj. Od kako se kat. pokret kod nas pojavio, to je službena njegova definicija u ustima i perima svih hrv. liberalaca. Kat. pokret i sva njegova načela, svi zahtjevi hrv. katolika obzirom na javni život, to je za hrv. liberalce do dana današnjega samo «raspirivanje konfesionalnih mržnja». I zato mi ovu izjavu dra. M. ne možemo uz najbolju volju i najveći duševni napor drugačije protumačiti, već kao njegov odgovor na težnje i tražbine hrv. katolika, da se u hrv. politici i čitavom javnom životu računa s njihovim najsvetijim uvjerenjem i najvišim načelima. Mnogi su faktično iščekivali od dra. M., da će on biti ne samo kat. zastupnik nego i vođa i prvak kat. zastupnika. Tako su ga i protivnici katolički predstavljali i radi toga bezobzirno napadali. On je na sve te i hvale i nade i napadaje uporno šutio, dok nije došao u sabor. Onda je svima odgovorio: kratko doduše, ali dosta jasno i razumljivo za svakoga, tko imade išta razumijevanja za ovakve «delikatne» izjave, o kojima je opasno mnogo govoriti, ali koje svojom kratkoćom znadu više kazati nego čitavi govori običnih brbljavaca.

Mi dakle ne možemo ovu izjavu dra. M. nikako drugačije protumačiti nego kao plod njegova proučavanja kat. pokreta u Hrvatskoj, kao konačni sud i obračun dra. M. s hrv. katolicima. Ovaj zahvalni otklon «raspirivanja konfesionalne mržnje» sa strane g. dra. M. za nas znači samo to, da je dr. M. postao protivnik kat. pokreta, ali ne iskren i otvoren, već pritajen ili «diplomatičan», koji hrv. katolike k tome drži za dosta ograničene, da se mogu polagano i oprezno pomoću nekoliko fuzija očistiti od svake «klerikalne natruhe» i načiniti od njih posve obične pravaške liberalce.

Je li tako, gosp. doktore? Mi bar ne možemo u tim riječima logično naći drugoga pametnog smisla i značenja, a od jednog dra. M. ne možemo nikako iščekivati, da je on to napisao baš ništa ne misleći i ništa ne želeći tim riječima reći. Ne možemo si

toga o g. doktoru pomišljati ni kad se radi o kojem njegovu uvodniku, a kamo li o prvom sabors. govoru i to — polagano i oprezno napisanom. No kolikogod mi bili uvjereni, da se ova izjava dra. M. — pogotovo, ako se uzme pred oči cijeli njegov govor i čitavo ponašanje, otkako je koncem 1907. otišao od «Hrvatstva» — nikako drugačije ne može razumjeti ni tumačiti po zakonima logike, ipak poštujemo ono načelo svake dobre hermeneutike, da je svatko najbolji tumač svojih riječi. G. doktor neka nas dakle poduči, ako misli, da smo štogod pogriješili u tumačenju njegovih izjava.

*

Još je bio u tome saborskom zasjedanju jedan momenat karakterističan za prve zastupnike izabrane na idealnom kat. programu. To je govor dra. V. Homotarića «o uređenju beriva i osobnih odnošaja pučkih škola». Jedno školsko pitanje u saboru! Jedno od onih mješovitih pitanja, o kojima onako korektno i odlučno govori program stranke prava. I to je pitanje za svakog katolika bezuvjetno najvažnije od svih, koja samo mogu kada doći pred sabor. Školsko pitanje je pitanje opstanka kat. Crkve i vjere u nekome narodu. Otme li se naime gdjegod mladež utjecaju Crkve, tamo je katoličtvu podrezan korijen i ono će još koje vrijeme vegetovati i životariti, dok ne usahne poput drveta, odrezanoga od njegova korijena. I zato će pravi katolik sve drugo ovome žrtvovati, ali ovo ničemu; zato će — kad bi recimo moglo doći do ovakve alternative — prije sam glasovati za civilni brak, nego li išto propustiti, čime bi mogao spriječiti povredu prava i interesa sv. Crkve u školskome pitanju. Škola i novinstvo, to su danas dva najjača naravna stupa, na kojima počiva kat. vjera u ma kojem kulturnom narodu. Pitajte kakav upliv imadu katolici u kojem narodu u školski odgoj i kako im je razvijeno novinstvo, pa ćete dobiti najtočniji izvještaj o stanju kat. Crkve u tome narodu. Najbolje to danas znadu dušmani Crkve i zato ništa ne propuštaju, čime bi ma koliko mogli oštetiti upliv Crkve na odgoj školske mladeži.

Kako su se dakle u tome pitanju iskazali prvi «naši», katolički zastupnici?

Na to pitanje na žalost ili na radost ne možemo dati točan odgovor. O njemu je u saboru tek započeta generalna debata i raspravljalo se svega na šest sjednica, a od zastupnika «stranke

prava» govorio je jedan jedini, dr. V. Homotarić. Odmah nakon njegova govora ustao je ban i predao sab. predsjedniku kraljevski reskript kojim se sabor odgada na neizvjesno vrijeme. Imamo dakle jedan jedini dokumenat, na kojemu možemo prosuditi držanje naše stranke u tome prevažnom pitanju. Pa kako se pokazao katolicizam «stranke prava» ovdje?

Prema stenografskom zapisniku citujemo ovdje iz toga govora najkatoličkije ili zapravo jedino kat. mjesto u tome govoru: «A što da reknemo o nadzoru nad školama? Ne bi baš trebalo, da toliko iztičem, jer se samo sobom razumije, da moram da i to ipak reknem. Hoću da rečem ovo: *što više nadzor nad školom školska osnova uzimlje crkvi, to se jače crkva tomu protivi, to jače prosvjeduje protiv toga, a tako činim naravski i ja ovdje kano službenik sv. crkve katoličke.* Ne ću na široko o tom da govorim. Bit će i druge sgode za to. Ali ne ću pogrješiti, ako ustvrdim, da i u ovoj točki nije naša osnova najbolje sreće... Ja svršavam. Pri svršetku, kao što sam i na početku rekao, kažem, primam ovu osnovu... Ali si pridržajem posve slobodne ruke, da onda u specijalnoj debati iznesem takove predloge, koji će ići za tim, da se sav teret ne baci na našega seljaka». («Hrv. Pravo» 1911. 159.)

Što da reknemo o toj izjavi? Kako već rekosmo, ne možemo na temelju same te izjave konačnog suda izreći, jer govornik obećaje opširnije o tome predmetu progovoriti drugom zgodom. Ipak posebnih kakovih prijedloga glede oštećenog crkvenog nadzora nad školom ne obećaje izričito nigdje. Ako je pak i mislio to kasnije iznijeti, mislimo da bi bilo preoptimistično nadati se od specijalne debate nečem osobitom, nečem, što smo očekivali od govornika u generalnoj raspravi. Specijalna debata nije zgodna za velike programne govore, nego više za kratke, precizne izjave i ispravke bez velikih obrazloženja. U specijalnoj bismo dakle debati još manje stvarnoga čuli, nego u generalnoj. A kako je ovo malo, kako slabo, što je rečeno u generalnoj raspravi! Ta je izjava tako mlaka, tako bljeda, bez krvi i života, da zvuči više kao neko ispričavanje, što i stoga katoličkoga razloga govornik mora «naravski kano službenik sv. crkve katoličke» da skupa s njome prosvjeduje protiv te očite povrede prava kat. Crkve. — Pa kako je ta izjava kratka, kako općenita, kako bezbojna i spram drugih izjava i kritika u tome istom govoru! Koliko samo govori o plaćama kateheta, a ipak je pravo nadzora

Crkve stvar daleko važnija, stvar principijelna, koja odlučuje o karakteru naših škola za nedoglednu budućnost i koja zadire u najsvetija, najvažnija i najodlučnija prava kat. Crkve, a ujedno odlučuje o odgoju i karakteru budućnosti čitavoga naroda.

Pa i sa samog stranačkog gledišta kako je to važna stvar za stranku, koja ima u svome programu «načela kršćansko-socijalna», koja stoji «nepokolebivo na katoličkom stanovištu», i koja onako odlučno traži «dogovor i sklad» izmed države i Crkve u rješavanju mješovitih pitanja. Tu se radilo o jednom pitanju, prama kojemu je cijela stranka nedvoumno jasno označila svoje stajalište i svim svojim pristašama, a napose zastupnicima odredila držanje. U ovoj stvari trebalo je — ako je ta stranka zbilja štogod držala do svoga programa — ne da jedan zastupnik stranke ovako platonski «prosvjeduje», nego čitava stranka da povede najžešću borbu, dok se stvar ne riješi, kako to traži stranački program i propisi kat. Crkve. Što je pak još ljepše, g. dr. Homotarić prosvjeduje protiv dokidanja nadzora Crkve na školu samo u ime svoje kao «kao službenik sv. crkve katoličke». Dakle podnipošto i u ime stranke, ma da program stranke traži isto što i sv. Crkva i ma da isti program traži dogovor i sklad s Crkvom, a o kakvom dogovoru s crkvenom oblasti radi ove zak. osnove nije bilo u javnosti ni spomena...

I tako bismo se mi mogli upustiti i u dublje i svestranije razmatranje ovoga govora, pa bismo nalazili sve manje razloga, da budemo s njime zadovoljni, a kamo li radi njega ushićeni. Pomislimo još i to, da je to bio govor «najfurtimaškijega» zastupnika u cijeloj toj stranci! Kakvo li bi stajalište zauzeli istom drugi, nefurtimaški zastupnici, kakvo li cio klub, da se je debata do konca nastavila?!...

Slijedit će.

Svaštice

Zapišite dobro za uho! Ima u Hrvatskoj ljudi dobre volje, koji još ne poznadu liberalske prepredenosti, pa se daju zablještiti lijepim frazama i još misle, da pregone oni, koji se grčevito dižu na liberalnu aždaju. Ima ih, koji znadu, da je liberalizam očita borba proti vjeri naših otaca i proti svakoj vjeri; al ne znadu, da je liberalizam daždevnjak, koji znade svaki čas mijenjati boju. Najviše ih ima, pa i među svećenicima, koji se drže dobrim katolicima, a hoće, da ih i drugi drže zbog toga, jer vrše svoje dužnosti u crkvi i u svojoj sobi, dok se vani u javnom životu, prilagođuju kolu, u kojem plešu. Ovi su kamen smutnje i najveća zapreka diobi duhova. Želimo, da naši «prijatelji» upoznadu sami sebe, a naši prijatelji, da mogu raspoznati ovce od vukova u ovčijem odijelu. Želimo, da znadu, tko je liberalac i po čem ga je poznati. Neka govori čovjek, koji dobro pozna liberalce sviju dlaka. Sarda y Salvany dijeli liberalce na tri vrsti: 1. divlji liberalci, 2. pitomi liberalci, 3. natrunjeni liberalstvom. Evo obilježja: Divlji liberalac nit niječe nit skriva svoje zlobe. Neprijatelj je pape i svećenstva i svih članova crkvenih. Svaka će sveta star razjariti njegov neukroćeni bijes. Među listovima traži one, koji najviše zasljepljuju. Glasuje među najbezbožnijima. Iz sustava vuče najzadnje posljetke. Živi bez brige za ikakvu vjeru; a teško snosi vjeru u svoje žene i sina. Običava pripadati potajnim sektama, a redovito umire bez crkvene utjehe.

Pitomi liberalac znade biti zločest kao i divlji, nu pazi, da se ne pokaže takovim. Sve mu je: lijepi oblici i društveni običaji. Za drugo ga ne boli glava. Zapaliti samostan ne čini mu se dobrim; nu dostati se zemljišta zapaljenog samostana za nj je posve pravedno. Ako kakav časopisić bordelski prodaje svoje kule u stihu ili prozi primjerak po par filira, to je prestupak, jadikuje, što ga ne zabrani vlada. Nu ako se to isto kaže malo finije u lijepoj knjizi ili u drami sa zvučnim stihovima, pogotovo, ako je pisac akademičar ili što slično, već mu to nije nepristojno... Škola je bez katekizma poruga za katolički kraj, koji je plaća. Nu katoličko sveučilište, t. j. posve podložno katekizmu, mora se baciti u doba inkvizicije.

Pitomome se liberalcu ne gadi papa, samo mu se baš ne mile neke težnje rimske kurije ni neki ekstremi ultramontanizma, koji se

ne slažu s današnjim idejama. Ljubi svećenike, osobito prosvijetljene, t. j. one, koji moderno misle ko i on; dok izbjegava i sažaljuje fanatike i reakcionarce. Ide u crkvu, katkad i na sakramente. Nu njegovo je načelo, da se u crkvi mora živjeti na kršćansku, a izvan crkve treba živjeti s vijekom, u kojem si rođen i prkosno ne ploviti protiv struje. Tako eto pitomi liberalac plovi među dvije vode, te običava umrijeti sa svećenikom o boku, al i s knjižnicom punom zabranjenih knjiga.

Katolik, jednostavno natrunjen liberalizmom, dobričak je i iskreno svrši vjerske dužnosti, a ipak naginje na liberalizam u govoru, u pismu, u radu... Raspravlja vam i govori kao pravi liberalac... Oružje mu je ljubav: takav je čovjek sama ljubav. Kako osuduje prevršivanje ultramontanske štampe! Nazvati zločestim čovjeka, koji širi zločeste ideje, čini se tome čudnom teologu grijeh proti Duhu sv. Za nj opstoje samo zalutali. Ne treba se opirati ni boriti, treba samo privlačiti. «Ugušiti zlo obiljem dobra» omiljela mu je krilatica. — Iz evandelja navađa samo medene riječi. Strašne navale na farizejstvo, rekao bi, da drži osebujnostima i neumjerenostima božanskog Spasitelja. A ipak ih sam znade upotrebljavati proti razdražljivim ultramontancima. Proti njima je rezak i tvrd dobričina natrunjeni, proti njima je gorka njegova revnost i žestoka njegova polemika i agresivna njegova ljubav... Čuva sve blago snošljivosti i liberalne ljubavi za zaklete neprijatelje svoje vjere. Za njene junačke branitelje nema van sarkazam i okrutnu nesnošljivost... Riječ mu borba uzrujava živce; al ih primiruje mirna rasprava. Zalazi u liberalne krugove, gdje se besjedi i vijeća; a ne u ultramontanske udruge, gdje se dogmatizuje i prigovara.....

Divlji liberalac riče svoj liberalizam, pitomi ga besjedi; a natrunjeni ga siromašak uzdiše i jeca.

Prvome često paralizuje liberalizam vlastiti bijes. Drugi je sotonski tip per excellentiam, koji u naše doba uzrokuje pravu liberalnu poharu. (El liberalismo es pecado, Barcelona 1887. pogl. XVIII. str. 66-69.)

Rekao bi čovjek, da je Sarda bio u Hrvatskoj i proučio u dušu naše liberalce raznih dlaka. Naši će «prijatelji» i hiperkritičari naći ovdje pravu svoju fotografiju. Neka je dobro pogledaju. Neka znadu, da nas i srodnih nam duša ne će ni odsele voditi u radu liberalska ljubav, već neprolazna katolička načela. A oni, neka se slobodno pretvaraju u med, da zaslade divljim liberalcima zaoblicu.

Štovanje svetaca. O tome piše protestant Hilty: «... Odbacili smo štovanje svetaca od straha pred «premnogo» katoličkom crkvom u doba reformacije i lišili smo se time već velikog poticaja k dobru. Ta ljudi uče baš lakše i rade iz primjera, nego li iz propovijedi... Skoro će doći doba, u kojem će katolički istiniti sveci biti kod nas bolje poznati, nego li je to dosada bilo» (Kod Foerstera, Sexualethik, 2 Aufl. 145.)

Biskup Keppler prikazuje katoličke svece: «Nije ništa drugo, nego uprav krivo shvaćanje, kada ljudi svijeta ne mogu da pojme svece bez atributa morositeta, tugaljivosti, svjetske boli: dok je prije bitna oznaka njihova veselje» (Mehr Freude, 102).

Ponovno krštenje. Isus kao Bog je odredio, da se krsti vodom i uz formulu: «Ja te krstim u ime Oca i Sina i Duha Svetoga». Protestanski pastor Mauritz od 1900 u Bremenu je krstio s formulom: «Ich taufe dich im Aufblick zu Gott, den wir mit Jesu Vater nennen». Radi toga naredio je bremenski protestanski senat, da se iznova krsti 600 djece. Dakle i oni time priznaju, da nije intolerancija s naše strane, ako mi katolici ponovno krstimo protestante, kada nijesu kršteni pravom formulom.

Kakva sredstva upotrebljavaju! U Belgiji žele mnogi da se uvuče flaminski jezik i istisne francuski. U tu svrhu služe se čak i prodajom u restauracijama na željezničkim postajama. Na pr. u cijeniku «un verre de bordeaux» dobiješ za 30 centesima, a «en glas bordeaux» (flam.) za 25; dakle za 5 c. jeftinije. Tako je i kod jela. Što radimo mi za propagandu svojih katoličkih načela? Nije li nam ovo ili ono sredstvo tobože nisko ili neozbiljno?

Alkohol kod vojnika. P. C. piše u «Natura ed Arte» (15. Aug.) da je proučio 108 procesa vojničkih u Rimu i pronašao u 63% slučaja nereda uzrokom alkohol; od 152 slučaja ludila alkohol je bio jedini uzrok u 14 slučajeva, u 42 glavni uzrok, u 26 suuzrok. Predlaže, neka se ustanove «vojničke kuće», gdje bi vojnici našli sve pogodnosti, te ne bi tražili u alkoholu zloupotrebu slobodnog vremena. Ne valja zaboraviti, da čovječju volju najvećma jača vjera.

Židovi u Ugarskoj. Veli se, da u Juda-Pešti (to je bolje ime za Peštu) susretneš svakog drugog čovjeka — židova. To je pretjerano. Ali ipak od 900.000 stanovnika je u Budimpešti 300.000 židova i ako u svoj Ugarskoj prema popisu 1900. nema nego 851.380 židova na 19.254.500 stanovnika. Zakon od godine 1887. dao im jednaku slobodu kao i drugim vjeroispovijestima. Židovi su lukavi. Sve sile su usredotočili u Budimpešti. God. 1880. nije ih ondje bilo, nego 40.000, a sada ih je onako veliki broj. Gotovo isključivo imadu u rukama svu trgovinu i glavne banke te visoke položaje; pomažu redovito svoje kod zauzimanja boljih mjesta u službi. Ondje bi trebao Lueger, da ne da gospodarske prevlasti tim neprijateljima kršćanstva. On bi u Pešti to postigao kao i u Beču putem gospodarske organizacije i političke emancipacije. Jao katolicima, gdje gospodarstveno nijesu neovisni!

Liberalna sloboda. Liberalcima se rastapaju usta od slobode. Nu kakva je to sloboda pokazaše već za francuskoga prevrata, a pokazuju dnevice na sve strane pa i po Hrvatskoj. Po osnovnoj zasadi liberalizma ima vladati sloboda misli, sloboda govora, štampe i t. d. I zbilja. Naši slobodni mislioci i drugi odmetnici izbacuju na

sve naše svetinje blato pokvarenih duša. A kad je uvjereni katolik učitelj Marić ustao na obranu katoličke istine, zagrebačka ga liberalna vlada nagradila — premještenjem. Neki se uzvrpoljili, pa i umirili. Kad se radi o sitnicama, buči sva javnost, a tu gdje se radi o načelu, probijeliše neki pa umukoše. Liberalci pokazuju svoju bezočnost, a katolici....?

Kultura bez vjere. Moderni svijet, koji bi htio da stvori nekakvu kulturu bez vjere i bez Boga i ne pomišlja, kako bi to bilo upravo nemoguće. Ta mogu li se stvarati kulturna djela bez rada? Može li se rad obavljati bez pregaranja i požrtvovnosti? Može li pregaranje i požrtvovnost da nikne iz sebičnosti? Nije li sebičnost posljedica manjkavog, bezvjerskog odgoja? Gdje dakle nema vjerskog odgoja, gdje nema vjerskog uvjerenja i osjećaja, koji brani čovječjemu, «ja», da svagdje i uvijek samo sebe traži i ističe, tu će biti uzaludan svako nastojanje modernih, da stvore kakvu kulturu, jer ona ne može niknuti iz sebičnosti.

Socijalno djelovanje Crkve. Oni, koji bi htjeli Crkvu isključiti iz javnog života, poriču joj svaku sposobnost u rješavanju zamršenog socijalnog pitanja. Socijalno pitanje — vele — može se riješiti samo na slobodoumnim načelima, Crkva ga sa svojim moralizovanjem čini još zamršenijim. No pitam: zar može riješiti socijalno pitanje onaj, koji stoji na principu: tko jači, taj kvači? Mogu li socijalno pitanje riješiti oni, koji ne će da poznaju one: Ljubi bližnjega svoga kao sama sebe? Ne, oni ne samo da ga ne mogu riješiti, nego svojim naučanjem dovode čovječanstvo do neminovne katastrofe, do rata sviju protiv svih. Najbolji je ključ za riješenje socijalnog pitanja — Očenaš.

Ne budimo bizantinci. Crkva je od iskona naučavala, a u saboru tridentskom i svečano definovala, da jedan muž može imati samo jednu ženu (Trid. sess. 24. can. 2) ter da se sklopljena i izvršena katolička ženidba ne može razdriješiti van smrću (can. 7.)

Povijest svjedoči, da Crkva nije pazila na osobe, van čvrsto stajala uz načela i radije žrtvovala i pojedine pokrajine, no da popusti i za dlaku. Dosta je spomenuti razvratnoga kralja Henrika VIII., koji je na svake ruke tražio, da mu Crkva razdriješi I. ženidbu i dopusti ponovnu. Crkva ne htijaše i ne mogaše popustiti, a Henrik ocijepi Englesku od Crkve.

U Hrvatskoj i državni zakon izrično ističe, da ne mogu ponovne ženidbe sklopiti oni katolici, koji su je sklopili i izvršili, pa makar se oboje poslije odmetnulo od Crkve. (§ 57. gr, žen. zak.)

U Hrvatskoj ipak razni velemožni, presvijetli, preuzvišeni za žene uzimlju priležnice, odmetnuvši se od Crkve dadu se «vjenčati» po obredu nekatoličke sekte. A hrvatsko javno mnijenje take proste priležnice nazivlje presvijetlima, preuzvišenima i t. d. A neki službenici Gospodnjeg oltara zaboravljaju na crkvenu nauku i na svoje dužnosti, pa se povode za javnim mnijenjem i klanjaju se tim

kršiteljima Božjeg, crkvenog i državnog zakona. Dokle ćemo tako? Osuđujemo stare bizantince, koji su se podlo udvarali carevima i vlastodršcima i veličali njihove opačine. Ne budimo i sami bizantinci!

Religija i politika. — Slobodoumni i bezvjerski svijet protivnik svake religije, a osobito katoličke, svim silama nastoji, kako bi je istisnuo iz javnog života. Religija — veli — ne smije se miješati u javne poslove, ne spada u javni život; religija je stvar sasma privatna. Napose pak veoma se protive, da se religija uvlači u politiku, veleć: Gdje se religija i politika spajaju, tu politika postane robinjom religije i ne služi interesima države, naroda, nego crkvenim. Međutim evo što takvima govori slavni državnik G. Washington: «Religija i moral dva su stupa na kojima počiva svako ćudoređe i svaki duševni razvitak. Oni promiču svako političko blagostanje pojedine zemlje. Koji hoće da uzdrma ova dva moćna stupa ljudske sreće, na kojima počivaju sve dužnosti čovjeka i građanina, uzalud će si prisvajati domovinsku ljubav».

Protestanti i papinstvo. Naši naprednjaci i slobodni mislioci, slijedeći svoje drugove širom svijeta, često se znadu očešati o papinstvo. O njem izmišljaju najgore i najružnije klevete, ono im je protivnik pravoga napretka i kulture, ono im je predstavnik mračnjaštva i neznanja. Da pak vide, što o tom papinstvu sude ne katolici nego krvni njegovi neprijatelji — protestanti, evo im nekoliko izjava. Povjesničar J. Müller veli: Sva današnja prosvjeta, koja nije korisna samo nama, nego je radi poduzetnog duha Evropljana od neizmjernih posljedica za čitavi svijet, potječe od papinstva. Bez pape bili bi mi ono postali, što su sada Turci». Protestant Rühs kaže: «Novi svijet mora svu svoju obrazovanost zahvaliti papinstvu, koje je već onda opstojalo, kad je rimsko carstvo bilo plijen barbara». Pjesnik Herder lijepo opaža: «Da nije Evropa za uvijek uništena od Huna, Saracena, Tatara, Mongola i Turaka, ponajvećma je djelo papino». Evo do ovakovih zaključaka o papinstvu dolaze na temelju povjesničkih činjenica najveći neprijatelji njegovi.

Budimo na oprezu! Žalosno je, da u 20. vijeku imade u Hrvatskoj sva sila analfabeta. S toga se mora pohvaliti dobra volja i rad onih, koji hoće da istrijebe analfabetizam. Lijepo je to osobito od inteligentne mladosti. Znamo, da i naši katolički akademičari i drugi đaci osnivaju o praznicima tečajeve za analfabete. Nu ne škodi pri tome oprez. Volimo, da narod ne zna čitati i da bude poštena i čista srca, nego da ga otruje zločesta knjiga. Stoga dok hvalimo pothvat društva hrv. sveuč. gradana za pouku analfabeta, ne možemo nikako preporučiti «Abecedarke», što ju je izdalo to društvo, a sastavio Antun Peulić. Ni sadržina sva nije baš na mjestu, a po gotovo naputak na zadnjoj strani omota. Tu se preporučuje «Matica Hrvatska», pa «Društvo hrv. književnika», a i «Savremenik». Tko zna, što je sve izdala «Matica», a pogotovo «Društvo hrv. književnika»,

a navlastito kakva otrova ima u «Savremeniku», razumjet će, da se «Abecedarka» s ovakvim omotom ne smije dati u šake neuku čovjeku, ko ni nož nestašnom djetetu. Stoga, prijatelji narodni, oprez!

Može li potpuni liberalac biti pravim rodoljubom? Neka govore sami liberalci! «Ne smiju se priznavati druge sile, osim onih, koje se nalaze u materiji, a sve ćudoređe i poštenje je u tom, da natrpaš i umnožiš bogatstvo bilo kako i da zadovoljiš pohotama». Pravo stoji u tvarnom činu, a sve su dužnosti ljudske prazno ime i svi ljudski čini imaju pravnu snagu». Te je strašne tvrdnje osudio Pio IX. u nag. «Maxima quidem», ter u silabu. Liberalac ne poznaje druge sile, do materijalne. Ćudoređe mu je i poštenje gadna sebičnost i robovanje niskim strastima, dužnost mu je prazna riječ, pravo je gruba sila. U čem se dakle razlikuje od živine? Može li ljubiti ikoga osim sebe? A ljubi li i sebe pravo i potpuno? Za svakoga se liberalca može reći ono, što je Ante Starčević napisao za slavosrbe: «Slavosrb (reci: liberalac) kada god izusti reči «narod» ili «domovinu», ili slobodu ili budi koju dobru reč, ili je već narodu naškodio, ili upravo gleda naškoditi»... (Pisma Magj XX.)

«Apostolat» sv. Ćirila i Metodija pod zaštitom bl. Djevice Marije» izdao je lijepu pučku knjižicu: «Sv. Ćiril i Metodije, apostoli sv. vjere i crkvenoga jedinstva». Zagreb 1911. To je jedini noviji životopis pisan u hrvatskom jeziku, u kome se sv. Ćiril i Metodije opisuju kao sveci katoličke crkve. Knjižicu preporučuje znanstvena njena vrijednost kao i pučki način pisanja. Preporučuje ju i niska cijena 20 fil. (članovi «Apostolata» samo 10 fil.) Knjižica je zgodna i za školsku mladež, jer su sv. braća — osobito sv. Ćiril — lijep izgled mladeži. — Naručuje se na adresu: «Apostolat sv. Ćirila i Metodija». Zagreb, Kaptol 29.

Reformacija i katolici. Povijest reformacije t. j. početka protestantizma govori protiv protestanata, jer otkriva njihovu golotinju (posebno Lutera). Protestanti vele, da katolički povjesničari i ne mogu biti prema njima objektivni. Čudnovato! Ta mi katolici možemo biti kud i kamo objektivniji tu, jer se ne radi o našoj egzistenciji, kao što je to upravo kod protestanata.

Papa i španjolsko tiranstvo u Americi. Aleksandar VI. u svojoj buli od 4. Svibnja 1494. «dariva» Ameriku Španjolcima. Iz ovoga izvode neki neprijatelji papinstva, da je ono sudjelovalo kod španjolskog tiranstva u Americi. Tu treba dvije stvari imati pred očima: 1. U spomenutoj buli riječ «donamus» (darivamo) u ono doba znači «Španjolci imaju pravo prioriteta». Time je papa htio spriječiti eventualne ratove izmed konkurenata. I dandanas slično vrijedi podijeljenje «patenta» (Hergenröther, Katholische Kirche und christlicher Staat 339) — 2. Nekoć kao i sada selili su se Evropejci u Ameriku, da se obogate. Naravno, da su se nekoć onamo selili svakojaki ljudi i da su morali znatno većih i po život pogibeljnih po-

teškoća naći na putu, dok bi došli do žudenog kraja. Dakako da takovi ljudi nijesu baš birali sredstva, u želji da što prije dodu do bogatstva i povrate se natrag u domovinu. Uz to su se crkveni redovi borili protiv tih zloporaba, kao što i protiv trgovanja robljem.

Znanost nada sve! Moderni moniste, a za njima i naši naprednjaci, uzvisuju nada sve ljudsko znanje. Kako je nekoć francuska revolucija uzdigla na oltar raspuštenu ženu kao simbol urednosti i klanjala joj se kao kakovu božanstvu, tako i moniste dandanas dižu na Božje prijestolje novu božicu znanost. «Znanost sve znade; ona je svugdje prisutna; ona je svemožna i predobra; ima sva božanska svojstva! To je naš novi Bog!» Tako pišu i nedavno su to proglasili na svome monističnom kongresu u Hamburgu. Upitajmo te ljude: «Da li uistinu znanost sve znade? Daje li bistar odgovor na zamršena i životna pitanja?» Oni će nam poput brbljave djece brzo odvratiti jesno. Drukčije je tvrdio Newton pri svrsi svog života, kada je pisao: «Ne znam, što će svijet misliti o mojim radnjama; sam sebe sebi predočujem kao dijete, koje se igralo na obali mora; katkada sam našao valjda koji kamenčić ili ljušturu kao svoje igračke a međutim je preda mnom stao neograničeni ocean istine». I Günther pred par godina zaključuje svoju povijest anorganskog prirodoslovlja (Geschichte der anorganischen Naturwissenschaft im 19 Jahrh.) riječima umirućeg Laplacea: «Što znamo, malo je; što ne znamo, neizmjerno je!» — Eto kako se brzo raspline to umišljeno božanstvo.

Zar vječnost materije i energije govori protiv Boga? Poznat je zakon, da nitko ne može uništiti materiju niti energiju, niti se išta u svijetu izgubi. Zar time materija i energija nemaju ni početka? Nipošto. Jedino ono nema početka, što je od sebe, a što je od sebe, to je neograničeno ili neizmjerno (jer ništa sebe nije moglo ograničiti; inače bi prije djelovalo nego li opstojalo); nu materija nije neograničena, (svakom kvantitetu možete nadodati, između zvijezda možete još nadodati bezbroj zvijezda i gušćih tjelesa), niti je takova njezina energija (teži za mirom, t. j. izjednačenjem sila). Ovaj pak zakon, po kome u svijetu ništa ne propada smatra se najvećim otkrićem 19. vijeka. Tko ga je otkrio? Robert Mayer. I uprav on je bio najžešći protivnik materijalizma, koji niječe osobnog Boga. Mayer je držao referat na međunarodnom prirodoslovnom sastanku u Innsbrucku, te je završio ovako: «Iz puna, svega srca kličem: Prava filosofija ne smije niti može išta drugo biti nego propedeutika (priprava) za kršćansku vjeru». I opet drugom prigodom je rekao: «Ako površne glave, koje se rado ističu kao junaci dana, ne će da priznadu ništa šire i više, nego materijalni, vidljivi svijet, to se takovu preuzetnost pojedinaca ne može ubrojiti na teret prave znanosti».

□□□
□□

Književnost

Excelsior. Nekoliko misli katoličkoga laika, posvećenih hrvatskoj katoličkoj inteligenciji. S predgovorom presvijetloga biskupa Dra Antuna Mahnića. Nakladom Hrv. kat. akad. društva „Domagoja". Ljubljana 1911. Kat. tiskara.

Što je starac Šimun rekao za Spasitelja, da će biti „znamenije prêročno", to se ispunilo doslovce na Njemu, dok je hodio po zemlji, a ispunja se i na Njegovoj Zaručnici i mističkome tijelu, ispunja se i na Njegovoj nauci. Protivili su se Spasitelju Židovi, udarali su na Crkvu i na njenu nauku stari pogani, pa razni krivovjerci i odmetnici; a najžešće udaraju novi pogani, othranjeni na grudima Isusove Crkve. Lažni liberalizam, zablještujuć svijet lijepim frazama, prikazuje Crkvu i nauku Isusovu protivnicom napretka, slobode i čovječjega dostojanstva, Obmanjujuć slabiće, odvraća im oči od apsolutne Istine i Dobrote, priteže ih k zemlji i utapa u kalu živinskih strasti. Kao začetnik liberalizma što je obećavao prvim ljudima, da će biti poput bogova, tako obećava i liberalizam. Nu kako su prvi ljudi skupo platili svoju lakovjernost i neposluh Bogu, tako je plaćaju i danas ljudi. Okusivši trpko voće liberalizma, spoznaju svoju golotinju, svoju bijedu i kukavštinu.

I u hrvatskim je zemljama liberalizam uzeo razarati i rušiti. Rastrovao je javni i osebni život. Uništio je značajnost, potresao podlogu društvenosti, rasklimao sve sveze, a gadnu sebičnost posijao na sve strane. I dok naš svijet ističe i slavi zlatnu slobodu, malo po malo joj zatire zadnje otražje. Kao posvuda, i naši ljudi misle, da je sloboda samo za neke, dok većina mora ostati bespravnim krdom, što će služiti gospodskim hirima. Kao posvuda i u nas se juriša na Crkvu, protivnicu te raspojase slobode, te okrutne samovolje, koja uništava u pojedinca zadnji trag čovječnosti. Protivnici Crkve ne biraju oružja.

Vjerni sinovi Crkve ne smiju stajati prekriženih ruku. Ko u svako doba i na sve strane, moraju i u Hrvatskoj vjerna djeca braniti svoju majku. Drugi narodi imaju jake katoličke organizacije, imaju sjajne apologije i apologetike, imaju na izbor djela svake ruke. U Hrvatskoj svega toga nema. Katolička je organizacija istom u zametku, a najviše joj smetaju oni, koji bi je morali najviše podupirati. Organizuje se gotovo sama mladež. A njoj treba upute, treba rukovođa, treba streljiva u borbi s protivnicima. I evo svega preobilje u maloj knjižici, koja opseže osim X str. predgovora još 97 stra-

nica. Predgovor je napisao vođa katoličkog pokreta. U kratkim je crtama ocrtao dužnosti osobito katoličke inteligencije u današnje doba. Kao svi spisi i članci presvijetloga pisca odlikuje se i ovaj predgovor obiljem dubokih misli, a iz svake riječi odsijeva iskrena, topla ljubav prema katoličkoj mladosti i prema bijednome puku.

Samu je knjižicu „Excelsior" napisao slovenski prijatelj mladeži (prof Fr. Terseglav?) Mogli bismo mirne duše nazvati ovu „zlatnu knjižicu" katoličkom apologijom. Nema tu Bog zna kakvih citata, nema ukočene znanosti. Pisano je sve od srca k srcu. Kad je uzmeš čitati, nehotice se sjetiš divne Kempisove knjižice o nasljedovanju Kristovu. Nu dok je Kempisovo djelo namijenjeno više duhovništvu, *Excelsior* je pisan za katoličku inteligenciju. Mističko je to djelce u jednu priručnik katoličkome inteligentu za samonaobrazbu, a u drugu za obranu vjere i Crkve Isusove.

Dok liberalizam i moderno poganstvo opsjenjuje čovjeka odbijajuć ga od Boga i pretvara ga u plavu živinu, pisac prikazuje osnovku našemu radu — etičku samonaobrazbu na religijskoj podlozi. Lijepo prikazuje pisac, koliko smeta polovičnost i teoretsko kršćanstvo, koje se protivi kršćanskome duhu, jer taj traži čitava čovjeka. Krasno je prikazana znamenitost i praktično značenje sveze s Bogom, pa posljeci te sveze. Lijepo je istaknuta odlučnost, zauzimanje za istinu i pravednost, mudrost, savladavanje samoga sebe, poniznost, čistoća, ljubav prema narodu, molitva, sv. Euharistija i život s Crkvom. Ko sjajno sunce, što obasjava i grije sve, ističe se lik Spasitelja našega, koji nam je u svemu dao primjer.

Pisac je pokazao i dokazao, da samo kršćanstvo može uzgojiti cijeloga čovjeka, značajnika, rodoljuba, pravednika, prema kome su moderni nadljudi ništice. A da uopće drugoga nije ništa ni spomenuo, već bi time uklopno dokazao, da je kršćanstvo jedino princip prave potpune kulture — dakle Božje djelo. Bez „Excelsiora" ne bi smjelo biti katoličkog inteligentnog Hrvata. Naručuje se u „Domagoja".

Franjo Lasman, *Povijest Crkve Kristove.* Zagreb 1911. Zadaća je crkvene povjesti, da prikaže sustavno sve činjenice iz života crkve, pa zasijecale te u nutrnjost ili vanjski rad i upliv iste. Posebna je zadaća školskog teksta za crkvenu povijest ta, da se obazire na sve, kojima je namijenjena ili drugim riječima: 1. da na dugo ne podučava učenike o stvarima, koje su oni već učili opširno u svjetskoj povijesti, te 2. da bude suvremena ili da ističe ono, što je dandanas potrebno učenicima za um, srce i dušu Po tome kako se kod nas u Cislitaviji podučava crkvenu povijest u VIII. razredu gimnazije ili odnosno u VII. r. realke (dakle u zadnjem razredu srednjih škola) i pošto su učenici prošli s profesorom svjetske povijesti gradivo starog, srednjeg i dijelom novog vijeka, ne treba dugo da se upušta crkvena povijest u činjenice zajedničke crkvi i državi. Crkvena povijest treba da glavno ima pred očima drugu točku. To će postići, ako

pokaže, da je in via facti, naša kat. crkva kroz sve vijekove vjerna ostala svome Božanskom utemeljitelju u načelima vjere (što se uči u Dogmatici, u VI. r. gimnazije ili V. realke) i ćudoreda (što se uči u Moralci, u VII. r. gimnazije ili VI. r. realke) i kako tu crkvu Bog neprestano vodi posebnom brigom. Jednako valja da auktor crkvene povijesti istakne, kako su ljudi i vremena bolja i sretnija bila, kad su se ljudi držali i vladali se po nauci ove crkve; kako je tada crkva blagotvorno i usrećujući djelovala na socijalne prilike; kako je gojila znanost i umjetnost i podupirala svaki pravi napredak; drugim riječima: kako je kat. crkva svagda bila najbolja odgojiteljica i pomoćnica u ljudskoj zadruzi. Zato je nužno, da crkvena povijest i pokaže mladiću, koji su neprijatelji bili i jesu ove crkve i da odgojno ona kao magistra vitae christianae pomoću prošlosti odvrati mladića od sadašnjih neprijatelja njegove crkve i istodobno njegovih. Visoki je ideal obuke u crkvenoj povjesti: sentire cum Ecclesia.

Ovako sam po prilici saopćio bio nepreŽaljenom prijatelju pok. kateheti Jambrekoviću, kada je on bio u Spljetu prigodom katehetskog sastanka. On je naime sam kanio da napiše Povijest crkve Kristove, te smo se razgovarali, koje bi odjele iz crkvene povijesti prema gore navedenom cilju trebalo više istaći obzirom na današnje društvene i znanstvene stranputice. Takovi važni odjeli su: historički početak kršćanstva, nutarnja uredba crkve u prvom vijeku, život prvih kršćana u kući, crkvi i javnosti, napadaji na kršćanstvo, sloboda crkve u javnom životu, kako crkva odgaja rimsko-grčki i barbarski živalj, socijalne i državne prilike prvih 5—6 vijekova i upliv crkve, doba Karla Velikog i Grgura VII., borba crkve proti vlasnicima za svoju slobodu (borba s njemačkim carevima, Filipom Lijepim), *hereze* i raskoli prvih doba, reformacija, filosofija stara i humanistička napram kršćanstvu, isto u XVIII. i XIX. vijeku, Napoleon i crkva, djelovanje saborâ općih; pokrštenje Hrvata i drugih Slavena, razvoj crkvenog djelovanja kod tih naroda. — Uvjerenja sam, da treba nada sve dobro istaknuti nauku i život kat. crkve prvih dvaju — triju vijekova, po čemu će se učenici uvjeriti, kako mi katolici imademo istu nauku u dogmana i ćudoređu i istu rasporedbu crkve vazda jednako; da je nužno povješću dokazati jednakost svetih sakramenata kroz sve vijekove, kako nijedan papa nije pogriješio de facto kao vrhovni učitelj (ex cathedra) in rebus fidei ac morum (pri tome prikazati Galilejevo pitanje.)

Rado priznajem, da sam kod g. Lasmana u ovom pogledu našao lijepo obrađenih komada, te je bolje obradio nego li se to nalazi u dosadašnjim školskim tekstovima ili čak na novo obradio. N. pr. §. 16. (Život prvih kršćana), §. 17 (krivovjerja i raskoli najstarije dobe), §. 41 (Kolijevka Slavena, Stara vjera Slavenska), §. 56 (Grko-katolici u Hrvatskoj), §. 59 (Odnos crkve napram državi. Pape 10. i 11. vijeka.) §. 64. o Grguru VII. i Henriku u Canossi. §.

75. (Pape druge polovice 15. vijeka. 18 općeni sabor), §. 76. (Bogomilstvo), §. 78 (Inkvizicija.) §. 85 (Humanizam ili preporod klasične znanosti), §. 86 (Crkva u Hrvatskoj od interegnuma do 1526.), §. 87. (Stanje crkve u početku reformacije), §. 94. (Nauk Luterov), §. 101. (o Križevčaninu Marku), §. 102. (Hrvatske crkvene prilike u 16. i 17. vijeku), §. 103. (Sabor Trientski), §. 104. (Sveci kao reformatori), §. 105 (red Isusovaca), §. 108 (Galikanstvo itd); dobar je na vrhu knjige Kronološki pregled. Izvrstan je Završetak.

Uza sve ove prednosti trebalo bi da gosp. Lasman uvrsti u drugome izdanju neka pitanja, koja navedoh na početku i on ih ne donosi. Uz to neka mi se dozvoli i ove opazke: U § 10. dobro bi bilo da se iznese u kratko, što su poganski pisci iznosili i što je sadržaj njihovih knjiga; u § 11. ime епископос bolje treba razlikovati u prvim vjekovima; u §. 13. veli se, da je time nastala crkvena provincija, što su crkve glavnih gradova osnivale druge crkve. To ne stoji tako općenito; pred §. 14. trebalo bi umetnuti novi §. o prvom štovanju svetaca; u §. 15. o crkvenoj godini nužno je šire; u §. 53. gdje je govor o kiporborstvu, može se zgodno spomenuti, kako velike zasluge ima crkva za slikarstvo i kiparstvo i uopće umjetnost; u §. 55. izpustio je onaj lijepi uvod g. Belaja o uzrocima istočnog raskola. Poželjno je, da to ili slično iznese, jer bi se time lakše shvatilo pojavu istočnog raskola; u §. 65. neka se kaže, da su Križari osvojili Zadar bez znanja pape i da ih je ovaj osudio; u §. 72. nijesu prikazane loše posljedice papinskog sužanjstva u Avignonu, kao ni u §. 73 teško stanje zapadnog raskola u crkvi (1378-1417); u § 78. prigodom govora o inkviziciji pridodao bih da su heretici prečesto bili i istodobno pogibeljni glede države i građanskog poretka (politički protivni). Zato je nužno da se i bistrije odgovori pa prigovore (str. 114) glede španjolske inkvizicije; u § 83. nešto šire bi valjalo o skolastici; u §. 84. prekratko je o djelima crkvenih učitelja i Anzelma, i Tome Akvinskog, i Bonaventure i Bernarda. §. 85 o Humanizmu je prekratak; u §. 86 trebalo bi prikazati postanak svih naših nekadašnjih biskupija. O tome je pisao gosp. Jablanović lani u Hrvatskom Dnevniku u Sarajevu. U §. 94 nije spomenuto, da je Luter našao pripravljen terrain uslijed nemoralnosti; o Bartolomejevoj noći je prekratko u §. 98; Moderne zablude (§109) su površno prikazane; u §. 110 trebalo bi umetnuti uvod, u kome bi se iznijelo daljnje i bližnje uzroke francuske revolucije košto bi dobro bilo, ako bi se našlo u §. 112 navedene pregledno nepravde i škode te revolucije. U §. 114 trebalo je prikazati stanje katoličke crkve u Italiji, Španiji i Portugalskoj tako, da se lako shvati *današnje* stanje u onim zemljama, o kojima neprijatelji katolicizma neprestano trube da ostavljaju i bježe od katoličke crkve sinovi tih latin. zemalja. O' Connel i danas svojom pojavom kao i Winthorst upliva na katolike svih zemalja, te nikako ne zadovoljavaju one tri četiri crte o njemu u §. 115. Zašto ne bi auktor iznio život i djelovanje takovih ljudi? U §. 116 o progonstvima u Rusiji i sadanjem stanju crkve posve je manjkavo opisano, a još slabije Kulturkampf u § 197. U §. 52 g. Lasman, na dugo prikazuje glagolsku službu Božju. To je dobro. Samo bi trebalo da odmah na početku tog §. spomene, da to nije sigurno gdje je govor o spljetskim saborima proti ili za glagoljicu. Sve se naime to pripovijedanje o Grguru Ninskom, o crkvenim spljetskim saborima g. 924, 927 i 928 originalno nalazi u jednome rukopisu u biblioteci Barberini u Rimu, a o tome rukopisu i njegovoj originalnosti sumnja dobri kritičar i historičar naš trogiranin Lucich i njemu se pridružuje i Bulić Istina g. Lasman se u tome povodi za domaćim povjesničarima nu bolje je da radi uzgojne strane barem u II. izdanju i spomene nesigurnost vijesti o toj borbi glede glagolice. — Još nešto! U novije doba iznio je Šišić smiono poznatu tvrdnju, po kojoj bi Grgur VII. bio dao uhvatiti i odvesti hrvat. kralja Stjepana. To je u najboljem slučaju hipoteza, koja se temelji na nekoj nesigurnoj izreci tog pape gdje šalje Saracene u barbarske zemlje Tada su ipak hrvatske zemlje kršć. bile i ime barbar u ono doba nije se upotrebljavalo za kršćane. — Žao mi je, da nema govora u knjizi niti o Galilejevu pitanju niti o trajnom djelovanju organizirane framasonske lože.[1])

[1]) Dobro bi bilo, kada bi se neke stavke iz poganskih ili inih pisaca iznijele ili u opasci ili na svrsi knjige.

Želio bih, da se g. Lasman u II. izdanju ne bude držao sadašnje razdiobe gradiva, koje je on podijelio prema dosadašnjim školskim auktorima, što je udesuju svi najviše po Brückovoj Kirchengeschichte. Bolje bi bilo ako se uredi gradivo ovako:

Uvod. Isus. Stanje svijeta prije Isusa i za Njega. Evanđelja. Uredba crkve. Literatura I. vijeka o Isusu i crkvi. Sakramenti.

I. Povjesni događaji crkve do početka srednjeg vijeka.

II. Srednji vijek.

III. Novi vijek.

U I., II. i III. treba pregledno umetnuti §§. o kultu, sakramentima, papinstvu, crkvama kod pojedinih naroda itd., ali sve pregledno i pod jednim §. za jedno pitanje, n. pr. §. o primatu pape i djelovanju kroz vas srednji vijek, §. o crkvi i crkvenim prilikama u Hrvatskoj kroz vas novi vijek itd. Time bismo se u crkvenoj povijesti lako oslanjali na svjetsku povijest i — što je najvažnije — učenici imadu lak pogled i lakše je pamte. Ovako postupam u školi i uvjerio sam se, da vrlo koristi. Dapače se uvjerih, da je tada i mnogo lakše predočiti nadnaravne momente crkvene povjesti i sgodno uplesti gradivo V., VI. i VII. razreda i još zgodnije pobuditi učenike, neka se što jače oslone na crkvu svoju majku i s njom jedno te isto ćute. Zašto dakle ne bi i g. Lasman prekinuo u II. Izdanju sa svojim rasporedom, koji za se ima samo običaj i starinu?

Zaključujem: Ako knjiga g. Lasmana ima neke manjkavosti (a tih ima svagda kod svih čovječjih djela), to ipak ne uni-

štuje njezinu vrijednost; dapače je korak unaprijed na polju srednjoškolske vjerske obuke.

Knjigu se može preporučiti i za privatnu porabu. *dr. A. A.*

Sofizmi i Paralogizmi. Logična rasprava. Napisao: *Blaž Madjer* kr. pravi učitelj gimnazijski, 8°, 38 str. Cijena 70 fil.

Učeni je profesor kratko i iscrpljivo prikazao sve oblike sofističkog zaključivanja. Sofizme (svijesno zaključivanje protiv logičkih pravila) i paralogizme (nesvijesno ili bez znanja) dijeli na materijalne i formalne. Materijalni se sofizmi tiču ili 1. *teze* (mutatio, ignoratio elenchi, probatio plus et minus probans.) ili 2. *dokaznih razloga*, (fallacia falsi medii, incerti medii, petitionis quaesiti, petitio principii) ili 3. *forme dokazivanja.* U ovoj trećoj tački prikazao je sofizme na osnovi krivo složenih premisa, u koliko se protivi pravilima silogistike. Ova je točka osobito važna. Potanko i jasno razlaže i obilnim primjerima rasvjetljuje, kako se griješi protiv osam općenitih pravila za 4 figure kategoričkog silogizma. Iza primjera slijede veoma korisne pregledne sheme. *Formalnim sofizmima* pribraja one, koje Aristotel spominje. (Aequivocatio, ambiguitas, fallacia a sensu composito ad sensum divisum, a sensu collectivo ad distributivum, fallacia divisionis.)

Slijedi bogata literatura auktora nesumnjive kompetentnosti.

Prikaz je dakle potpun i iscrpljiv, sadržaj bogat. Primjeri su doista zgodni, u koliko je auktor htio *vidljivo* prikazati sofističnu prevarljivu metodu; al ta *„igrarija"* riječi nekako smiješno djeluje na čitatelja. Možda bi gdjegdje korisni i praktični primjeri — sofizmi naše dobe — bolje pristajali.

Mercier je u svojoj logici uz stare sofistične oblike prikazao i sofistične oblike današnjeg doba. Jako bi koristilo bilo da oružjem što nam ga pruža kardinal Mercier, razotkrivamo sofizme moderne pozitivne filosofije; ne kažem pozitivne nauke. Dr. Eterović utro je put u „H. Straži." Dao Bog da čim prije nastavi.

Rasprava prof. Madjera je preporuke vrijedna; osobito će dobro doći mladeži kao pripomoć u tom dosta teškom i zamršenom pitanju, košto je sofistika. *R.*

† **Victor Cathrein,** S. I.: Moralphilosophie. V. Auflage. 2. Bde. Freiburg i B. 1911. Herdersche Verlagshandlung. Br. M 20 K 24, geb. Mk 23 K 27·60. Značajan je pojav, da izlazi već u petom izdanju djelo znanstveno, koje opseže u dva debela svezka u vel. 8° preko 1400 stranica.

Da je to kakav kriminalni roman ili što drugo zanimljivo, pikantno, ni po čuda. Nu svakako je dobar znak, a pogotovo lijepo svjedočanstvo za djelo i za pisca, i još katolika, dapače isusovca, da može i mora svoje djelo izdavati iznovice, prem na njemačkom jeziku ima više sličnih (ako i ne tako opsežnih) djela.

Nekim je poznato to djelo otprije. Ipak ne će biti suvišno nacrtati obilatu sadržinu. Pisac je razdijelio čitavo djelo u dva dijela: Allgemeine Moralphilosophie (I. svezak) i Besondere M. (II. sv.) Prvi se dio raspada

na uvod i 8 knjiga. U uvodu razglaba učenjak pojam moralne filosofije, navada vrela, prikazuje metod, crta jezgrovito povjest moralne filosofije.

U I. pogl. I. knjige raspreda o naravi čovječjoj, promatrajuć čovjeka kao mikrokosmos, kao osobu i kao društveno biće. U 2. pogl. razglobivši pojmove radi o slobodi čovječje volje i pobija prigovore proti slobodi. U 3. pogl. prikazuje, u koliko se nešto može volji pripisati kao uzroku; raspreda o vlastitim činima volje i o vlasti volje nad ostalim moćima. U 4. pogl. raspravlja o strastima. U 5. pogl. radi o ubrojivosti ljudskih čina i o zaprekama te ubrojivosti (neznanje, požuda, strah, sila.)

U 1. pogl. II. knj. radi o najvišoj i zadnjoj čovječjoj svrsi; u 2. pogl. o podređenoj svrsi, o blaženstvu; u 3. o predmetu ljudskog blaženstva; u 4. pobija krive nazore o blaženstvu; u 5. radi o svrsi zemnoga života; u 6. o zakonu smrti.

III. knjiga radi o normi ćudorednog dobra. U 1. poglavlju razlaže pojam ćudoređa, prvotno značenje ćudorednog i ćudoređa, pa izvedena značenja. U 2. se poglavlju bavi moralnim pozitivizmom; u 3. razlaže i dokazuje, da je prava norma ćudoređa čovječja razumna narav. U 4. pogl. pobija krive i nedostatne nazore o normi ćudoređa: stoički, nacionalistički, hedonistički, eudajmonistički i dr.

U IV. knjizi raspravlja pisac o subjektivnoj ćudorednoj dobroti, i to u 1. pogl. o subjektivnoj dobroti vanjskih čina, ter o dobroj i zloj volji; a u 2. poglavlju općenito o krepostima i o opačinama, ter posebice o krepostima.

V. knjiga radi o prirodnom ćudorednom zakonu. U 1. pogl. razglaba pisac pojam i dokazuje opstanak prirodnoga ćudorednog zakona; u 2. razglaba dužnost, nabraja i pobija njene protivnike; u 3. raspreda o sankciji prirodnog zakona; u 4. o svojstvima; u 5. o pozitivnom zakonu.

U VI. knjizi razglobivši pojam savjesti nabraja pisac u 1. pogl. razne vrsti savjesti, a u 2. razlaže dužnost slijediti glas savjesti.

U VII. knj. raščinja pojam i vrsti grijeha i zasluge.

VIII. knj. radi o pravu. U 1. se pogl. razvija pojam i vrsti prava; u 2. svrha i svojstva prava; u 3. izvori prava. (Tu se nabrajaju i pobijaju razna mnijenja, a raspreda se i o prirodnom pravu.) U 4. se pogl. prikazuje napremica pravnog i ćudorednog reda; u 5. se pobijaju krive pravne teorije; u 6. posebice raspravlja o objektivnom pravu i o svenarodnom pravu; dok se u 7. razglaba opširno subjektivno pravo. Posebice se osvrće pisac na napremicu čovjeka i živine na pitanje o zaštiti životinja i o vivisekciji.

Drugi je dio — primijenjena mor. filosofija — razdijeljen na dva odjela. U I. je nauka o individualnim dužnostima i pravima, u 2. nauka o društvu.

U 1. knjizi I. odjela raspreda o napremici čovjeka prema Bogu. Tu raspravlja o prirodnoj religiji, pobijajuć krive nazore o biti i potrebi religije; ter o najznamenitijim činima bogočašća.

Druga knjiga radi o dužnostima čovjeka prema duši, prema životu i zdravlju, prema vanjskim dobrima.

U 3. se knj. razglabaju međusobne lične dužnosti ljubavi i istinitosti ter o pravnim dužnostima.

U 4. knj. raspravlja pisac o vlasništvu, o socijalizmu, o stjecanju vlasništva i t. d.; a u 5. knj. o ugovorima uopće i napose.

Prva knj. II. odjela radi o obitelji. Razloživši u 1. pogl. pojam i vrsti društva, raspravlja u 2. o naravi, potrebi, svojstvima ženidbe, o ženidb. zaprekama i dužnostima; u 3. o napremici roditelja i djece; u 4. o napremici gospodara i služinčadi.

Druga knjiga radi o državi. Razvijaju se u 1. pogl. dalnji i bližnji uzroci države, u 2. svrha, u 3. česti države, u 4. narav i opseg, u 5. o dijelovima državne vlasti, u 6. o stjecanju i gubitku državne vlasti, u 7. o državnim ustrojstvima.

Treća knjiga radi o svenarodnom pravu uopće, ter napose u mirno i u ratno doba; a završuje se s poglavljem o porodici národâ.

Na koncu je u II. svesku imensko i stvarno kazalo.

Sadržina je Cathreinova djela obilata, da ogromna. Zasijeca u razne grane. A ipak ju je pisac lijepo složio i zaoblio, pa nije ništa ni suvišno ni nategnuto. Razna su pitanja ne samo nabačena, već raščinjena i svestrano riješena. Učenjak je proučio sve sustave, pak je svagdje naveo razna mnijenja i pobio kriva, a dokazao istinu pravoga nazora. Ne znaš, što je bolje i zgodnije obrađeno, pa je teško posebice i isticati pojedine odsjeke. Svraćamo pozornost samo na pitanja koja se danas prekuhavaju: o moralnom skepticizmu i pozitivizmu, o krivim moralnim principima (čuvstveni moral, kategorijski imperativ, hedonizam, kulturni napredak itd.); dalje o dužnostima, o izvoru prava o religijskom indiferatizmu i religijskom čuvstvu; pa na čitavu knjigu o pravu vlasništva, te o državi (posebice odsjek o slobodi štampe i o liberalizmu) i dr.

Cathreinovo je djelo pisano i zanimljivo i jasno. Tu i tamo ne bi škodilo, da je pisac opširnije koju prozborio radi širih slojeva. Nu i ovako je to monumentalno djelo trajne vrijednosti. Može se mirne duše nazvati apologijom i staviti o bok najznamenitijim apologijama kršćanstva.

Pisac je dokazao, da morala nema bez Boga; a logično slijedi, ako jest Bog, da je jedina Katolička Crkva Njegovo djelo. U petom je izdanju pisac štošta promijenio, nešto i ispustio (pregled ćudoređa u raznih naroda), jer kani obraditi posebice; a nešto i dodao (povjest moralne filosofije i dr.)

Cathreinovo bi djelo morali proučavati naši političari i uzgojitelji i književnici, — osobito svi novinari. Svak će naći za se hrane i okrepe. Naše preporuke ne treba.

Popis knjiga, što ih je primilo uredništvo:

Kalendar Srca Isusova i Marijina za 1912. — Izdalo Uredništvo Glasnika Presv. Srca Isusova. Zagreb. Ko prijašnjih godina, i ovaj je put ovaj kalendar lijepo uređen. Ima obilje zdrave zabave i pouke, pa je vrijedan svake preporuke.

Ivan. Ev. Šarić: Pjesme. Sarajevo, 1911. Nakladom Kaptola Vrhbosanskog. Cijena eleg. vez. 4 K. — Krasnu zbirku preporučujemo, a naskoro ćemo donijeti opširniju ocjenu.

Dr. Fr. Grivec: Istočno crkveno pitanje. Izdao Apostolat Sv. Ćirila i Metodija. Zagreb 1911. Cijena 50 fil.

Dr. Jos. Kratochvil: Úvod do filosofie. Olomuc, 1912. R. Promberger, C. K 4.

Zbor duh. mladeži djakovačke: O. karmelskom škapularu Bl. Dj. M. Djakovo, 1911. C. 30 f.

Dr. A. Schneider: Die philosophischen Grundlagen der monistischen Weltanschanungen. München, Isaria Verlag Mk. 1.

Fra Andrija Matutinović: Rukovet cvijeća. — Rijeka 1911. „Miriam".

Mario Nob. Sociol: Dal progressismo al clericalismo. Roma 1911. Scuola tipografica Salesiana.

C. Tito Botagio, C. d. G.: Appunti sereni. Padova, 1911.

Osim toga ove časopise:

Bogoslovska smotra, Zagreb 1911, g. II. br. 4. — Cas. Ljubljana 1911. L. V. zv. 9-10. L. VI. zv. 1. Dom in Svet, Ljubljana. — Dušobrižnik, Varaždin. — Glasnik sv, Josipa, Zagreb. Katolički list, Zagreb. — Krijes, Zagreb. — Kršćanska Obitelj, Mostar. — Kršćanska škola, Zagreb. — Glasnik djakov. biskupije, Djakovo. — List dubrovačke biskupije, Dubrovnik. — Luč, Zagreb. — Marijin Cvjetnjak, Zagreb. — Mladost, Zadar. — Naša Gospa Lurdska, Rijeka. — Proljetno Cvijeće, Prosvjeta, Zagreb. Serafinski Perivoj, Sarajevo. — Svećenička zajednica, Krk. — Voditelj v Bogoslovnih vedah, Maribor. — Vrhbosna, Sarajevo. — Zastava Bezgrješne Djevice, Zagreb. — Za vjeru i dom, Zagreb. — Zora, Ljubljana.

Ateneum kapłańskie, Włocławek. — Crkoven Vestnik, Sofija. — Casopis katol. duchovenstva, Praha. — Meditace, Praha — Museum, Brno. — Niva, Ljoiv. — Przegląd Powszechny, Kraków. — Słovo i Czyn. Wilno. — Vlast, Praha. — Vychovatel, Praha. — Świat Słowianski, Kraków. — Apologetische Rundschau, Cöln. — Der Gral, Ravensburg. — Historisch-politische Blätter, München. — The Lamp, Graymoor. — The Month, London. — Natur und Kultur, München. — Pastor bonus, Trier. — Soziale Kultur, M. Gladbach. — Stimmen aus Maria Laach, Freiburg i B. — Studiën, Maastricht. — Theologisch-praktische Quartalschrift, Linz. — Zeitschrift für katolische Theologie, Innsbruck. — Civiltà Cattolica, Roma. — Razón y Fe, Madrid.

SADRŽAJ.

▽ ▽ ▽

Nepopustljivost u načelu . . . . . Str. 129
Materijalizam (O. T. Zubac) . . . . . „ 143
Seksualna etika (Fr. Ign. Radić) . . . . . „ 151
Neke misli o evanđelju (O. Frane Slavić) . . . . . „ 165
Sinovi tmine i sinovi svijetla . . . . . „ 182
Obračun s liberalnim pravaštvom. ili kako su hrvatski katolici ostali bez svoga dnevnika . . . . . „ 203
Svaštice . . . . . „ 226
Književnost . . . . . „ 233

Sve prijatelje

osobito svećenike, učitelje i druge naobražene katolike molimo uzvišenim sv. načelima, što nas sve spajaju i za koja „Hrvatska Straža“ već desetu godinu neustrašivo vojuje, neka živo uznastoje, da ona steče što više čitalaca, da nađe što veći broj *savjesnih* prenumeranata.

Dužnici!

Svi znate, što je to: ne platiti duga. Od prilike isto, što i ukrasti. Prišapnite to svojoj savjesti vi, koji već više godina ne platiste „H. S.“. Ovo vam u ostalom posljednja opomena.